

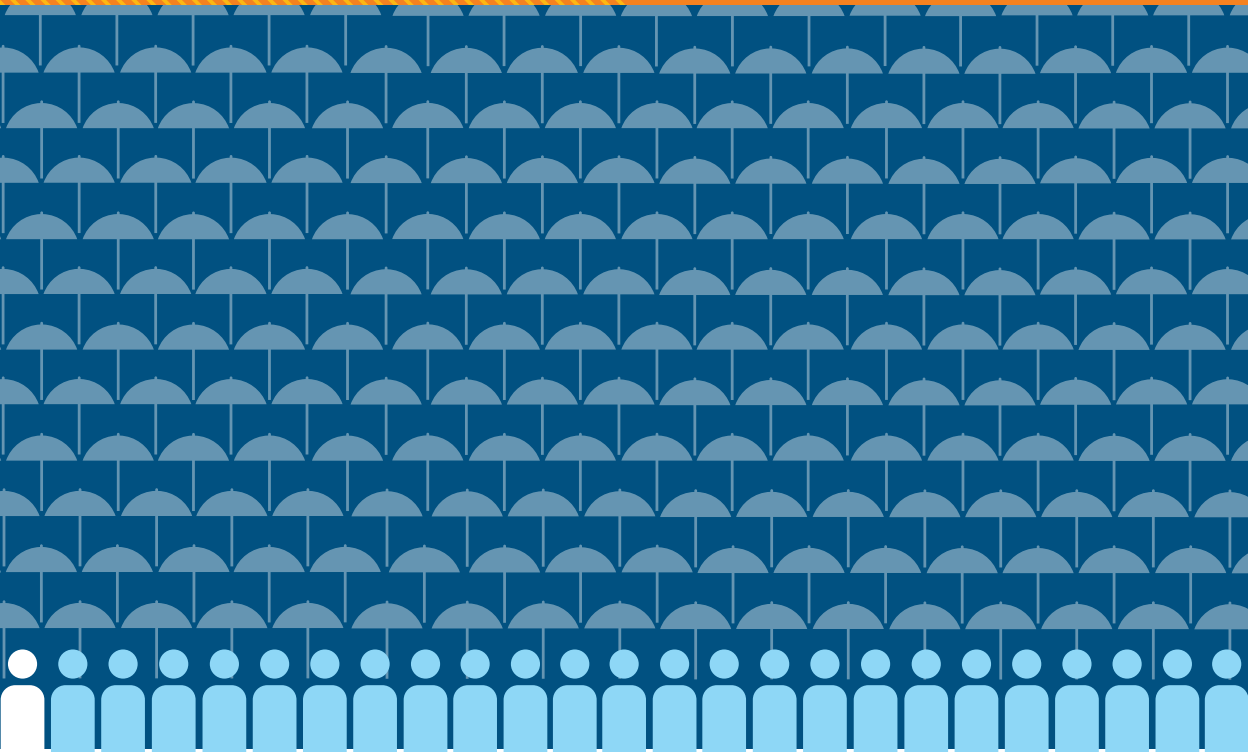
Република Србија

ПОВЕРЕНИК ЗА
ЗАШТИТУ
РАВНОПРАВНОСТИ

Зборник мишљења, препорука и упозорења
Повереника за заштиту равноправности

Дискриминација на основу пола и родног идентитета

Зборник мишљења, препорука и упозорења
Повереника за заштиту равноправности

Дискриминација на основу
пола и родног идентитета

Зборник мишљења, препорука и упозорења
Повереника за заштиту равноправности

Дискриминација на основу пола и родног идентитета

Уредница

Проф. др Невена Петрушић, повереница за заштиту равноправности

Издавач

Повереник за заштиту равноправности

За издавача

Проф. др Невена Петрушић

Редакциони одбор

Косана Бекер

Слободан Миливојевић

Данијела Стојименов

Ирена Јерковић

Лектура

Еурокоонтракт д.о.о., Београд

Дизајн корица

Импрес, Београд

Прелом и штампа

Дигимар, Београд

Тираж

300

Објављивање ове публикације финансира је Делегација ЕУ у Србији кроз ИПА 2011 пројекат "Спровођење антидискриминационих политика у Србији".

Садржај ове публикације је искључиво одговорност аутора/ауторки и не представља нужно ставове Европске уније.

Сви појмови који су у тексту употребљени у мушком граматичком
роду обухватају мушки и женски род лица на која се односе

Штапу публикације подржала је Европска унија кроз ИПА 2011 Пројекат „Спровођење антидискриминационих политика у Србији“. Пројекат има за циљ да ојача институционалне капацитете Канцеларије за људска и мањинска права Владе Републике Србије и Повереника за заштиту равноправности у ефикаснијем спровођењу антидискриминационих политика у складу са стандардима и добрим праксама Европске уније.

Пројекат спроводе:

САДРЖАЈ

Уводне напомене.....	9
I Мишљења и препоруке у поступку по притужбама због дискриминације.....	13
Притужбе због дискриминације на основу пола и родног идентитета.....	15
Притужба против Фудбалског савеза Србије због дискриминације женских фудбалских клубова у вези са остваривањем права на исплату накнаде трошкова уложених у развој играчица (дел. бр. 404/2011 од 5. 4. 2011. год.)	15
Притужба М. П. против Законодавног одбора Народне скупштине Србије због дискриминације на основу пола (дел. бр. 475/2011 од 15. 4. 2011. год.).....	20
Притужба Д. Т. против П. Б. аутора текстова којима се омаловажавају жене и подржавају предрасуде и друштвени обрасци засновани на стереотипним улогама полова (дел. бр. 495/2011 од 29. 4. 2011. год.)	23
Притужба Б. И. против П. Ј. због дискриминације извршене сексуалним узнемиравањем на радном месту (дел. бр. 548/2011 од 6. 5. 2011. год.).....	26
Притужба Д. Д. против привредног друштва О. због дискриминације у остваривању права из радног односа на основу пола (дел. бр. 568/2011 од 13. 5. 2011. год.).....	32
Притужба Т. А. против Министарства финансија, Пореска управа – Филијала К. због дискриминације у погледу утврђивања доприноса за обавезно социјално осигурање (дел. бр. 639/2011 од 27. 5. 2011. год.)	34
Притужба удружења А. против Скупштине града Београда због дискриминације корисница услуга Сигурне куће у остваривању права на сталну новчану помоћ (дел. бр. 905/2011 од 5. 8. 2011. год.).....	37
Притужба С. С. против Јавног предузећа Ж. с. поводом дискриминације на основу пола у области радних односа (дел. бр. 1378/2011 од 3. 11. 2011. год.)	43
Притужба П. А. против П. к. с. због дискриминације на основу пола у погледу службених правила о одевању (дел. бр. 1449/2011 од 25. 11. 2011. год.)	46

Притужба М. Ђ. против Правног факултета због дискриминације на основу пола у области пружања услуга (дел. бр. 202 од 24. 2. 2012. год.).....	50
Притужба Г. Ђ. против ПУ „Ч. Б.” због дискриминације на основу пола у области образовања и васпитања (дел. бр. 631 од 17. 5. 2012. год.)	59
Притужба Ј. Т. против дневног листа „П.” због дискриминације на основу пола у области јавног информисања (дел. бр. 1021 од 6. 7. 2012. год.).....	68
Притужба З. М, Б. Б. и Д. Ђ. против дневног листа „Б” због дискриминације на основу пола у области јавног информисања (дел. бр. 1368 од 28. 9. 2012. год.)	73
Притужба ГОФ ДС Панчево против Града Панчева и Скупштине града Панчева због кршења Одлуке о равноправности полова (дел. бр. 336 од 4. 2. 2013. год.)	82
II Препоруке мера за остваривање равноправности	89
Препорука Националној служби за запошљавање за предузимање мера ради спречавања дискриминације на основу пола приликом оглашавања радних места и подстицања запошљавања мање заступљеног пола (дел. бр. I-PP-1-13/10 од 15. 7. 2010. год.)	89
Препорука Народној скупштини Републике Србије за обезбеђивање учешћа жена у међународним делегацијама (дел. бр. 28/2011, 27. 1. 2011)	92
Препорука Министарству просвете и науке Републике Србије, Националном просветном савету и Заводу за унапређење квалитета васпитања и образовања за уклањање дискриминаторних садржаја из наставних материјала и наставне праксе и промовисање толеранције, уважавања различитости и поштовања људских права (дел. бр. 649/2011 од 10. 6. 2011. год.)	94
Препорука Генералштабу Војске Србије и Министарству одбране Републике Србије за увођење родно диференцираних назива чинова Војске Србије и стварање услова за употребу родно диференцираног језика у службеној комуникацији (дел. бр. 1279/2011 од 2. 11. 2011. год.)	109
Препорука Универзитетима за усвајање мера за стицање равноправног третмана лица која су након стицања диплома променила име због промене пола (дел. бр. 335 од 16. 3. 2012.).....	115
Препорука Републичком фонду за здравствено осигурање за предузимање мера за остваривање равноправности жена које планирају породицу, трудница и породиља (дел. бр. 1050 од 23. 7. 2012)	121
Препорука предузећу И. за предузимање мера за спречавање објављивања огласа који садрже дискриминаторне услове (дел. бр. 1070 од 23. 7. 2012)	125
Препорука Министарству здравља Републике Србије за предузимање мера за обезбеђивање равноправности жена које планирају породицу, трудница и породиља (дел. бр. 1082 од 1. 8. 2012).....	129
Препорука Националној служби за запошљавање за укидање огласа за посао који садрже дискриминаторне услове за запослење (дел. бр. 1130 од 9. 8. 2012)	133

Препорука граду Нишу за усвајање мера за подршку женама које трпе породично насиље (дел. бр. 1282 од 10. 9. 2012).....	138
Препорука општини Пријепоље за усвајање мера за остваривање родне равноправности (дел. бр. 1262 од 10. 9. 2012).....	143
Препорука Народној скупштини РС за усвајање мера за остваривање родне равноправности при формирању парламентарних делегација (дел. бр. 1257 од 11. 9. 2012).....	146
III Упозорења јавности	151
Упозорење јавности поводом непримереног представљања жена у медијима (дел. бр. 160/2010 од 23. 12. 2010. год.).....	151
Упозорење јавности на Међународни дан жена (дел. бр. 191/2011 од 8. 3. 2011. год.).....	151
Упозорење јавности поводом садржаја уџбеника за шести разред (дел. бр. 1150/2011 од 12. 10. 2011. год.).....	152
Упозорење јавности на Међународни дан жена (дел. бр. 207/2012 од 8. 3. 2012).....	152
Упозорење јавности на Међународни дан жена (дел. бр. 06-00-4/2013-01 од 8. 3. 2013).....	153

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Поштоване читатељке, поштовани читаоци,

Пред Вама је Зборник мишљења, препорука и упозорења Повереника за заштиту равноправности, које је овај независни државни орган донео, остварујући своја законска овлашћења у сузбијању и заштити од дискриминације засноване на полу и родном идентитету. У овој публикацији, која носи наслов “Дискриминација на основу пола и родног идентитета”, садржано је 14 мишљења и препорука донетих по притужбама због дискриминације, 12 препорука мера за остваривање родне равноправности и 5 упозорења јавности, која је Повереник у досадашњем трогодишњем раду донео. Ови акти представљају најважније законске инструменте које Повереник користи у испуњавању своје мисије и у остваривању надлежности утврђене *Законом о забрани дискриминације*.

Повод за објављивање овог зборника мишљења, препорука и упозорења јесте сазнање да је проблем дискриминације на основу пола и родног идентитета још увек недовољно видљив, да постоји висок ниво нераумевања самог феномена полне/родне дискриминације и да се она често не препознаје, прихвата се и оправдава се разноврсним разлозима. Ову публикацију припремили смо управо настојећи да допринесемо повећању нивоа знања, разумевања и свести о проблему дискриминације засноване на полном и/или родном идентитету. Она пружа увид у конкретне случајеве дискриминације, поводом којих је Повереник поступао и дао своје мишљење, и на тај начин омогућава да се боље разуме апстрактни појам полне/родне дискриминације и начини њеног манифестовања.

У досадашњем трогодишњем периоду рада Повереника број притужби због дискриминације на основу пола и родног идентитета био је у сталном порасту. Током 2012. године притужбе због дискриминације по овом основу чиниле су око 11% од укупног броја поднетих притужби, при чему се највећи број ових притужби односио на дискриминацију у области рада и запошљавања. Због дискриминације на основу пола у области радних односа и запошљавања, Повереник је поднео три тужбе надлежним судовима. Да је дискриминација у овим областима изузетно раширена, потврђује и истраживање медијских садржаја, које је током 2012. године спровела стручна служба Повереника. Ово истраживање је показало је да је чак четвртина новинских текстова који су се односили на родну равноправност, посвећена дискриминацији жена у сфери радних односа и запошљавања. Поред притужби због полне дискриминације у овим областима, релативно је велик и број притужби због полне дискриминације у поступцима

пред органима јавне власти, као и у сфери јавног информисања.

Случајеви дискриминације поводом којих је Повереник поступао у досадашњем трогодишњем раду потврђују оно што је бројним истраживањима већ утврђено – најчешће жртве дискриминације засноване на полу јесу жене. Упркос томе што *Устав* и закони Србије гарантују равноправност жена и мушкараца и забрањују сваки вид непосредне и посредне дискриминације на основу пола, жене су још увек у неповољнијем положају у свим областима приватног и јавног живота, што је последица чврсто укореењених, традиционално-патријархалних стереотипа о родним улогама жена и мушкараца у породици и широј заједници. Нарочито су забрињавајући, с аспекта последица које изазивају, дискриминација жена у политичком и јавном животу, у економској сфери и образовању, родно засновано насиље над женама и др. У погледу могућности да под једнаким условима и у пуном обиму уживају људска права, посебно су угрожене жене из тзв. двоструко или вишеструко дискриминисаних група. Иако у досадашњем периоду није било притужби због вишеструке дискриминације жена, подаци говоре да су овом виду дискриминације нарочито изложене Ромкиње, жене са инвалидитетом, самохране мајке, избегле и расеејене жене, сиромашне жене, жене са села, жене другачије сексуалне оријентације и друге. Евидентно је да родну неједнакост подржавају и образовни садржаји, који су андроцентрични, анахрони, дискриминаторни, и доприносе стереотипизирању мушкараца и жена. Ширееју родних стереотипа и предрасуда доприносе и медијски прилози, који су често сексистички и дискриминаторни, који омловажавају жене и подржавају предрасуде и друштвене обрасце засноване на стереотипним улогама полова. Проблеми постоје и у погледу употребе родно осетљивог језика, и то и у службеним документима и у медијима, а још увек је релативно висок ниво мизогиније и трансфобије.

Досадашњим деловањем Повереника за заштиту равноправности успешно су решени бројни случајеви дискриминације на основу пола и родног идентитета. По препоруци Повереника, високи официр упутио је извињење својој колегинци због сексуалног узнемиравања; Национална служба за запошљавање престала је да објављује огласе за посао у којима послодавци као критеријум постављају пол, године старости и изглед кандидата и кандидаткиња; Високошколска установа је издала нову диплому са новим именом особи која је после дипломирања променила пол и име; Предшколска установа је, након одржане дечије новогодишње представе, за коју је утврђено да подржава родне предрасуде и стереотипе, организовала одговарајуће едукативне програме за децу и запослене, у циљу повећања сензибилисаности за проблем полне дискриминације. У поступку по тужби Повереника, надлежни суд је утврдио да је Фудбалски савез Србије дискриминисао женске фудбалске клубове, прописујући нижу накнаду за трансфер фудбалерки у односу на накнаду коју клубови плаћају за трансфер фудбалера. У упозорењима које је у протеклом периоду издао, Повереник је обавестио јавност о случајевима грубог кршења прописа о забрани полне/родне дискриминације у медијима, образовним и другим институцијама и препоручио предузимање мера органима законодавне, извршне и судске власти на свим нивоима. Горе наведени примери само су део садржаја ове публикације,

која читаоцима пружа свеобухватан и целовит увид у рад Повереника на промоцији родне равноправности и заштити од дискриминације засноване на полном и родном идентитету, као и увид у начин приступа и тумачења законских прописа и ставова које је заузео приликом разматрања и сагледавања конкретних случајева полне/родне дискриминације.

Надамо се да ће Зборник подстаћи државне органе и све друге друштвене актере да још активније и делотворније делују на сузбијању полне/родне дискриминације у Србији и на изградњи праведног друштва, у коме жене, мушкарци и особе другачијих родних идентитета могу на равноправној основи да допринесе културном, политичком, економском и социјалном напретку заједнице и уживају користи које он доноси.

У Београду, 1. јуна 2013. године

Др Невена Петрушић,
повереница за заштиту равноправности

I МИШЉЕЊА И ПРЕПОРУКЕ У ПОСТУПКУ ПО ПРИТУЖБАМА ЗБОГ ДИСКРИМИНАЦИЈЕ

Повереник за заштиту равноправности је самостална и независна државна институција, специјализована за борбу против свих облика и видова дискриминације. Надлежности Повереника су дефинисане *Законом о заштити дискриминације*¹. Поред осталог, Повереник је надлежан да поступа по притужбама због дискриминације, које може поднети свако физичко и правно лице, укључујући и организације које се баве заштитом људских права и друга лица. Мишљења и препоруке су акти које доноси Повереник у поступку по притужбама због дискриминације и од кључне су важности за имплементацију анти-дискриминационих прописа и за остваривање равноправности.

Спровођењем препорука спречава се даље вршење дискриминације, уклања се стање дискриминације и санирају се последице дискриминаторског поступања, у мери у којој је то могуће.

Поступак по притужби је једноставан и лишен је претераних формалности. Њиме се утврђује чињенично стање у складу са законом, а према околностима случаја. Повереник настоји да се поступак спроведе без одуговлачења и са што мање трошкова. За подносиоце притужби поступак је потпуно бесплатан и мора се окончати у року од 90 дана.

По окончању поступка, Повереник доноси одлуку, у облику мишљења, о томе да ли је извршена дискриминација. Уз мишљење да је извршена дискриминација Повереник издаје и препоруку лицу против кога је поднета притужба о начину отклањања повреде права, остављајући му рок од 30 дана да поступи по препоруци и отклони повреду права.

Лице коме је препорука упућена дужно је да поступи по препоруци и отклони повреду права у року од 30 дана од дана пријема препоруке и да о томе обавести Повереника. Уколико се то не догоди, Повереник је овлашћен да донесе решење којим дискриминатору изриче меру опомене и оставља му нови рок од 30 дана за отклањање повреде права. Решење је коначно и против њега није допуштена жалба. Уколико у новом року од 30 дана дискриминатор не отклони повреду права, Повереник о томе обавештава јавност.

¹ „Сл. гласник РС“, бр. 22/2009

ПРИТУЖБЕ ЗБОГ ДИСКРИМИНАЦИЈЕ НА ОСНОВУ ПОЛА И РОДНОГ ИДЕНТИТЕТА

У овом одељку представљено је 14 мишљења и препорука донетих по притужбама због дискриминације. Од тог броја, највише притужби поднето је у области рада и запошљавања. Остале притужбе се односе на поступке пред органима јавне власти, на образовање и стручно усавршавање, јавно информисање, пружање услуга и социјалну заштиту.

Притужба против Фудбалског савеза Србије због дискриминације женских фудбалских клубова у вези са остваривањем права на исплату накнаде трошкова уложених у развој играчица (дел. бр. 404/2011 од 5. 4. 2011. год.)

Поступајући у оквиру законом прописане надлежности да прима и разматра притужбе због повреда одредаба *Закона о забрани дискриминације*, даје мишљења и препоруке и изриче законом утврђење мере (чл.33. ст.1. т.1. *Закона о забрани дискриминације*- „Службени гласник РС“, бр.22/2009), поводом притужбе Женског фудбалског клуба К. из К, повереница за заштиту равноправности даје

МИШЉЕЊЕ

Одлуком Комисије за жалбе Фудбалског савеза Србије бр. 24-109/3 од 26. августа 2010. године о стављању ван снаге одлуке Арбитражне комисије женског фудбала ФСС бр. 20-85/2 од 17. јуна 2010. године, којом је било утврђено право ЖФК К. на исплату накнаде трошкова уложених у развој играчице А. А, **извршен је акт дискриминације** на основу личног својства – пола, тако што је неоправдано направљена разлика између играча и играчица фудбала.

Повереница за заштиту равноправности, сагласно члану 33. став 1. тачка 1. и члану 39. став 2. *Закона о забрани дискриминације*, даје Фудбалском савезу Србије

ПРЕПОРУКУ

Фудбалски савез Србије ће предузети све неопходне мере да се уклоне последице одлуке Комисије за жалбе Фудбалског савеза Србије бр. 24-109/3 од 26. августа 2010. године, и то тако што ће:

а) ставити ван снаге ову одлуку, уколико за то постоје услови у складу са општим актима ФСС;

б) Фудбалски савез Србије надокнадити трошкове ЖФК К. у складу са одлуком Арбитражне комисије женског фудбала ФСС бр. 20-85/2 од 17. јуна 2010. године, или

в) на други прикладан начин обезбедити отклањање последица дискриминаторне одлуке.

Фудбалски савез Србије ће предузети све неопходне мере да надлежни органи ФСС убудуће примењују општа акта ФСС на мушке и женске фудбалске клубове, односно на играче и играчице, без дискриминације.

Фудбалски савез Србије ће се старати да приликом доношења, измене, тумачења и примене општих аката ФСС поступа у складу са начелом једнакости, као и да у свом деловању промовише и развија недискриминаторну праксу.

Фудбалски савез Србије ће обавестити Повереницу за заштиту равноправности о предузетим радњама, у року од 30 дана од дана пријема мишљења са препоруком.

Образложење

Притужбом против одлуке Комисије за жалбе Фудбалског савеза Србије бр. 24-109/3 од 26. августа 2010. године, повереници за заштиту равноправности обратио се М. М., ... Женског фудбалског клуба К, у којој је навео да су поступањем органа Фудбалског савеза Србије играчице ЖФК К., као и играчице осталих женских фудбалских клубова дискриминисане, и то тако што се женским фудбалским клубовима не признаје право на исплату накнаде трошкова уложених у развој играчица, док се та накнада признаје мушким фудбалским клубовима. У прилог изнетој тврдњи доставио је одлуку бр. 24-1309/3 од 26. августа 2010. године Комисије за жалбе, којом је стављена ван снаге првостепена одлука Арбитражне комисије женског фудбала ФСС бр. 20-85/2 од 17. јуна 2010. године. Првостепеном одлуком Арбитражне комисије усвојен је захтев подносиоца притужбе за исплату накнаде трошкова уложених у развој играчице А. А, која је у летњем прелазном року 2009/2010. године прешла из ЖФК К. у клуб Прве фудбалске лиге за жене ЖФК С. из С. Комисија за жалбе се у одлуци позвала на званично тумачење Комисије за правна питања бр. 19-1856/1, у којем је наведено да Прва и Друга фудбалска лига за жене јесу национална такмичења, али да се одредбе важећих Правилника о статусу играча и Правилника о накнади трошкова уложених у развој играча искључиво примењују на играче Супер и Прве лиге, а не и на играчице женског фудбала.

Подносилац притужбе је предочио да по овом питању већ постоји тумачење Комисије за правна питања од 11. марта 2010. године, донето на захтев Арбитражне комисије у првостепеном поступку у одлуци бр. 19-104/2 – „Друга лига за жене ФСС је национална лига и за ту лигу примењује се члан 27. Правилника о статусу играча ФСС и члан 3. Правилника о начину утврђивања накнаде трошкова уложених у развој играча, у свему као за Супер и Прву лигу Србије.“

Међутим, и поред наведене одлуке Комисије за правна питања (која је објављена у „Службеном листу Фудбал“), Комисија за жалбе се поводом овог случаја обратила Комисији за правна питања и тражила да се изјасни о томе да ли се на играчице женских фудбалских клубова Прве и Друге женске лиге примењују одредбе члана 27. Правилника о статусу играча и чланови 3. и 8. Правилника о утврђивању накнаде трошкова уложених у играче. Комисија за правна питања је доставила тумачење и указала Комисији за жалбе на то да су Прва и Друга фудбалска лига за жене национална такмичења, али да се одредбе важећих Правилника о статусу играча и Правилника о начину утврђивања накнаде трошкова уложених у развој играча искључиво примењују на играче Супер и Прве лиге, а не и на играчице женског фудбала. Подносилац притужбе се, након стављања ван снаге првостепене одлуке, обратио и свим осталим органима ФСС, а једини одговор је добио од Комисије за правна питања, и то да нема места подизању захтева за заштиту Правилника, као правног лека.

С обзиром на изнето, подносилац притужбе сматра да је Фудбалски савез Србије, односно његови органи, својим одлукама довео у неравноправан положај играчице женских фудбалских клубова у односу на играче мушких фудбалских клубова, упркос чињеници да су сви регистровани клубови, и мушки и женски, чланови јединственог Савеза, па су тако и декларативно изједначени у правима и обавезама.

Уз притужбу, достављене су одлуке органа Фудбалског савеза Србије, као и поднети захтеви и жалбе подносиоца притужбе.

Повереница за заштиту равноправности спровела је поступак у циљу утврђивања правно релевантних чињеница и околности. У поступку је прибављено изјашњење Фудбалског савеза Србије бр. 05-316/2 од 24. фебруара 2011. године, у коме је наведено следеће:

- да женски фудбал у свим фудбалским савезима земаља региона и ближег окружења, као и код нас, има апсолутни статус аматерског фудбала, односно играчице женског фудбала имају статус играчица аматерки, па сходно томе нема могућности остваривања права на накнаду трошкова уложених у развој играчица. Разлог томе је чињеница да је квалитет женског фудбала, организованост, рад у клубовима, као и инфраструктура још увек далеко од од услова потребних да би могао да се достигне бар минимум који захтева професионално бављење фудбалом;
- да Фудбалски савез Србије финансијски подржава женски фудбал и то тако што је извршио уплате новчаних средстава женским фудбалским клубовима, како у текућој, тако и у претходној сезони. Без наведене финансијске помоћи већина женских клубова би се угасила;

- да је у Фудбалском савезу Србије у току рад на изради нових прописа ФСС, између осталог и Правилника о регистрацији, статусу и трансферу играча, који ће регулисати и питање права на трошкове уложених у развој играча. У поступку јавне расправе, која је окончана 31. јануара 2011. године, сви заинтересовани су могли доставити своје сугестије и предлоге, укључујући и женске фудбалске клубове;
- да нема неоправданог прављења разлике и неравноправности између играчица женског фудбала у односу на играче у мушким фудбалским клубовима.

Уз изјашњење на притужбу Фудбалски савез Србије није доставио ниједан доказ из кога би се могло утврдити постојање разлике између играча и играчица у погледу њиховог статуса аматера/аматерки или професионалних спортиста / спортисткиња. Због тога је тврђење да због статуса играчица аматерки „нема могућности остваривања права на накнаду трошкова уложених у развој играчица“, остало на нивоу пуке констатације.

Акт дискриминације означава свако неоправдано прављење разлике или неједнако поступање, односно пропуштање (искључивање, ограничавање или давање првенства), у односу на лица или групе као и на чланове њихових породица, или њима блиска лица, на отворен или прикривен начин, а који се заснива на неком стварном или претпостављеном личном својству.² Непосредна дискриминација постоји ако се лице или група лица, због његовог односно њиховог личног својства у истој или сличној ситуацији, било којим актом, радњом или пропуштањем, стављају или су стављени у неповољнији положај, или би могли бити стављени у неповољнији положај³, док дискриминација на основу пола постоји ако се поступа противно начелу равноправности полова, односно начелу поштовања једнаких права и слобода жена и мушкараца у политичком, економском, културном и другом аспекту јавног, професионалног, приватног и породичног живота⁴.

Повереница за заштиту равноправности је након спроведеног поступка утврдила да је Фудбалски савез Србије јединствен, односно да су чланови Фудбалског савеза Србије и мушки и женски фудбалски клубови, па се прописи Фудбалског савеза Србије не могу селективно примењивати, тако што ће се одређене одредбе примењивати само у односу на играче у мушким фудбалским клубовима, а не и на играчице у женским фудбалским клубовима.

Одредбом члана 3. Правилника о начину утврђивања накнаде трошкова уложених у развој играча прописано је да право на накнаду трошкова уложених у развој играча имају клубови свих степена такмичења приликом преласка њихових играча у клубове Супер и Прве лиге за играче до 23. године живота, а за улагање у њихов развој у периоду од 12-21. године живота. Сагласно томе, Комисија за правна питања у својој одлуци бр. 19-104/2, сагладавајући фактичко

² Закон о забрани дискриминације („Сл. гласник РС“ бр. 22/2009), чл. 2. ст. 1. т. 1.

³ Ибид, члан 6.

⁴ Ибид, члан 20. став 1.

стање у женском фудбалу, правилно је констатовала да је „Друга лига за жене ФСС национална лига и за ту лигу примењује се члан 27. Правилника о статусу играча ФСС и члан 3. Правилника о начину утврђивања накнаде трошкова уложених у развој играча, у свему као за Супер и Прву лигу Србије.“

Ставови изражени у каснијим одлукама Комисије за жалбе, односно Комисије за правна питања, који се односе на непримењивост општег акта Фудбалског савеза Србије на играчице фудбала нису прихватљиви, јер су супротни наведеним одредбама Закона о забрани дискриминације, као и Закона о спорту⁵ и Правилника о начину утврђивања накнаде трошкова уложених у развој играча. Такође, непостојање посебног правилника за играчице не ослобађа Фудбалски савез Србије обавезе да правилно примени одредбе постојећих правилника, што у конкретном случају значи да се правилници морају примењивати и на играчице фудбала.

Повереница за заштиту равноправности изражава став да најаву доношења посебног правилника којим би се регулисао положај играчица фудбала није сама по себи недопуштена, али да, уколико нови општи акти буду уредили положај играча и играчица фудбала на различит начин, Фудбалски савез Србије мора да води рачуна о томе да свака неједнакост заснована на личном својству мора да буде оправдана законитим циљем, као и да средства за постизање тог циља морају да буду примерена и нужна⁶. Имајући у виду популарност фудбала и значај који Фудбалски савез Србије има у нашем друштву, повереница упућује и препоруку да ФСС убудуће води рачуна о томе да, приликом доношења, измене, тумачења и примене општих аката ФСС, поступа у складу са начелом једнакости, као и да у свом деловању промовише недискриминативну праксу.

Ценећи утврђене чињенице и правне прописе, повереница за заштиту равноправности, сагласно члану 33. став 1. тачка 9. Закона о забрани дискриминације, даје мишљење да је одлуком Комисије за жалбе Фудбалског савеза Србије бр. 24-109/3 од 26. августа 2010. године извршен акт дискриминације на основу личног својства – пола, јер су органи Фудбалског савеза Србије донетим одлукама неоправдано ставили у неповољнији положај играчице женских фудбалских клубова у односу на играче мушких фудбалских клубова.

5 Члан 10. Закона о спорту („Службени гласник“ РС бр.24/2011)

6 Члан 7. Закона о забрани дискриминације

Притужба М. П. против Законодавног одбора Народне скупштине Србије због дискриминације на основу пола (дел. бр. 475/2011 од 15. 4. 2011. год.)

Поступајући у оквиру законом прописане надлежности да прима и разматра притужбе због повреда одредаба *Закона о забрани дискриминације*, даје мишљења и препоруке и изриче законом утврђене мере (члан 33. став 1. тачка 1. *Закона о забрани дискриминације*- „Службени гласник РС“, бр.22/09), повереница за заштиту равноправности даје

МИШЉЕЊЕ

Одредба члана 43. Јединствених методолошких упутстава Законодавног одбора Народне скупштине Србије која гласи: *„изрази у пропису се употребљавају у мушком роду, осим ако природа ствари захтева другачије“*, супротна је начелу равноправности полова и начелу поштовања једнаких права жена и мушкараца, те представља акт дискриминације на основу личног својства – пола.

Повереница за заштиту равноправности, сагласно члану 33. став 1. тачка 1. и члану 39. став 2. *Закона о забрани дискриминације*, даје Законодавном одбору Народне скупштине Србије

ПРЕПОРУКУ

Законодавни одбор Народне скупштине Републике Србије предузеће све неопходне мере у циљу промене одредбе члана 43. Јединствених методолошких правила за израду прописа⁷, и то тако што ће изменити члан 43. Јединствених методолошких правила за израду прописа да би се овом одредбом обухватио и женски род.

Законодавни одбор Народне скупштине Републике Србије предузеће мере из своје надлежности у циљу стварања услова за употребу родно диференцираног језика, у складу са принципом равноправности полова.

Законодавни одбор Народне скупштине Републике Србије обавестиће Повереницу за заштиту равноправности о поступању по овој препоруци у року од 30 дана од дана пријема мишљења са препоруком.

Образложење

Притужбом против Законодавног одбора Народне скупштине Републике Србије, повереница за заштиту равноправности се обратила проф. др М. П. У притужби је навела да је Законодавни одбор, усвајањем Јединствених методолошких правила за израду прописа, и то одредбом члана 43. која гласи: *„изрази у пропису употребљавају се у мушком роду, осим ако природа ствари не захтева*

⁷ Јединствена методолошка правила за израду прописа („Сл.гласник РС“, бр.21/2010)

другачије“, формулисао правило којим је установљена обавеза да се у прописима користи мушки род као правило, а женски као изузетак, и то само када то захтева „природа ствари“. Овакво правило је дискриминаторно и у супротности је са међународним стандардима који се односе на недискриминаторну употребу језика.

Подноситељка притужбе позвала се на *План за кориговање садашње неравнотеже између мушкараца и жена у политичком животу Међупланетарне уније* (МПУ) 1211 Женева 19, којим се, међу законским основама равноправности жена и мушкараца, препоручује пажљив избор термина који се користе у *Уставу* и закону. Овим документом је предложено да језик који се користи у законодавству мора бити тако формулисан да жене и мушкарце постави на равноправну основу, како би се избегла било каква дискриминација заснована на припадности одређеном полу. Даље се истиче да у овом процесу значајну улогу имају законодавци, који могу деловати у правцу усвајања ових препорука, користећи своје право парламентарне иницијативе. Значај елиминације сексизма у језику означен је и у *Препорукама Одбора министара о елиминисању сексизма у језику* R (90)4 које су усвојене 21. фебруара 1990. године. Као пример родно сензитивне употребе језика, подносиатељка притужбе наводи *Устав Аустрије*, који у основним одредбама прописује да се службене ознаке могу употребљавати искључиво у облику који изражава пол њиховог носиоца. Такође, као позитиван пример је истакла и одредбе *Закона о родној равноправности Црне Горе*, којима је прописано да се дискриминацијом сматра и коришћење речи у мушком роду, као генерички неутрални термин и за мушки и за женски род. У складу са овом одредбом донета су Правнотехничка правила за израду прописа, у којима је прописано да се „*прописи морају писати родно осетљивим језиком, било коришћењем родно неутралне форме и речи у мушком и женском роду или увођењем клаузуле да се све одредбе прописа подједнако односе и на мушкарце и жене*“.

Подноситељка притужбе указала је и на *Упутство за стандардизован недискриминативни говор и понашање* Заштитника грађана којим је посебно назначено да родно диференциран језик јесте језик родне равноправности. Насупрот томе, генеричка употреба мушког граматичког рода, или претпоставка да је таква употреба аутоматски „*родно неутрална*“, нарушава ту равноправност, осим ако није пропраћена одговарајућим објашњењем.

Повереница за заштиту равноправности спровела је поступак у циљу утврђивања правно релевантних чињеница и околности. Притужба је упућена Законодавном одбору на изјашњење 19. јануара 2011. године, а накнадно је извршена достава притужбе непосредном предајом писарници Народне скупштине РС 22. марта 2011. године. Законодавни одбор Народне скупштине РС није се изјаснио на наводе из притужбе.

Одредбом члана 15. *Устава Републике Србије*⁸ прописано је да држава јемчи равноправност жена и мушкараца и развија политику једнаких могућности. Одредбом члана 194. *Устава* прописано је да потврђени међународни уговори и општеприхваћена правила међународног права јесу део правног поретка

8 Устав Републике Србије („Сл.гласник РС“, бр.98/2006)

Републике Србије, па закони и други општи акти донети у Републици Србији не смеју бити у супротности са њима.

*Законом о равноправности полова*⁹ конкретизује се равноправност полова, која подразумева равноправно учешће жена и мушкараца у свим областима јавног и приватног сектора, у складу са општеприхваћеним правилима међународног права, потврђеним међународним уговорима, *Уставом* и законима.

Дискриминација на основу пола постоји ако се поступа противно начелу равноправности полова, односно начелу поштовања једнаких права и слобода жена и мушкараца у политичком, економском, културном и другом аспекту јавног, професионалног, приватног и породичног живота.¹⁰

Приликом разматрања притужбе, повереница за заштиту равноправности имала је у виду чињеницу да језик има фундаменталну улогу у формирању друштвеног идентитета појединаца/појединки и да врши знатан утицај на обликовање друштвених ставова. Употреба језика, којим се присуство, једнак статус и улоге жена и мушкараца у друштву равноправно одражавају, и третирају са једнаком вредношћу и достојанством, суштински је аспект родне равноправности и од значаја је за постизање фактичке равноправности полова.

Ценећи утврђене чињенице и правне прописе, повереница за заштиту равноправности, сагласно члану 33. став 1. тачка 1. и члану 39. став 2. *Закона о забрани дискриминације*, даје мишљење да је одредбом члана 43. Јединствених методолошких правила повређено начело равноправности мушкараца и жена, јер је Законодавни одбор Народне скупштине усвојио дискриминаторно правило да се у прописима користи мушки род као правило, а женски као изузетак, и то само када то природа ствари захтева. То је у супротности, како са међународним стандардима који се односе на недискриминаторну употребу језика, тако и са *Уставом РС*, *Законом о забрани дискриминације* и *Законом о равноправности полова*.

Уз мишљење, повереница је дала и одговарајуће препоруке како би се превазишла генеричка употреба мушког граматичког рода, као, наводно, „родно неутрално“, јер се тиме нарушава принцип равноправности полова. Спровођењем препорука, Законодавни одбор би, захваљујући свом ауторитету, допринео употреби родно диференцираног језика, односно, допринео би доследном коришћењу женског граматичког рода за жене, чиме би била реализована једна од мера за остваривање равноправности жена и мушкараца и принцип једнаких могућности.

Повереница за заштиту равноправности указује на то да изградња модерног друштва никада није потпуна ако се базира само на једном сегменту друштвеног развоја. Како законодавни развој, као обавеза Републике Србије у правцу европских интеграција, не може бити потпун без друштвеног, економског и културног развоја, побољшање положаја жена мора бити схваћено као неопходан услов напретка. У том смислу, неопходно је предузимати све мере да би се превазишла она културна и обичајна правила која коче друштвени развој и онемогућавају женама уживање свих људских права равноправно са мушкарцима.

9 Члан 2. Закона о равноправности полова („Сл.гласник РС“, бр. 104/09)

10 Члан 20. став 1. Закона о забрани дискриминације („Сл.гласник РС“, бр.22/2009)

Притужба Д. Т. против П. Б, аутора текстова којима се омаловажавају жене и подржавају предрасуде и друштвени обрасци засновани на стереотипним улогама полова (дел. бр. 495/2011 од 29. 4. 2011. год.)

Поступајући у оквиру законом прописане надлежности да прима и разматра притужбе због повреде одредаба *Закона о забрани дискриминације* и даје мишљења и препоруке у конкретним случајевима (члан 33. став 1. тачка 1. *Закона о забрани дискриминације*- „Сл. гласник РС“, бр. 22/2009), поводом текстова објављених у дневном листу „П.“ – „...“ од 16. фебруара 2010. године и „...“ од 16. децембра 2010. године, повереница за заштиту равноправности даје

МИШЉЕЊЕ

У текстовима објављеним у дневном листу „П.“ – „...“ од 16. фебруара 2010. године и „...“ од 16. децембра 2010. године изражене су идеје и ставови др П. Б, академика и ..., који представљају омаловажавање жена и подржавање предрасуда и друштвених образаца који су засновани на стереотипним улогама полова, чиме је извршен акт дискриминације на основу пола, прописан чланом 20. *Закона о забрани дискриминације* („Сл. гласник РС“, бр. 22/2009).

Повереница за заштиту равноправности, сагласно члану 33. став 1. тачка 1. *Закона о забрани дискриминације*, даје др П. Б.

ПРЕПОРУКУ

Др П. Б. ће упутити писано извињење Д. Т. из Б. због текстова објављених у дневном листу „П.“ – „...“ од 16. фебруара 2010. године и „...“ од 16. децембра 2010. године, у року од 15 дана од дана пријема мишљења са препоруком.

Др П. Б. ће се убудуће суздржавати од давања изјава, ширења идеја и ставова којима се омаловажавају жене и подржавају предрасуде и друштвени обрасци који су засновани на стереотипним улогама полова.

Др П. Б. ће обавестити Повереницу за заштиту равноправности о предузетим радњама, у року од 30 дана од дана пријема овог мишљења и препоруке.

Образложење

Повереници за заштиту равноправности се обратила Д. Т. из Б. притужбом од 1. фебруара 2011. године против текстова др П. Б. који су објављени у дневном листу „П.“ – „...“ од 16. фебруара 2010. године и „...“ од 16. децембра 2010. године. У притужби је навела да текстови, у завијеној форми, у виду хумореске, блате целокупну женску популацију, трују мушко-женске односе и извргавају их подсмеху, као и да су пуни женомрзачког набоја, који није дозвољен ни у једној литерарној форми.

Повереница за заштиту равноправности је спровела поступак у циљу утврђивања релевантних чињеница и околности поводом ове притужбе и затражила изјашњење од др П. Б. и дневног листа „П.“ о основаности навода притужбе, а у складу са члановима 35. став 4. и 37. став 2. Закона о заштити дискриминације.

У изјашњењу дневног листа „П.“, односно П. н. и м. д.о.о. из Б. је наведено следеће:

- да члан 40. Закона о јавном информисању ослобађа новинара од одговорности када са стручног становишта, објективно и критички указује на проблеме које обрађује текстом, те да је то случај са текстовима др П. Б. и да не постоји одговорност ни издавача ни аутора текста;
- да је у питању литерарно-уметничко дело, да је аутор текстова признати неуропсихијатар и стални судски вештак, да је теми пришао са научног становишта и да је у питању критички поглед на тренутно стање у друштву, односно на стање у браку и међуљудским односима;
- да текстови не представљају дискриминацију, а ни повреду било чијих људских и грађанских права.

Уз изјашњење је достављено и писмо др П. Б. од 19. фебруара 2011. године, а др П. Б. је такође доставио изјашњење повереници, 25. фебруара 2011. године.

У изјашњењу и у писму које је достављено уз изјашњење дневног листа „П.“, др П. Б. наводи следеће:

- да сматра да у тексту притужбе која је против њега поднета има много елемената који недвојбено указују да је подносиатељка притужбе душевно болесна особа, и то од параноје;
- у образложењу мишљења да подносиатељка притужбе болује од параноје наводи 13 различитих елемената/ставки, али како су ови наводи ирелевантни за предмет притужбе, а такође и увредљиви, они неће бити овде наведени;
- да психијатри треба да указују „народу где застрањује“ и да га изводе на „пут нормалности“;
- да је и сам био жртва дискриминације када је протеран из С. у Б, као и да је читав његов живот, а не само текстови у новинама, супротан наводима притужбе;
- да повереница за заштиту равноправности треба њега, угледног стручњака, лекара и академика, да заштити од напада Д. Т, јер сматра да је притужба само повод за рушење његовог угледа;
- да су коментари текстова, које је доставио уз изјашњење, довољни да се схвати да је притужба супротна „нормалном начину мишљења“, и да има други циљ.

Устав Републике Србије јемчи равноправност жена и мушкараца.¹¹ Такође, Устав РС јемчи слободу мишљења и изражавања, као и слободу да се говором,

¹¹ Члан 15. Устава РС „Сл.гласник РС“, бр. 98/2006

писањем, сликом или на други начин траже, примају и шире обавештења и идеје¹², а прописано је и да се слобода изражавања **може законом ограничити, ако је то неопходно ради заштите права и угледа других**¹³ [...]

Идеје и ставови који су изражени у текстовима др П. Б. објављеним у дневном листу „П.“, и то „...“ од 16. фебруара 2010. године и „...“ од 16. децембра 2010. године, представљају омаловажавање жена и подржавање предрасуда и друштвених образаца који су засновани на стереотипним улогама полова.

Наведеним текстовима су прекршене одредбе *Закона о равноправности полова*¹⁴ и *Закона о забрани дискриминације* и то:

- члан 41. став 1. *Закона о равноправности полова* – „Информације путем средстава јавног информисања **не смеју подржавати** нити подстицати **дискриминацију засновану на полу.**“
- члан 12. *Закона о забрани дискриминације* – „Забрањено је узнемиравање и **понижавајуће** поступање које има за циљ или **представља повреду достојанства лица или групе лица на основу њиховог личног својства**, а нарочито ако се тиме ствара страх или непријатељско, **понижавајуће и увредљиво окружење.**“
- члан 20. став 2. *Закона о забрани дискриминације* – „Забрањено је [...] изражававање мржње, омаловажавање, уцењивање и узнемиравање с обзиром на пол, као и јавно заговарање, **подржавање** и поступање у складу са **предрасудама, обичајима и другим друштвеним обрасцима понашања који су засновани на идеји подређености или надређености полова, односно стереотипних улога полова.**“

Став поверенице за заштиту равноправности је да слобода говора, без обзира на начин изношења и објављивања идеја и ставова – стручни текстови, литерарно-уметничка дела и слично, никада не сме да буде изговор за дискриминацију на основу било ког личног својства. Чињеница да је др П. Б. угледни академик и стручњак повлачи са собом и његову већу одговорност за јавно изговорену реч, односно, за ставове и мишљења која су доступна широј јавности. Иако они нису релевантни за одлучивање у овом предмету, повереница за заштиту равноправности је узела у обзир и коментаре читалаца и читатељки на текстове др П. Б, који су достављени у прилогу изјашњења. Упркос чињеници да др П. Б. сматра да су коментари текстова искључиво позитивни, њихова садржина показује нешто друго. Чак и на тако малом узорку особа које су оставиле своје коментаре, велики је број оних којима су овакви ставови увредљиви и друштвено неприхватљиви.

Ценећи утврђене чињенице и правне прописе, повереница за заштиту равноправности, сагласно члану 33. став 1. тачка 1. *Закона о забрани дискриминације*, дала је мишљење и препоручила др П. Б. предузимање одговарајућих радњи.

¹² Ибид, члан 46. став 1.

¹³ Ибид, члан 46. став 2.

¹⁴ „Службени гласник РС“, бр. 104/2009

Притужба Б. И. против П. Ј. због дискриминације извршене сексуалним узнемиравањем на радном месту (дел. бр. 548/2011 од 6. 5. 2011. год.)

Поступајући у оквиру законом прописане надлежности да прима и разматра притужбе због повреде одредаба *Закона о забрани дискриминације* и даје мишљења и препоруке у конкретним случајевима (члан 33. став 1. тачка 1. *Закона о забрани дискриминације*- „Сл. гласник РС“, бр. 22/2009), поводом притужбе Б. И. из Б, повереница за заштиту равноправности даје

МИШЉЕЊЕ

Приликом разговора вођеног између потпоручнице Б. И. и потпуковника П. Ј., ... Одељења за ..., 8. децембра 2010. године у просторијама Одељења за ... Војне академије, поводом појашњења могућих перспектива за даљи рад потпоручнице Б. И. на Војној академији, П. Ј. се према Б. И. понашао на начин који узнемирава и понижава, како се не би понашао да је на разговор истим поводом дошао запослени мушкарац, чиме је извршио акт дискриминације – узнемиравање и понижавајуће поступање на основу пола, прописан чланом 12. *Закона о забрани дискриминације* у вези са чланом 20. став 1. *Закона о забрани дискриминације* („Сл. гласник РС“, бр. 22/2009).

Повереница за заштиту равноправности, сагласно члану 33. став 1. тачка 1. *Закона о забрани дискриминације*, даје потпуковнику П. Ј., ... Одељења ... Војне академије

ПРЕПОРУКУ

Потпуковник П. Ј. ће упутити извињење потпоручници Б. И. због дискриминаторског понашања које је према њој испољио приликом разговора 8. децембра 2010. године, у року од 15 дана од дана пријема мишљења са препоруком.

Потпуковник П. Ј. ће се убудуће суздржавати од узнемиравајућих и понижавајућих поступака, којима се вређа достојанство жена.

Потпуковник П. Ј. ће обавестити Повереницу за заштиту равноправности о предузетим радњама у року од 30 дана од дана пријема овог мишљења и препоруке.

О б р а з л о ж е њ е

Притужбом против потпуковника П. Ј., ... Одељења ... у Управи Војне академије, повереници за заштиту равноправности се обратила потпоручница Б. И. из Б. У притужби је навела да је према њој извршен акт дискриминације на основу пола и родног идентитета, као и да је доживела узнемиравајуће,

увредљиво и понижавајуће поступање, које је представљало повреду достојанства њене личности на основу њеног личног својства. Потпуковник П. Ј, код кога је била на разговору 8. децембра 2010. године, а поводом њеног евентуалног напредовања распоређивањем на друго формацијско место, током разговора је употребљавао речи, фразе и изразе који су вређали њено достојанство, при чему је наводио примере и ситуације из свог личног живота. Према наводима из притужбе, потпуковник П. Ј. јој је, у једном тренутку разговора, рекао: „*Ма добро те обавезе, него како живот*“, те наставио са питањима: „*Да ли излази на пиће и да ли би они (њих двоје) могли изаћи на једно?*“. Када је потпоручница Б. И. одговорила да за то нема времена, потпоручник јој је објаснио да: „*Човек треба и мало да се опусти, да треба да има особу са којом ће да разбије сивило свакодневнице, да је у данашње време тешко ако немаш разоноду*, итд. “ Потпоручник јој је објаснио, у истом тону, да: „*Живи у Бристолу (хотел Бристол), да је тамо гужва, да су измешани интимни животи, да личи на, да је и сам имао две, три авантуре*“. Б. И. наводи и друге понижавајуће и деградирајуће изјаве, односно коментаре потпуковника. Он је њу, на пример, питао и: „*Зар не постоји нико ко би (мени) могао бити интересантан?*“ Надаље, потпоручница Б. И. наводи да се по завршетку разговора упутила из канцеларије у ходник који није био осветљен и да је потпуковник Ј. позвао и понудио чак и да је понесе, понављајући да позив за пиће и вечеру остаје. Понуду да је физички понесе није изразио речима, него покретом тела, и то тако што је тело ставио у положај који се колоквијално назива „*кркаче*“.

У циљу заштите својих права и свог личног интегритета, Б.И. је против потпуковника П. Ј. поднела пријаве Ж. А, ... Одсека Војне полиције и М. В., ... Војне Академије. Потпоручница Б. И. наводи и да су се последице дискриминаторског поступања одразиле на њено здравствено стање, и то тако што се осећа лоше, а посебно је узнемирена због чињенице да је потпуковник П. Ј. одређен за једно од лица за подршку, коме запослени, који сумња да је изложен злостављању на раду, може да се обрати.

Уз притужбу и током поступка приложила је доказе: изјаву (пријаву) од 9. децембра 2010. године; службену белешку о обавештењу од 16. децембра 2010. године, које је предала Војној полицији поводом разговора обављеног дана 8. децембра 2010. године са потпуковником П. Ј; обавештење о забрани злостављања на раду од 13. октобра 2010. године; захтев за заштиту од злостављања на раду; обавештење којим се констатује да није било злостављања на раду; обавештење о забрани злостављања на раду које је достављено подносиоци притужбе 1. јануара 2011. године, којим су промењена лица за подршку од злостављања, а међу њима и потпуковник П. Ј. Подносиоци притужбе се изјаснила и о разлозима за обраћање потпуковнику П. Ј, као и о околностима организације и систематизације места у Војној академији, на захтев овог државног органа.

Повереница за заштиту равноправности спровела је поступак у циљу утврђивања правно релевантних чињеница и околности, а у складу са чланом 35. став 4. и чланом 37. став 2. Закона о забрани дискриминације, па су током поступка прибављена изјашњења ... П. Ј, начелника Одељења ..., а такође и од ... генерала М. В, ... Војне академије.

У изјашњењу инт. бр. 16-33 од 22. фебруара 2011. године генерал М. В, ... Војне академије, навео је следеће:

- да је Б. И. постављена на радно место командирке ... на Катедри за ... 24. октобра 2010. године. Постављење је извршено у складу са стеченим образовањем и чином, и на том месту се налази и данас;
- да је постављење и напредовање Б. И. извршено у свему према важећим правилима, при чему јој је признато и накнадно стечено образовање у цивилству (менаџер у ... - школовање није било по потреби и о трошку Војске);
- да се у Војној академији Б. И. налази од 1. септембра 2007. године, када је угашено формацијско место на коме се претходно налазила. Војна организација је обавезна да лицима из свог састава нађе одговарајуће постављење на читавој територији РС када дође до укидања формацијског места. Стога су нејасне и неосноване изјаве подносиоце притужбе да јој није омогућено да напредује и да јој се ускраћује постављење према њеним амбицијама и способностима. Наводи и да је у време обављања послова ... Интерната студената, где је постављена 26. новембра 2007. године, када је произведена у чин потпоручнице, због неадекватног понашања пребачена на место референткиње у Одсеку ..., чиме јој је дата још једна шанса. У чин поручнице је унапређена 15. фебруара 2011. године;
- да је Б. И. прекршила одредбу тачке 7. Правила службе јер се обратила потпуковнику П. Ј, који јој није непосредно претпостављени, при чему је обраћање учињено ван радног времена и у цивилном оделу. Обавештење о свом статусу требало је да тражи писаним путем од Одељења за људске ресурсе, а преко непосредно претпостављеног старешине;
- да формацију Војне академије прописује министар одбране, а овлашћене старешине је само спроводе, те да је обраћање Б. И. потпуковнику Ј. сувишно, имајући у виду да се сви запослени благовремено обавештавају преко својих претпостављених на заједничким састанцима у оквиру својих састава, уколико дође до гашења формацијског места;
- да изражава сумњу у то да је читава ситуација настала управо због намере Б. И. да издејствује распоређивање на формацијско место за које не испуњава законом прописане услове;
- да Б. И. није дискриминисана ни на основу пола, ни на основу родног идентитета.

Потпуковник П. Ј. доставио је изјашњење од 16. фебруара 2011. године, у којем је наведено:

- да га је Б. И. пресрела у Спортском центру Бањица 8. децембра 2011. године око 15 часова, са захтевом да је прими на разговор. Рекао јој је да је радно време завршено, али како је инсистирала на пријему саопштио јој је да ће у канцеларији бити још петнаестак минута како би прегледао пошту. Око 16 часова дошла је у канцеларију без претпостављеног официра и у цивилном оделу;

- да му је саопштила је да била код више официра на разговору у вези са евентуалном променом радног места. У разговору је навела да јој је жеља да буде асистенткиња на Катедри ... јер завршава докторске студије на приватном факултету, а да јој је он указао на могућност да се јави на конкурс Министарства одбране како би покрила део трошкова школовања,
- да јој је саопштио да нема слободних места на Катедри ..., као и да се за та радна места тражи чин потпуковника и пуковника, те да она са чином поручника, чак и када би изузетно била унапређена (у чин капетана), не би имала довољне квалификације;
- да је Б. И. била задовољна разговором, да је оставила чоколаду и да је, на коментар да то није потребно, одговорила да је то за све запослене. Током трајања разговора врата су била отворена и светла у ходнику упаљена, а било је још четворо запослених у другим канцеларијама;
- да га је 9. децембра 2010. године позвао потпуковник Ж. А, ... Одсека Војне полиције, на разговор поводом пријаве Б. И. Овом разговору је присуствовао и супруг Б. И, који га је вређао и претио му;
- да је 15. децембра 2010. године Б. И. послала његовој супрузи писмо, у коме је изнела неосноване оптужбе и претње да ће му приредити сачекушу, чиме му је узнемирила супругу и децу;
- да његово понашање према Б. И. не може да се подведе под дискриминацију по било ком основу, као ни под злостављање на раду, о чему је као прилог уз изјашњење доставио обавештење Војне академије инт.бр. 15-24 од 31. јануара 2011. године, којим се констатује да не постоји злостављање на раду;
- да не може да се отме утиску да је он можда дискриминисан и злостављан поступањем подносиоцеке притужбе.

Устав Републике Србије јемчи равноправност жена и мушкараца.¹⁵ Такође, Уставом РС прописана је обавеза свих да поштују и штите људско достојанство које је неприкосновено¹⁶.

Потпуковник П. Ј. је приликом разговора са потпоручницом Б. И. 8. децембра 2010. године употребљавао речи, фразе и изразе који су вређали њено достојанство, односно, понашао се на начин који узнемирује и понижава, како се очигледно, с обзиром на околности, не би понашао да је на разговор истим поводом дошао запослени мушкарац. Тиме је извршио акт дискриминације – узнемиравање и понижавајуће поступање на основу пола, и прекршио одредбе *Закона о забрани дискриминације* и то:

- члан 12. – „Забрањено је **узнемиравање и понижавајуће** поступање које има за циљ или **представља повреду достојанства лица** или групе лица **на основу њиховог личног својства**, а нарочито ако се тиме ствара страх или непријатељско, **понижавајуће и увредљиво окружење**.“

¹⁵ Члан 15. Устава РС, „Сл.гласник РС“ бр. 98/2006

¹⁶ Ибид, члан 23.

- члан 20. – „**Дискриминација постоји ако се поступа противно начелу равноправности полова**, односно начелу поштовања једнаких права и слобода жена и мушкараца у политичком, економском, културном и другом аспекту јавног, **професионалног**, приватног и породичног живота. Забрањено је [...] изражавање мржње, **омаловажавање**, уцењивање и **узнемиравање** с обзиром на пол, као и јавно заговарање, подржавање и поступање у складу са **предрасудама**, обичајима и другим друштвеним обрасцима понашања који су засновани на идеји подређености или надређености полова, односно стереотипних улога полова.“

Повереница за заштиту равноправности је, приликом доношења мишљења и препоруке, узела у обзир све наводе из изјашњења која су достављена и става је да је у овом случају дошло до повреде одредаба Закона о забрани дискриминације. Чињеница да у поступку који је спроведен није утврђена повреда права из Закона о спречавању злостављања на раду¹⁷ ирелевантна је, јер је чланом 6. овог закона злостављање одређено као „свако активно или пасивно понашање према запосленом или групи запослених код послодавца **које се понавља**, а **које за циљ има или представља повреду достојанства, угледа, личног и професионалног интегритета [...]**“, што значи да се тражи понављање радње/понашања, а што у Закону о забрани дискриминације није услов. Надаље, повереница је имала у виду и чињеницу да је потпуковник Ј. уклоњен са листе особа за подршку, којима се запослени могу обратити у случају злостављања на раду. Потпуковник Ј. у свом изјашњењу није оповргао наводе о садржају разговора, већ је само тврдио да није дискриминисао подносиоцу притужбе. Повереница је такође имала у виду да потпоручница Б. И, према наводима генерала В, није поштовала правила службе јер је отишла на разговор без присуства надређеног старешине, али је става да је и потпуковник Ј. такође надређени старешина, те је он могао да је упозори да не поштује правила службе и да одбије да разговара са њом насамо. Међутим, предмет ове притужбе не односи се на кршење правила војне службе, већ на понашање потпуковника Ј. према потпоручници Б. И, односно на начин на који је текао разговор између потпуковника Ј. и потпоручнице Б. И. и на садржај тог разговора. Иако су наводи који се односе на приватан живот потпуковника Ј, а **које је он током разговора саопштио**, ирелевантни за правну квалификацију његовог понашања према потпоручници Б. И, околност да су јој оне саопштене узета је у обзир, јер доприноси правилном и потпуном разумевању контекста разговора и атмосфере састанка. Сагласно томе, повереница за заштиту равноправности је става да је помињање приватног живота и склоности потпуковника, као и предлози упућени потпоручници И, непримерено и да је садржај тог разговора изашао из оквира службеног разговора.

Приликом одлучивања су узети у обзир и подаци о полној структури запослених у Министарству одбране и Војсци Србије из септембра 2010. године - 19,5% од укупног броја запослених у Министарству одбране и Војсци Србије су жене. У професионалној војној служби у Министарству одбране и Војсци Србије 2,6% од укупног броја запослених су жене, и то: 0,5% официрке, 0,4% подофицирке и 7,2% жене професионалних војника. Имајући у виду наведене

¹⁷ „Службени гласник РС“ бр. 36/2010

податке, који јасно указују на екстремно низак број запослених жена, повереница за заштиту равноправности сматра да посебна пажња мора да се посвети спречавању појава омаловажавања, узнемиравања и понижавајућег поступања према женама и остваривању пуне равноправности жена и мушкараца, управо у оним срединама и професијама у којима постоји диспропорционалност у броју запослених мушкараца и жена.

Ценећи утврђене чињенице и правне прописе, повереница за заштиту равноправности, сагласно члану 33. став 1. тачка 1. *Закона о забрани дискриминације*, дала је мишљење и препоручила потпуковнику П. Ј. ... Одељења ... предузимање одговарајућих радњи.

Притужба Д. Д. против привредног друштва О. због дискриминације у остваривању права из радног односа на основу пола (дел. бр. 568/2011 од 13. 5. 2011. год.)

Поступајући у оквиру законом прописане надлежности да прима и разматра притужбе због повреда одредаба *Закона о забрани дискриминације*, даје мишљења и препоруке и изриче законом утврђене мере (члан 33. став 1. тачка 1. *Закона о забрани дискриминације*- „Сл.гласник РС“, бр. 22/2009), поводом притужбе Д. Д. из Б, повереница за заштиту равноправности даје

МИШЉЕЊЕ

Привредно друштво О. д. о. о. из Б. није извршило акт дискриминације према Д. Д. из Б.

Образложење

Повереници за заштиту равноправности се притужбом од 08. априла 2011. године обратила Д. Д. из Б. и навела да је њен послодавац, привредно друштво О. д.о.о. из Б, дискриминише на основу личног својства – пола. Навела је да се до 11. децембра 2010. године налазила на породичном одсуству, а након тога на одсуству ради посебне неге детета. Деца запослених радника и радница су добила новогодишње пакетиће, а она није успела да оствари то право за своје дете. Такође, сви запослени су добили новогодишњи бонус у износу од 100 евра у динарској противвредности, а она није остварила то право. Обрађала се руководству послодавца, али није добила никакав одговор.

Повереница за заштиту равноправности спровела је поступак у циљу утврђивања правно релевантних чињеница и околности, а у складу са чланом 35. став 4. и чланом 37. став 2. *Закона о забрани дискриминације*, па је току поступка прибављено изјашњење привредног друштва О. д.о.о. од 6. маја 2011. године, у којем је наведено следеће:

- да нису тачни наводи које је Д. Д. изнела у притужби, јер она није запослена у привредном друштву О. д.о.о. већ у привредном друштву П. д.о.о. из Б, и то на неодређено време од 30. октобра 2008. године;
- да О. и П. имају закључен уговор о пружању услуга, на основу којег је П. д.о.о. обавезан да стави на располагање извршиоце (своје запослене) који ће посао обављати у просторијама О.;
- да је Д. Д. једна од запослених у привредном друштву П., а да је посао обављала у просторијама привредног друштва О.;
- да не постоји обавеза О. да обезбеди новогодишњи пакетић, новогодишњи бонус, или било које друго право особама које нису у радном односу у овом привредном друштву.

Уз изјашњење је достављена и следећа документација: уговор о пружању услуга бр. 797/08 од 30. октобра 2008. године, закључен између О. д. о. о. и П. д. о. о., уговор о раду бр. 552 од 30. октобра 2008. године између послодавца П. д. о. о из Б. и Д. Р. (касније Д.), у којем је чланом 6. регулисано да ће запослена посао обављати у просторијама О., као и Правилник о раду О. д.о.о. из Б.

Увидом у поднету документацију, повереница за заштиту равноправности је утврдила да је подносиатељка притужбе у радном односу на неодређено време у привредном друштву П. д. о. о. из Б. Имајући то у виду, повереница за заштиту равноправности је става да није направљена разлика у поступању заснована на личном својству подносиатељке притужбе, већ је неједнако поступање засновано на различитој правној ситуацији у којој се налази подносиатељка притужбе у односу на особе које су запослене у привредном друштву О. д. о. о. из Б.

За остваривање права из радног односа, подносиатељка притужбе треба да се обрати свом послодавцу - привредном друштву П. д. о. о. из Б.

Ценећи утврђене чињенице и правне прописе, повереница за заштиту равноправности, сагласно члану 33. став 1. тачка 1. *Закона о забрани дискриминације*, даје мишљење да у овом случају није извршена дискриминација.

Притужба Т. А. против Министарства финансија, Пореска управа – Филијала К. због дискриминације у погледу утврђивања доприноса за обавезно социјално осигурање (дел. бр. 639/2011 од 27. 5. 2011. год.)

Поступајући у оквиру законом прописане надлежности да прима и разматра притужбе због повреде одредаба Закона о забрани дискриминације и даје мишљења и препоруке у конкретним случајевима (члан 33. став 1. тачка 1. Закона о забрани дискриминације- „Сл.гласник РС“, бр. 22/2009), поводом притужбе Т. А. из К, повереница за заштиту равноправности даје

МИШЉЕЊЕ

Решењем Министарства финансија, Пореска управа – Филијала К. бр. 431-3А/96414Д од 31. децембра 2010. године, којим је Т. А. из К. утврђено аконтационо задужење доприноса за обавезно социјално осигурање за период од 1. јануара до 31. децембра 2010. године, није извршен акт дискриминације на основу пола, као ни на основу било ког другог личног својства.

Образложење

Повереници за заштиту равноправности се притужбом од 18. фебруара 2011. године обратила Т. А. из К, у којој је навела да јој Министарство финансија, Пореска управа – Филијала К. није извршила у целости исплату накнаде зараде за време трајања породилског одсуства, које је користила у периоду од 1. јануара до 31. децембра 2010. године. Даље наводи да је накнаду зараде примала у законом прописаним износима, као и да јој је вршена редовна уплата доприноса за обавезно социјално осигурање, али да је након закључења породилског одсуства од Пореске управе – Филијала К. добила решење бр. 431-3А/96414Д од 31. децембра 2010. године којим је обавезана на плаћање доприноса за обавезно социјално осигурање, и то у износима од 77.402,49 динара за доприносе за ПИО, 43.275,03 динара за доприносе за здравствено осигурање и 5.277,47 динара за доприносе за случај незапослености. Подносиатељка притужбе је била на породилском одсуству у периоду од 1. децембра 2009. до 1. децембра 2010. године, тако да су доприноси обрачунати и за период када се налазила на породилском одсуству.

Решења о задужењу на име доприноса за обавезно социјално осигурање нису добиле предузетнице које су за време коришћења породилског одсуства привремено одјавиле обављање самосталне делатности, већ само предузетнице које су за време коришћења породилског одсуства наставиле да обављају самосталну делатност преко овлашћеног пословође. Подносиатељка притужбе сматра да овакво прављење разлике између предузетница није оправдано.

Повереница за заштиту равноправности спровела је поступак у циљу утврђивања правно релевантних чињеница и околности, а у складу са чланом 35.

став 4. и чланом 37. став 2. Закона о забрани дискриминације, па је прибавила изјашњење Министарства финансија, Пореска управа – Филијала К. и Министарства финансија, Пореска управа - Централна Београд.

У изјашњењима је наведено следеће:

- да је Пореска управа – Филијала К. извршила обрачун доприноса за обавезно социјално осигурање Т. А. из К. и за време коришћења породичног одсуства јер је она остваривала приход по основу обављања самосталне делатности и за време породичног одсуства, имајући у виду да је делатност обављала преко овлашћеног пословође;
- да предузетнице које су привремено одјавиле обављање самосталне делатности због коришћења породичног одсуства нису задуживане износима на име доприноса за обавезно социјално осигурање јер нису остваривале приход, односно добит;
- да се основ за задужење доприносима за обавезно социјално осигурање налази у Закону о доприносима за обавезно социјално осигурање, којим је прописано да осигураник који остварује приходе по више различитих основа (радни однос, самостална делатност, уговори и др.) има обавезу плаћања доприноса по свим основима;
- да су се у пракси надлежних филијала Пореске управе поводом задуживања предузетница које су за време породичног одсуства остваривале приход, односно добит, јавили проблеми поводом примене важећих прописа, па је Министарство финансија, Пореска управа донело Упутство за канцеларијску контролу и утврђивање доприноса са социјално осигурање, 7. октобра 2010. године. По њему је поступала и надлежна Филијала у К. приликом доношења решења за Т. А.;
- да према Т. А. није извршена дискриминација по било ком основу, с обзиром на то да је идентичан поступак примењен и према другим предузетницама које су за време коришћења породичног одсуства наставиле да обављају самосталну делатност преко овлашћеног пословође. У изјашњењу су наведена и имена пет предузетница које су наставиле делатност преко овлашћеног пословође и са којима се поступило на исти начин;

Повереница за заштиту равноправности утврдила је да, према важећим прописима, предузетница која овласти пословођу за вођење радње док је она на породичном одсуству, као власница радње остварује приходе по основу исплаћене накнаде, сагласно *Закону о финансијској подршци породици са децом*, а истовремено остварује приходе од обављања самосталне делатности (опорезиву добит или паушално утврђен приход). Ово је, сагласно члану 12. *Закона о доприносима за обавезно социјално осигурање*, опорезиво по оба основа. Опорезива добит (паушално утврђен приход) представља основицу за обрачун доприноса за обавезно социјално осигурање.

Акт дискриминације означава свако неоправдано прављење разлике или неједнако поступање, односно пропуштање (искључивање, ограничавање или

давање првенства), у односу на лица или групе као и чланове њихових породица, или њима блиска лица, на отворен или прикривен начин, а који се заснива на раси, боји коже, прецима, држављанству, националној припадности или етничком пореклу, језику, верским или политичким убеђењима, полу, родном идентитету, сексуалној оријентацији, имовном стању, рођењу, генетским особеностима, здравственом стању, инвалидитету, брачном и породичном статусу, осуђиваности, старосном добу, изгледу и чланству у политичким, синдикалним и другим организацијама и другим стварним, односно претпостављеним личним својствима¹⁸.

Дакле, да би један акт био квалификован као дискриминација, потребно је се ради о прављењу разлике или неједнаком поступању, односно пропуштању које је засновано на личном својству. Како у случају подносиоце притужбе основ за прављење разлике на име задуживања доприносима за обавезно социјално осигурање није лично својство подносиоце притужбе, него чињеница да она остварује приход по основу обављања самосталне делатности¹⁹, у овом случају нема повреде права у смислу *Закона о забрани дискриминације*. Начело једнакости није повређено јер су све предузетнице које користе породилско одсуство у једнаком положају, будући да остварују право на накнаду зараде у складу са одредбама *Закона о финансијској подршци породици са децом*. С друге стране, све предузетнице, односно власнице радњи које користе породилско одсуство, а које овласте друга лица да воде посао у њиховом одсуству, плаћају порезе и доприносе по другом основу, јер њихове предузетничке радње наставаљају да раде и остварују приходе док су оне на породилском одсуству.

Ценећи утврђене чињенице и правне прописе, повереница за заштиту равноправности, сагласно члану 33. став 1. тачка 1. *Закона о забрани дискриминације*, даје мишљење да у овом случају није извршена дискриминација.

Мишљење поверенице за заштиту равноправности у конкретном случају даје одговор на питање да ли су оспореним решењем прекршене одредбе *Закона о забрани дискриминације*. Повереница се није упуштала у оцену правилности и законитости решења о задуживању доприносима за обавезно социјално осигурање јер за то није надлежна, али је слободна да подсети да је у вези са правима породиља предузетница Заштитник грађана донео препоруку бр. 17-2599/10, дел.бр. 5194 од 16. марта 2011. године, којом је утврђено неправилно поступање Министарства финансија, Пореске управе. Покрајински омбудсман такође је донео препоруку бр. I-РП-1-13/11 од 28. марта 2011. године.

18 Закон о забрани дискриминације („Сл.гласник РС“, бр.22/2009), члан 2. став 1. тачка 1.

19 Закон о доприносима за обавезно социјално осигурање („Сл.гласник РС“, бр. 84/2004, 61/2005, 62/2006 и 5/2009), члан 12. став 1.

Притужба удружења А. против Скупштине града Београда због дискриминације корисница услуга Сигурне куће у остваривању права на сталну новчану помоћ (дел. бр. 905/2011 од 5. 8. 2011. год.)

Поступајући у оквиру законом прописане надлежности да прима и разматра притужбе због повреда одредаба *Закона о забрани дискриминације*, даје мишљења и препоруке и изриче законом утврђене мере (члан 33. став 1. тачка 1. *Закона о забрани дискриминације*- „Службени гласник РС“, бр.22/2009), поводом притужбе АЖЦ из Б, повереница за заштиту равноправности даје

МИШЉЕЊЕ

Одлуком Скупштине града Београда бр. 5-262/11-С о измени и допуни Одлуке о правима у социјалној заштити Београда, од 12. априла 2011. године, којом су прописани услови остваривања права на сталну новчану помоћ женама према којима је извршено насиље у породици, повређено је начело једнакости, чиме је извршена дискриминација појединих категорија жена.

Овом одлуком дискриминисане су жене према којима је извршено насиље у породици, а које нису биле кориснице услуге Сигурне куће или су повратнице у Сигурну кућу, у односу на жене према којима је извршено насиље у породици, а које су биле кориснице услуге Сигурне куће и нису повратнице у Сигурну кућу.

Повереница за заштиту равноправности, сагласно члану 33. став 1. тачка 1. и члану 39. став 2. *Закона о забрани дискриминације*, даје Скупштини града Београда

ПРЕПОРУКУ

Скупштина града Београда елиминисаће из Одлуке о измени и допуни Одлуке о правима у социјалној заштити Београда бр. 5-262/11-С од 12. априла 2011. године услове којима је повређено начело једнакости појединих категорија жена према којима је извршено насиље у породици, како би се омогућило остваривање права на сталну новчану помоћ свим женама према којима је извршено насиље у породици, под једнаким условима.

Скупштина града Београда ће убудуће водити рачуна о томе да својим одлукама не крши одредбе *Закона о забрани дискриминације*, односно да се суздржи од неоправданог прављења разлике или неједнаког поступања и пропуштања (искључивања, ограничавања или давања првенства), у односу на лица или групе лица, које се заснива на неком личном својству.

Скупштина града Београда ће обавестити Повереницу за заштиту равноправности, у року од 30 дана од дана пријема мишљења и препоруке, о мерама које ће спровести, у циљу поступања по препоруци.

Образложење

А. из Б. је 28. априла 2011. године повереници за заштиту равноправности поднео притужбу против Скупштине града Београда. У притужби је наведено да одредба члана 1. Одлуке о измени и допуни Одлуке о правима у социјалној заштити Београда (у даљем тексту: Одлука), која прописује да право на сталну новчану помоћ остварује „жена према којој је извршено насиље у породици, по изласку из Сигурне куће“, представља дискриминацију жена жртава насиља у односу на врсту услуга коју користе, односно да представља условљавање коришћења једног одређеног типа услуга (Сигурне куће) да би се остварило право на материјалну подршку. Такође се наводи да је и одредба члана 2. Одлуке, која предвиђа „да подносилац захтева није повратник у Сигурну кућу у моменту ступања на снагу одлуке“ дискриминаторна, с обзиром на то да феномен насиља у породици познаје појаву вишеструког напуштања и повратка насилнику.

У притужби се истиче да је наведена Одлука (чланови 1. и 2.) супротна Закону о забрани дискриминације, Закону о равноправности полова и Закону о социјалној заштити. Наметање захтева да жена жртва насиља користи услугу Сигурне куће представља дискриминацију у односу на жене које су у истој, сличној или гореј ситуацији насиља и материјалне угрожености, а које се нису определиле за коришћење ове услуге или нису биле смештене у њу због ограничених капацитета. А. се обратио Секретаријату за социјалну заштиту града Београда 4. марта 2011. године дописом којим је указано на дискриминаторне одредбе Одлуке, а којим су предложена потенцијална решења проблема.

А. је уз притужбу доставио и копију Одлуке, допис Секретаријату за социјалну заштиту града Београда од 4. марта 2011. године и Протокол о сарадњи између Секретаријата за социјалну заштиту и Саветовалишта за борбу против насиља у породици од 16. децембра 2010. године.

Повереница за заштиту равноправности је спровела поступак у циљу утврђивања правно релевантних чињеница и околности, у складу са чланом 35. став 4. и чланом 37. став 2. Закона о забрани дискриминације.

Од Скупштине града Београда је затражено изјашњење о основаности притужбе, као и изјашњење о разлозима ограничавања коришћења овог права само на жене које су кориснице Сигурне куће, а које нису повратнице.

Скупштина града Београда није доставила изјашњење на притужбу у остављеном року. Имајући у виду да ни у Одлуци не постоји образложење из којег би се могао утврдити циљ доношења мера, повереница за заштиту равноправности је приликом одлучивања у овом предмету анализирала документе који су достављени уз притужбу (Одлука Скупштине града Београда и Протокол о сарадњи између Секретаријата за социјалну заштиту и Саветовалиштва за борбу против насиља у породици), као и релевантне одредбе међународног и домаћег законодавства у области заштите од дискриминације и насиља у породици.

Чланом 2. Одлуке о измени и допуни Одлуке о правима у социјалној заштити Београда прописано је да право на сталну новчану помоћ остварује

жена према којој је извршено насиље у породици, од дана изласка из Сигурне куће, а најдуже 12 месеци, и то:

- а) за жену без деце – у месечном износу од 11.000,00 динара;
- б) за жену са једним дететом – у месечном износу од 16.000,00 динара;
- в) за жену са двоје деце – у месечном износу од 21.000,00 динара;
- г) за жену са троје и више деце – у месечном износу од 26.000,00 динара.

Жена према којој је извршено насиље у породици остварује ово право по изласку из Сигурне куће, под условима:

- а) да се пре подношења захтева за признавање права на сталну новчану помоћ, као жртва породичног насиља, налази на евиденцији Градског центра за социјални рад у Београду;
- б) да подносиатељка захтева има регулисано пребивалиште на територији града Београда, најмање 12 месеци пре уласка у Сигурну кућу;
- в) да редовни месечни укупни приход подносиатељке захтева не прелази износ од 20.000,00 динара;
- г) да не поседује имовину у власништву по основу које може да оствари приход, и
- д) да подносиатељка захтева није повратница у Сигурну кућу у моменту ступања на снагу одлуке.

Протоколом о сарадњи између Секретаријата за социјалну заштиту и Саветовалишта за борбу против насиља у породици из Београда регулисани су међусобни односи страна потписница, у циљу пружања подршке и помоћи жртвама породичног насиља.

Чланом 2. Протокола прописано је да ће Секретаријат за социјалну заштиту, у складу са Стратегијом развоја социјалне заштите у Републици Србији и обавезама које у њеној реализацији имају органи локалне самоуправе, а у циљу осамостаљивања и оснаживања жртава породичног насиља, иницирати доношење аката којима ће ближе уредити услове и начин исплате новчане накнаде жртвама, у периоду од годину дана. Чланом 3. Протокола утврђени су принципи сарадње између Секретаријата за социјалну заштиту и Саветовалишта.

Устав Републике Србије („Сл. гласник РС“, бр. 98/2006) у члану 21. забрањује сваку дискриминацију, непосредну или посредну, по било ком основу.

Закон о забрани дискриминације у члану 4. прописује општу забрану дискриминације, тако што прописује да су сви једнаки и уживају једнак положај и једнаку правну заштиту, без обзира на лична својства, те да је свако дужан да поштује начело једнакости.

Одредбом члана 8. *Закон о забрани дискриминације* прописано је да до повреде овог начела долази ако се лицу или групи лица, због његовог односно

њиховог личног својства, неоправдано ускраћују права и слободе или намећу обавезе које се у истој или сличној ситуацији не ускраћују или не намећу другом лицу или групи лица, ако су циљ или последица предузетих мера неоправдани, као и ако не постоји сразмера између предузетих мера и циља који се овим мерама остварује.

Конвенција УН о елиминисању свих облика дискриминације жена (CEDAW), коју је Република Србија ратификовала, представља најважнији међународни уговор у области права жена. Општа препорука бр. 19. Комитета за елиминисање свих облика дискриминације жена из 1992. године налаже предузимање свих неопходних мера ради укидања дискриминације жена и сузбијања насиља над женама, укључујући усвајање посебних прописа о свим облицима насиља над женама, прописивање кривичних санкција за починиоце насиља, установавање инструмената грађанско-правне заштите, као и других превентивних и заштитних мера.

Анализом Одлуке, са аспекта *Закона о забрани дискриминације* и других релевантних прописа, утврђено је да су, с обзиром на услове за остваривања права на сталну новчану помоћ, очигледно стављене у неједнак положај:

- жене према којима је извршено насиље у породици а нису користиле услуге Сигурне куће, у односу на оне које су кориснице ове врсте услуга;
- жене према којима је извршено насиље у породици које су повратнице у Сигурну кућу, у односу на жене према којима је извршено насиље у породици а нису повратнице у Сигурну кућу.

Да би се испитало да ли је Одлуком повређено начело једнаких права и обавеза, потребно је размотрити:

- да ли је циљ који се постиже овом мером допуштен и оправдан,
- да ли је циљ или циљеве могуће постићи само прописаном мером, односно да ли постоји сразмера између предузетих мера и циљева који се том мером остварују, као и
- да ли постоји објективно и разумно оправдање да се појединим категоријама жена према којима је извршено насиље у породици ускрате права предвиђена овом одлуком.

Извесно је да је Скупштина града Београда овлашћена да доноси одлуке којима унапређује социјалну сигурност својих грађана и грађанки. У складу с тим, има право да из буџета града издваја средства за социјалну заштиту угрожених грађана и грађанки, да утврђује правила за расподелу тих средстава и да их у складу са прописима расподељује. То право се ни на који начин не доводи у питање. Штавише, спремност да део расположивих средстава усмери на материјалну подршку и помоћ женама над којима је извршено насиље у породици, представља позитиван пример бриге и подршке женама које су претрпеле ову врсту насиља. Ово је посебно важно ако се имају у виду статистички подаци који показују да се из године у годину повећава број пријављених случајева насиља у породици, као и чињеница да се Република Србија обавезала домаћим и међународним документима на предузимање свих расположивих мера да би се

спречило насиље над женама у породици, а све жртве насиља заштитиле у највећој могућој мери. У том смислу, мере које Скупштина града Београда предузима доприносе остваривању Националне стратегије за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности („Сл. гласник РС“, 15/2009), посебно циља дефинисаног пар. 4.5. Стратегије: „Превенција и сузбијање насиља над женама и унапређивање заштите жртава“.

Сагледавајући изнете чињенице, повереница за заштиту равноправности сматра да је циљ Одлуке допуштен и оправдан.

Имајући у виду оправдани и допуштени циљ Одлуке, било је потребно извршити анализу услова за остваривање права на сталну новчану помоћ који су Одлуком прописани.

Анализа услова по којем „право на сталну новчану помоћ остварује жена према којој је извршено насиље у породици од дана изласка из Сигурне куће“, показује да овај услов нема објективно и разумно оправдање.

Наиме, *Устав РС* гарантује право на социјалну заштиту свима којима је неопходна друштвена помоћ ради савладавања социјалних и животних тешкоћа, док *Закон о социјалној заштити*²⁰, између осталог, прописује и да корисник/корисница има право на слободан избор како услуга, тако и пружалаца услуга социјалне заштите. Услов да жене према којима је извршено насиље у породици користе услуге Сигурне куће, односно да су боравиле у Сигурној кући да би оствариле право на сталну новчану помоћ, није оправдан јер је *Законом о социјалној заштити* регулисана слобода избора услуге, као и пружаоца услуге. Поред овога, треба имати у виду да животне и друге субјективне и објективне околности могу бити веома различите у сваком појединачном случају породичног насиља над женама. Тако се, у многим случајевима, жене не одлучују на коришћење услуге смештаја у Сигурну кућу јер безбедност могу осигурати на други начин (смештај код родбине и пријатеља). С друге стране, сигурне куће имају ограничене капацитете, те није свака жена у могућности да користи ову услугу, чак и када то изабере. Треба, такође, имати у виду да жене са инвалидитетом најчешће не могу да користе ову услугу јер већина сигурних кућа није архитектонски приступачна, што је додатни проблем са којим се ова категорија жена суочава. Поред тога, поједине жене које су претрпеле насиље у породици немају потребу за смештајем у Сигурну кућу јер су према извршиоцу насиља изречене хитне мере безбедности или друге мере у складу са законом, тако да је отклоњена опасност од угрожавања безбедности (нпр. одређивање притвора, привремене мере заштите из *Породичног закона*, мере безбедности из *Кривичног законика* или заштитне мере из *Закона о прекршајима*).

Несумњиво је да се одређени број жена из Београда, које су претрпеле насиље у породици, обраћа за помоћ и подршку Саветовалишту, али то никако није укупан број жена које су жртве насиља и којима је потребна материјална подршка да би могле да изађу из круга насиља. Ако жена која је претрпела насиље није користила услуге Сигурне куће, не значи да нема потребу за новчаном помоћи, која се даје у циљу економског оснаживања жена да би лакше

20 Члан 36. Закона о социјалној заштити („Сл. гласник РС“, бр. 24/2011)

превазишле животне проблеме са којима се суочавају и започеле живот без насиља. Према томе, имајући у виду циљ који новчана помоћ треба да оствари, не постоји објективно и разумно оправдање да жене које су претрпеле насиље у породици, а које нису користиле услуге Сигурне куће, буду другачије третиране у односу на жене које су користиле услуге Сигурне куће, будући да се обе категорије жена налазе у сличном положају.

Ни услов за добијање новчане помоћи, који се огледа у томе „да подносиатеља захтева није повратница у Сигурну кућу у моменту ступања на снагу одлуке“, нема објективно и разумно оправдање. Постављањем овог услова игнорисана је чињеница да је за феномен насиља у породици везана појава вишеструког напуштања и повратка насилнику, која није условљена понашањем и својствима саме жртве, већ карактеристикама укупног породичног и друштвеног контекста, укључујући културне, економске и социјалне чиниоце. Познато је да, у просеку, жене бораве у сигурним кућама око седам месеци, и да се велики број њих врати насилнику, при чему као најчешћи разлог повратка наводе економску зависност. То потврђују и подаци Саветовалишта за борбу против насиља у породици из Београда. С друге стране, сасвим је извесно да излазак из Сигурне куће жене која је претрпела насиље не значи да она више неће бити изложена насиљу у породици, јер је битна карактеристика овог вида насиља управо његово циклично испољавање. Због тога је, приликом креирања мера подршке женама које су претрпеле насиље у породици, неопходно да се правилно схвати сам феномен насиља у породици, његови узроци и обележја, те да се жене које желе да изађу из круга насиља оснаже, да им се пружи адекватна подршка, без обзира на то да ли су „повратнице у Сигурну кућу“ или нису, односно, да ли су већ покушавале да напусте насилника. Ниједна услуга социјалне заштите не би требало да им буде ускраћена због тога што су више пута покушавале да из насиља изађу, а посебно не материјална подршка која би им омогућила економску независност. У светлу ових околности, ускраћивање новчане помоћи женама које су „повратнице у Сигурну кућу“ представља не само дискриминацију, већ и својеврсну стигматизацију жена које нису одмах успеле да изађу из круга насиља. Овој категорији жена се, заправо, импутира да су саме криве за насиље које трпе и одржава се једна од типичних предрасуда – да жена која је изложена насиљу у породици увек може да напусти насилника и да ће тада насиље престати.

Сагледавајући све наведене чињенице, повереница износи мишљење да није постојало објективно и разумно оправдање за прописивање услова којима су жене према којима је извршено насиље у породици, а које нису биле кориснице услуге Сигурне куће или су повратнице у Сигурну кућу, стављене у неравноправан положај у односу на жене према којима је извршено насиље у породици, а које су биле кориснице услуге Сигурне куће и нису повратнице у Сигурну кућу. То очигледно показује да није постојала сразмера између предузете мере и циљева који се њоме остварују.

Ценећи утврђене чињенице и правне прописе, повереница за заштиту равноправности, сагласно члану 33. тачке 1. и 7. Закона о забрани дискриминације, дала је мишљење и препоруку Скупштини града Београда ради предузимања радњи којима ће се отклонити повреда начела једнакости.

Притужба С. С. против Јавног предузећа Ж. с. поводом дискриминације на основу пола у области радних односа (дел. бр. 1378/2011 од 3. 11. 2011. год.)

Поступајући у оквиру законом прописане надлежности да прима и разматра притужбе због повреде одредаба *Закона о забрани дискриминације* и даје мишљења и препоруке у конкретним случајевима (члан 33. став 1. тачка 1. *Закона о забрани дискриминације*- „Сл. гласник РС“, бр.22/2009), поводом притужбе С. С. запослене у ЈП Ж. с. а. д. б., повереница за заштиту равноправности даје

МИШЉЕЊЕ

У поступку који је спроведен по притужби С. С. против ЈП Ж. с. а. д. б., није утврђено да је немогућност напредовања подносиоце притужбе на више радно место у складу са степеном стручне спреме, заснована на личном својству – полу подносиоце притужбе.

Поступајући у оквиру законом прописане надлежности да препоручује органима јавне власти и другим лицима мере за остваривање равноправности (члан 33. став 1. тачка 9. *Закона о забрани дискриминације*), повереница за заштиту равноправности даје

ПРЕПОРУКУ

ЈП Ж. с. а. д. б. ће благовремено започети са израдом плана мера за отклањање или ублажавање неравномерне заступљености полова, који мора бити усвојен најкасније до 31. јануара 2012. године, у складу са чланом 4. став 1. Правилника о садржају и начину достављања плана мера за отклањање или ублажавање неравномерне заступљености полова и годишњег извештаја о његовом спровођењу („Сл. гласник РС“, бр. 89/2010).

ЈП Ж. с. а. д. б. ће обавестити Повереницу за заштиту равноправности о планираним мерама, у циљу спровођења ове препоруке, у року од 30 дана од дана пријема мишљења са препоруком.

Образложење

С. С. је поднела притужбу повереници за заштиту равноправности 10. августа 2011. године против ЈП Ж. с. а. д. б., у којој је наведено да је дискриминисана на основу личног својства – пола. Према наводима из притужбе, дискриминаторно понашање се огледа у немогућности напредовања код послодавца, у складу са степеном стручне спреме, а као разлог је навела припадност женском полу. Подносиоца притужбе наводи да се, упркос стеченој академској дипломи докторке наука, налази на радном месту координаторке ..., за које сматра да није примерено њеној стручној спреми. С друге стране, наводи да се запослени мушкарци, који су стекли исто академско звање, налазе на руководећим

позицијама. Поводом овог питања више пута се обраћала руководству предузећа, међутим није добила одговор. Као последица постојања различитих радних места на којима раде њене колеге са истом стручном спремом, постоји и разлика у коефицијенту радног места, односно, коефицијент којим је вреднован њен посао је неупоредиво нижи, што се директно одражава и на њена (мања) месечна примања. Уз притужбу су приложени следећи докази: анекс уговора о раду бр. А-700/2010-125 од 13. септембра 2010. године; захтев за распоређивање на одговарајуће радно место бр. 35/11 -661 од 1. априла 2011. године упућен заменику генералног директора; захтев за распоређивање на одговарајуће радно место бр. 35/11-720 од 14. априла 2011. године упућен председнику Управног одбора; захтев за распоређивање на одговарајуће радно место бр. 35/11-781 од 5. маја 2011. године упућен генералном директору; допис бр. 87/08-3 од 25. септембра 2009. године упућен заменику председника Управног одбора; молба за распоређивање бр. 87/08-1 која је упућена 27. марта 2008. године председнику Управног одбора; молба за помоћ Народној канцеларији председника Републике Србије и Управи за родну равноправност од 30. маја 2011. године.

Повереница за заштиту равноправности је спровела поступак у циљу утврђивања правно релевантних чињеница и околности, а у складу са чл. 35. став 4. и 37. став 2. *Закона о забрани дискриминације*, па је затражено изјашњење генералног директора ЈП Ж. с. а. д. б.

У изјашњењу од 7. септембра 2011. године наведено је да су неосновани наводи из притужбе и да С. С. није дискриминисана на основу пола, као и да су у ЈП Ж. с. а. д. б. упознати са чињеницом да је С. С. подносила захтеве за премештај на друго радно место, али да није распоређена на радно место према стеченом академском звању јер не постоје могућности за премештај.

Уз изјашњење је достављен и податак о укупном броју запослених разврстан према полу и степену образовања. Поред тога, достављен је и податак колико запослених се налази на руководећим позицијама, као и колики проценат руководилаца чине запослене жене. Према достављеним подацима, у ЈП Ж. с. а. д. б. запослено је 18596 особа, од чега је 15151 мушкараца и 3445 жена. Постоје 54 руководеће позиције, на којима је запослено 45 мушкараца и девет жена, што чини 16,5 % жена на руководећим местима, у односу на укупан број руководећих места.

У притужби и током поступка нису понуђени докази који би потврдили или оповргли наводе да је подносиатеља притужбе спречена или онемогућена у напредовању код послодавца ЈП Ж. с. а. д. б. у складу са стеченим степеном стручне спреме, због њеног личног својства – пола.

Чланом 171. став 1. *Закона о раду* прописано је да послодавац може запосленим да понуди измену уговорених услова рада ради премештаја на други одговарајући посао, због потреба процеса и организације рада. Стога, према одредбама закона, послодавац има могућност, али не и обавезу да врши премештај запосленог на друго радно место. Такође, није прописана обавеза послодавца да распоређује запослене на друга радна места у складу са квалификацијама које стекну док су у радном односу. У конкретном случају, упркос захтеву подносиатеље притужбе за премештај на радно место које одговара њеним новостеченим

квалификацијама, код послодавца се нису створили услови, односно, потреба за премештајем подносиољке притужбе, како је и назначено у изјашњењу од 7. септембра 2011. године.

Сагледавајући ове чињенице, повереница за заштиту равноправности, сагласно члану 33. став 1. тачка 9. *Закона о забрани дискриминације*, дала је мишљење да није утврђено да је ЈП Ж. с. а. д. б. онемогућило напредовање подносиољке притужбе на основу личног својства – пола.

Повереница за заштиту равноправности указује на то да је чланом 13. *Закона о равноправности полова* („Сл.гласник РС“, бр. 104/2009) прописано да је сваки послодавац који има преко 50 запослених дужан да усвоји план мера за отклањање или ублажавање неравномерне заступљености полова за сваку календарску годину. Чланом 14. истог закона је установљена обавеза послодавца да, уколико заступљеност мање заступљеног пола у свакој организационој јединици, на руководећим местима и у органима управљања и надзора износи мање од 30%, органи јавне власти су дужни да примене афирмативне мере.

Подаци о броју и полној структури запослених ЈП Ж. с. а. д. б. показују да проценат запослених жена у овом јавном предузећу приближно одговара проценту запослених жена које се налазе на руководећим позицијама (укупан проценат жена у предузећу је 18,5%, док је 16,5% жена на руководећим положајима), али је тај проценат далеко испод 30%. Сагледавајући ове чињенице у светлу законских прописа, повереница за заштиту равноправности упућује ЈП Ж. с. а. д. б. да благовремено започне са израдом плана мера за отклањање или ублажавање неравномерне заступљености полова, који мора бити усвојен најкасније до 31. јануара 2012. године, у складу са чланом 4. став 1. Правилника о садржају и начину достављања плана мера за отклањање или ублажавање неравномерне заступљености полова и годишњег извештаја о његовом спровођењу („Сл. гласник РС“, бр. 89/2010).

Притужба П. А. против П. к. с. због дискриминације на основу пола у погледу службених правила о одевању (дел. бр. 1449/2011 од 25. 11. 2011. год.)

Поступајући у оквиру законом прописане надлежности да прима и разматра притужбе због повреда одредаба *Закона о забрани дискриминације*, даје мишљења и препоруке и изриче законом утврђене мере (члан 33. став 1. тачка 1. *Закона о забрани дискриминације*- „Сл.гласник РС“, бр. 22/2009), поводом притужбе П. А. из С, повереница за заштиту равноправности даје

МИШЉЕЊЕ

У поступку који је спроведен по притужби П. А. из С. против П. к. с., поводом ускраћивања уласка у зграду П. к. с. 17. августа 2011. године због неприкладног одевања, утврђено је да П. к. с. **није извршио акт дискриминације** ни по једном личном својству подносиоца притужбе.

Образложење

Повереници за заштиту равноправности обратио се 25. августа 2011. године П. А. из С, притужбом која је поднета против П. к. с. У притужби је навео да је дискриминисан по основу личних својстава – пола и изгледа, јер му је 17. августа 2011. године ускраћен улазак у зграду П. к. с. у Б, уз образложење да је неприкладно одевен. Наводи да је тог дана имао заказан интервју у редакцији Н. м., која се налази у згради П. к. с., да је у Б. температура била 40 степени и да је на себи имао кошуљу, бермуде дужине мало испод колена и летње бродарице. Приликом уласка у зграду, портир га је зауставио на улазу и обавестио га да тако обучен не може да уђе, показавши на цртеж прецртаних бермуда. Како је на инсистирање редакције Н. м. на крају ипак спроведен кроз зграду П. к. с., П. А. наводи да је тада видео запослене жене у П. к. с. које су имале хаљине исте дужине као и његове бермуде, као и сукње краће од бермуда. Уз притужбу није доставио доказе којима би поткрепио своја тврђења, наводећи да није био у могућности да фотографише доказе, али да је ова врста дискриминације мушкараца видљива у свим државним институцијама и у неким приватним компанијама.

Повереница за заштиту равноправности спровела је поступак у циљу утврђивања правно релевантних чињеница и околности, а у складу са чл. 35. став 4. и 37. став 2. *Закона о забрани дискриминације*, па је у току поступка прибављено изјашњење П. к. с. у којем је наведено следеће:

- да је П. к. с. усвојеним Пословником о квалитету дефинисала политику система менаџмента квалитета, у складу са захтевима стандарда SPRS ISO 9001:2008, а коју је сертифициovalo међународно тело;
- да су документом Систем менаџмента квалитетом, Упутство број UP-302 - „Кућни ред и пословно понашање“ у тачки 5.3.3. дефинисана правила

- пословног облачења, односно шта се сматра непримереним облачењем;
- да су у конкретном случају радници обезбеђења прекршили своја овлашћења и начинили озбиљан пропуст у раду, тако што је подносилац пријаве био привилегован и пуштен у зграду у кратким панталонама, иако је на улазу у објекат П. к. с. јасно истакнута забрана уласка у кратким панталонама;
 - да су наводи подносиоца притужбе неприхватљиви, нелогични и нису утемељени на прописима о забрани дискриминације, с обзиром на то да свака институција има право да пропише кодексе облачења, који се односе и примењују једнако за све;
 - да би инсистирање на поређењу између облачења мушког и женског пола представљало својеврсну дискриминацију саму по себи, односно укидање права на разликовање и облачење сходно карактеристикама мушкарца и жене, независно од њиховог сексуалног, верског или политичког опредељења;
 - да је одлучујућа околност у конкретном случају чињеница да се кодекс облачења примењује на све особе мушког пола, али и женског пола, ако желе да носе мушку одећу (и обрнуто), независно од њихових личних својстава на начин како је то дефинисано законом;
 - да у овом случају не постоји повреда начела једнаких права и обавеза јер овде није случај да се „намећу обавезе једном лицу које се не намећу другом лицу у истој или сличној ситуацији“;
 - да П. к. с. брани право на различитост и заштиту од свих облика дискриминације, али се противи злоупотреби права на заштиту од дискриминације и нелогичним интерпретацијама овог права;
 - да кодекси П. к. с. управо гарантују право на различитост и равноправност, са циљем да покушају да обезбеде одговарајући ниво доброг укуса и естетских обзира;
 - да поднета притужба није у потпуности заснована на прописима којима је регулисана забрана дискриминације, а ни на реалном чињеничном стању, које је неспорно у конкретној ситуацији;
 - да предлаже да Повереник за заштиту равноправности у складу са чланом 36. *Закона о забрани дискриминације* не поступа по притужби, јер је у овој ситуацији очигледно да нема повреде права на коју подносилац указује.

Уз изјашњење је достављен документ „Кућни ред и пословно понашање“ П. к. с.

Повереница за заштиту равноправности анализираше све чињеничне наводе са аспекта *Закона о забрани дискриминације*, како би испитала да ли је у конкретном случају П. к. с. подносиоца притужбе различито третирао на основу неког његовог личног својства у односу на друга лица у истој или сличној ситуацији.

Према одредби члана 2. став. 1. тачка 1. Закона о забрани дискриминације („Сл. гласник РС“, бр. 22/2009), дискриминација означава свако неоправдано прављење разлике или неједнако поступање, односно пропуштање (искључивање, ограничавање или давање првенства), у односу на лица или групе као и чланове њихових породица, или њима блиска лица, на отворен или прикривен начин, а који се заснива на раси, боји коже, прецима, држављанству, националној припадности или етничком пореклу, језику, верским или политичким убеђењима, полу, родном идентитету, сексуалној оријентацији, имовном стању, рођењу, генетским особеностима, здравственом стању, инвалидитету, брачном и породичном статусу, осуђиваности, старосном добу, изгледу и чланству у политичким, синдикалним и другим организацијама и другим стварним, односно претпостављеним личним својствима. Повреда начела једнаких права и обавеза, према члану 8. наведеног закона, постоји ако се лицу или групи лица, због његовог односно њиховог личног својства, неоправдано ускраћују права и слободе или намећу обавезе које се у истој или сличној ситуацији не ускраћују или не намећу другом лицу или групи лица, ако су циљ или последица предузетих мера неоправдани, као и ако не постоји сразмера између предузетих мера и циља који се овим мерама остварају. Одредбама чл. 15 - 27. Закона о забрани дискриминације предвиђени су посебни случајеви дискриминације, па је тако чланом 20. прописано да дискриминација на основу пола постоји ако се поступа противно начелу равноправности полова, односно начелу поштовања једнаких права и слобода жена и мушкараца у политичком, економском, културном и другом аспекту јавног, професионалног, приватног и породичног живота, док је ставом 2. истог члана забрањено ускраћивање права или јавно или прикривено признавање погодности у односу на пол или због промене пола.

Увидом у поднети акт П. к. с. утврђено је да је у тачки 5.3.3. под а) прописано пословно облачење у којем је наведено да се *„непримереним облачењем сматра ношење одеће на бретеле, сукње са илицем изнад колена, кратких панталона, провидне, сувише деколтоване и тесне одеће, да одећа од цинса није примерена за пословне састанке и препоручује се да је запослени облаче само петком, док се непримереном обућом сматрају папуче са отвореним прстима и патике.“*

Из свих навода и доказа у конкретном случају повереница за заштиту равноправности је утврдила да подносилац притужбе није другачије третиран у односу на остала лица у истој или сличној ситуацији, с обзиром на прописана правила облачења П. к. с., где је изричито наведено да се непримереним облачењем сматра, између осталог, ношење кратких панталона. Начело једнакости није повређено јер је служба обезбеђења П. к. с. у овом случају поступила у складу са прописаним правилима, која нису у супротности са уставним и законским нормама о забрани дискриминације и односе се и примењују једнако на све – и мушкарце и жене.

Приликом одлучивања у овом предмету повереница за заштиту равноправности је ценила и наводе подносиоца притужбе да је *„приликом уласка у зграду П. к. с. видео запослене жене које су имале хаљине исте дужине као и његове бермуде и сукње краће од бермуда“* али је става да се ови наводи не могу

прихватити као адекватно поређење у смислу Закона о забрани дискриминације. Наиме, П. к. с. је прописала шта се све сматра неприкладном одећом за пословно окружење, без прављења разлике између жена и мушкараца. Кратке панталоне спадају у одевни предмет који, по прописима П. к. с, није прикладана одећа за долазак и рад у пословним просторијама, без обзира на то да ли кратке панталоне носи мушкарац или жена. Ово се односи и на друге одевне предмете чије је ношење прописано као неприкладно, иако је неспорна чињеница да је у Србији, као и у многим другим деловима света, уобичајено за жене да носе сукње, али то је чињеница која је друштвено условљена и одражава родне (друштвено прихватљиве) улоге у једном друштву у одређеном времену, те сама по себи не представља дискриминацију. Повереница за заштиту равноправности је става да се дужина кратких панталона не може поредити са дужином сукње, јер су у питању два различита одевна предмета, која нису упоредива, без обзира на то да ли их носи мушкарац или жена.

Ценећи утврђене чињенице и правне прописе, повереница за заштиту равноправности, сагласно члану 33. став 1. тачка 1. Закона о забрани дискриминације, дала је мишљење да у конкретном случају П. к. с. није извршила акт дискриминације.

Притужба М. Ђ. против Правног факултета због дискриминације на основу пола у области пружања услуга (дел. бр. 202 од 24. 2. 2012. год.)

Поступајући у оквиру законом прописане надлежности да прима и разматра притужбе због повреде одредаба *Закона о забрани дискриминације* и даје мишљења и препоруке у конкретним случајевима (члан 33. став 1. тачка 1. *Закона о забрани дискриминације*- „Службени гласник РС“, бр. 22/2009), поводом притужбе М. Ђ, чији је пуномоћник Н. Н, повереница за заштиту равноправности даје

МИШЉЕЊЕ

Правни факултет Универзитета у Београду одбацио је захтев М. Ђ. да се због промене имена, након промене пола из мушког у женски, која је наступила после стицања дипломе, изврши „исправка“ дипломе и изда нова диплома у којој ће бити наведено њено ново име, чиме је извршио посредну дискриминацију на основу њеног личног својства – пола, забрањену чланом члана 7. *Закона о забрани дискриминације*.

ПРЕПОРУКУ

1. Правни факултет Универзитета у Београду предузеће без одлагања све потребне мере које ће омогућити да се М. Ђ. и другим особама које су после стицања дипломе промениле име због промене пола, на њихов захтев, издају нове дипломе и друге јавне исправе чије је издавање у надлежности факултета, у којима ће бити наведено њихово ново име, поштујући домаће и међународне стандарде у домену заштите трансполних особа од свих облика дискриминације.

2. Правни факултет Универзитета у Београду обавестиће Повереницу за заштиту равноправности о мерама које ће предузети у циљу поступања по препоруци, у року од 30 дана од дана пријема мишљења и препоруке.

Образложење

Повереници за заштиту равноправности поднета је 28. новембра 2011. године притужба против Правног факултета Универзитета у Београду, коју је у име М. Ђ. из Н. изјавио њен пуномоћник Н. Н, адвокат из Б.

У притужби се наводи:

- да је 6. октобра 2011. године пуномоћник подносио притужбу Правном факултету поднео „захтев за исправку дипломе о стеченом високом образовању“, издате 21. марта 1997. под бр. ... на име М. Ђ, тражећи да се, због промене пола ове особе из мушког у женски и њеног новог имена, изврши исправка дипломе и изда нова која гласи на име М. Ђ;

- да је 8. новембра 2011. године пуномоћнику подносиоце притужбе достављен закључак о одбацавању овог захтева;
- да је против закључка о одбацавању захтева пуномоћник подносиоце притужбе изјавио 23. новембра 2011. године жалбу Савету Правног факултета;
- да је Савет Правног факултета ову жалбу одбио решењем од 28. децембра 2011. године;
- да је М. Ђ. држављанка Немачке од 2007. године, а да је до 2007. године имала држављанство Републике Србије, где је завршила основну и средњу школу и Правни факултет у Београду;
- да је М. Ђ. променила пол из мушког у женски крајем 2010. године, што је и констатовано решењем Општинског суда у Франкентхалу бр. ... од 21. јануара 2011. године;
- да је решење немачког суда признато у Републици Србији, решењем Вишег суда у Београду... од 29. јула 2011. године;
- да је на основу одлуке Вишег суда у Београду надлежни орган Општине Савски венац М. Ђ. издао нови извод из матичне књиге рођених, који садржи нове податке о личном идентитету;
- да су Основна школа „В. К.“ у Б. и П. б. гимназија извршиле тражену „исправку“ и издале „исправљене дипломе“ које гласе на ново име подносиоце притужбе;
- да је Правни факултет “неиздавањем дипломе са новим именом” дискриминисао подносиоце притужбе на основу родног идентитета.

Уз притужбу су достављени следећи докази: пуномоћје, оверени превод одлуке немачког суда, решење Вишег суда у Београду о признању стране судске одлуке, извод из матичне књиге рођених Општине С. в. од 30. августа 2011. године, сведочанство о завршеном основном образовању и васпитању и диплома о стеченом средњем образовању, који су издати на ново име подносиоце притужбе, захтев за исправку дипломе поднет Правном факултету од 6. октобра 2011. године, закључак Правног факултета у Београду од 2. новембра 2011. године, жалба на закључак од 23. новембра 2011. године, решење Савета Правног факултета од 28. децембра 2011. године и извод из часописа „Школа-савремена пракса“ бр. 4 из априла 2011. године.

Повереница за заштиту равноправности спровела је поступак у циљу утврђивања правно релевантних чињеница и околности, у складу са чл. 35. став 4. и 37. став 2. *Закона о забрани дискриминације*, па је у току поступка прибављено изјашњење Правног факултета у Београду, у којем је, поред осталог, наведено следеће:

- да је захтев подносиоце притужбе одбачен на основу релевантних прописа који регулишу издавање диплома и других јавних исправа, и то одредбе члана 99. став 1. и члана 101. став 1. *Закона о високом образовању*

- и одредбе члана 161. став 1. и 2. Закона о општем управном поступку, као и „на основу консултација и праксе Универзитета у Београду;
- да је М. Ђ. издата „ваљана јавна исправа“;
 - да „накнадна промена имена или презимена није основ за исправку јавне исправе“, а њена веродостојност и континуитет доказује се одговарајућим решењем о конкретној промени;
 - да на Универзитету у Београду студира око 90.000 студената, а на Правном факултету преко 11.000 студената и да статистички подаци показују да припаднице женског пола чине знатно преко 50% студентске популације, док их је на Правном факултету око 63%;
 - да се дипломе издају на основу података из службене евиденције, а да се након удаје и промене презимена приликом запошљавања предаје диплома одређеног факултета на име и презиме које је било у време студирања, док се идентитет доказује другом јавном исправом (изводом из књиге венчаних), а „не издавањем нове високошколске јавне исправе“;
 - да Правни факултет није учинио повреду по основу родне равноправности, нити по било ком другом основу;
 - да је притужба због дискриминације поднета у име М. Ђ. неоснована и да је треба одбити.

Приликом заузимања става у овом предмету, повереница за заштиту равноправности анализира је све наводе и доказе, као и релевантне антидискриминационе прописе и прописе којима је регулисано издавање диплома и других јавних исправа.

У току поступка утврђено је да је решењем Општинског суда у Ф. бр. ... од 21. јануара 2011. године изречено да М. Ђ, рођен године у Београду, регистарски број ..., уместо досадашњег имена од сада носи име М. и констатовано да је ова особа припадница женског пола. Одлука је постала правноснажна 18. фебруара 2011. године. Утврђено је, такође, да је решењем Вишег суда у Београду, ... од 29. јула 2011. године ова страна судска одлука призната.

Увидом у извод из матичне књиге рођених Општине С. в. од 30. августа 2011. године, утврђено је да је за матично подручје С. в, под текућим бројем за ... годину, извршен упис рођења М. Ђ, као припаднице женског пола.

Увидом у сведочанства о завршеном основном образовању ОШ „В. К.“ у Б, дел. број ... од 10. октобра 2011. године и дипломе о стеченом средњем образовању ОВО „Д. Д. С.“ у Б, дел. број ... од 25. новембра 2011. године, утврђено је да су наведена документа (као дупликат) издата на име М. Ђ.

На основу садржине „захтева за исправку дипломе о стеченом високом образовању“, који је Правном факултету поднет 6. октобра 2011. године, утврђено је да је пуномоћник М. Ђ захтевао „исправку дипломе на име М. Ђ.“ и уручење „исправљене дипломе“, позивајући се на чињеницу да је диплома издата на име М. Ђ, да је ова особа после стицања дипломе променила пол и име, о

чему је поднео одговарајуће доказе. Овај захтев је одбачен закључком Правног факултета од 8. новембра 2011. године, па је пуномоћник подносио притужбе изјавио 23. новембра 2011. године жалбу на закључак, која је одбијена као неоснована решењем Савета Правног факултета Универзитета у Београду од 28. децембра 2011. године.

Да би се приступило анализи овог случаја с аспекта антидискриминационих прописа, потребно је најпре размотрити каква је садржина захтева који је упућен Правном факултету, тј. шта је пуномоћник подносио притужбе од Правног факултета тражио, обраћајући се Факултету „*захтевом за исправку дипломе о стеченом високом образовању*“. Наиме, као што је у образложењу Савета Правног факултета наведено, диплома је јавна исправа и, као и свака друга јавна исправа, није правни акт. Због тога диплома није подложна „исправкама“, будући да се под појмом „исправка“ подразумева исправка техничких грешака у правним актима.

Анализа садржине и суштине захтева показује да је његовим истицањем подносиоца притужбе настојала да оствари свој легитимни интерес – да, због промене пола и промене имена, насталих после стицања дипломе, добије нову диплому, која ће гласити на њено ново име. Овај интерес је пуномоћник подносиоца притужбе покушао да оствари истичући „захтев за исправку дипломе“, који је правно недопуштен.

Евидентно је да прописима није посебно регулисан начин поступања факултета у случајевима када особа која је након стицања дипломе променила пол и име жели да добије нову диплому, која гласи на ново име. Међутим, ако се има у виду садржина захтева, поводи и разлог за његово истицање, интерес који се њиме жели остварити, а посебно ако се има у виду чињеница да недостају прописи о начину поступања факултета у оваквим случајевима, очигледно је да, упркос погрешној формулацији, захтев подносиоца притужбе за издавање нове дипломе која ће, уместо на име М. Ђ, гласити на име М. Ђ, суштински посматрано, представља захтев за издавање нове дипломе, јер је управо то она тражила, упућујући притом и молбу да се „исправљена диплома уручи у картонској футроли“. Због тога није било разлога да се захтев подносиоца притужбе разматра у светлу испуњености услова за оглашавање јавне исправе ништавом (члан 101. *Закона о високом образовању*), као што је то учињено. Имајући ово у виду, повереница стоји на становишту да приликом сагледавања овог случаја треба размотрити да ли је неиздавањем нове дипломе, која гласи на ново име подносиоца притужбе, дошло до дискриминације подносиоца притужбе, имајући у виду *Закон о забрани дискриминације* и прописе који регулишу издавање нових диплома.

У свом изјашњењу Правни факултет се позива на члан 99. став 1. *Закона о високом образовању*, којим је регулисано издавање диплома и других јавних исправа, на члан 101. став 1. *Закона о високом образовању*, којим је регулисано оглашавање диплома ништавим, затим на члан 161. ст. 1. и 2. *Закона о општем управном поступку*, којим је регулисано издавање уверења и других исправа, као и на консултације и праксу Универзитета у Београду. Констатује да је М.

Ђ. издата ваљана диплома, те да накнадна промена имена или презимена није основ за исправку јавне исправе. Из овога очигледно произлази да Правни факултет није размотрио могућност да по „захтеву за исправку дипломе“ подносиоци притужбе изда нову диплому са њеним новим именом, иако је, као што је већ речено, управо то била суштина њеног захтева. Ипак, треба констатовати да се у образложењу решења Савета Факултета помиње члан 102. *Закона о високом образовању*, којим је регулисано издавање нових диплома и других јавних исправа, али се само констатује да „Факултет ни на који начин није повредио ове одредбе“. Поред тога, у изјашњењу се наводи да је међу студентима Правног факултета 63% женске популације, којима се након дипломирања издаје диплома на основу података из службене евиденције и да оне након удаје и промене презимена приликом запошљавања предају диплому издату на име и презиме које је било у време студирања, а идентитет доказују другом јавном исправном (изводом из књиге венчаних), а не „издавањем нове високошколске јавне исправе“.

У конкретном случају спорно је да ли је Правни факултет, одбацивањем захтева М. Ђ. да, због промене пола и имена, изврши „исправку“ дипломе и изда јој нову која би гласила на њено ново име, извршио дискриминацију, забрањену антидискриминационим прописима Републике Србије.

Повереница најпре констатује да *Устав Републике Србије* („Службени гласник РС“, бр. 98/2006) у члану 21. прописује да су пред *Уставом* и законом сви једнаки и да је забрањен сваки облик дискриминације по било ком основу, а у члану 18. став 3. прописује да се одредбе о људским и мањинским правима тумаче у корист унапређења вредности демократског друштва, сагласно важећим међународним стандардима људских и мањинских права, као и пракси међународних институција које надзиру њихово спровођење. Уставна забрана дискриминације ближе је разрађена *Законом о забрани дискриминације*, којим је у члану 4. прописано начело једнакости, тако што је регулисано да су сви једнаки и уживају једнак положај и једнаку правну заштиту, без обзира на лична својства, те да је свако дужан да поштује начело једнакости, односно забрану дискриминације. Одредбама чл. 5-14. *Закона о забрани дискриминације* дефинисани су различити облици повреде начела једнакости, односно дискриминаторног поступања, укључујући и непосредну и посредну дискриминацију.

Повереница је размотрила да ли је у овом случају извршена непосредна дискриминација. Како *Закон о забрани дискриминације* у члану 6. дефинише непосредну дискриминацију као стављање у неједнак положај лица или групе лица које се налазе у истој или сличној ситуацији, било којим актом, радњом или пропуштањем, на основу њиховог личног својства, повереница за заштиту равноправности је мишљења да Правни факултет није непосредно дискриминисао подносиоци притужбе јер је по њеном захтеву одлучио примењујући правила која су једнака за све, у складу са својом уобичајеном праксом, коју је изградио и на основу „консултација и праксе Универзитета у Београду“, како је у изјашњењу наведено.

Што се тиче посредне дискриминације, повереница је мишљења, сагледавајући све чињенице и околности и имајући у виду важеће законске прописе, да је

у овом случају извршена посредна дискриминација, која је, као посебан облик дискриминације, појмовно дефинисана у члану 7. Закона о забрани дискриминације.

Наиме, према одредби члана 7. Закона о забрани дискриминације посредна дискриминација постоји ако се лице или група лица, због његовог односно њиховог личног својства, ставља у неповољнији положај актом, радњом или пропуштањем које је привидно засновано на начелу једнакости и забране дискриминације, осим ако је то оправдано законитим циљем, а средства за постизање тог циља су примерена и нужна. До посредне дискриминације долази не само када се лица која се налазе у истој или сличној ситуацији, без објективног и разумног оправдања, третирају различито, на основу њиховог личног својства, већ и онда **када се лица која се налазе у битно различитим ситуацијама не третирају различито, изузев ако за то постоји објективно и разумно оправдање.** Дакле, овај вид посредне дискриминације је недозвољен управо због тога што се лица, односно групе која имају различита лична својства неоправдано третирају на исти начин. Овај експлицитан став изражен је и у одлукама Европског суда за људска права (видети, нпр. одлуку Европског суда за људска права у предмету *Thlimmenos v. Greece*, Application No. 34369/97).

Да би се испитало да ли је М. Ђ. посредно дискриминисана тиме што је одбијен њен захтев за „исправку“ дипломе и издавање нове дипломе, која ће гласити на њено ново име, потребно је најпре размотрити да ли се она, као лице које је променило пол, налази у битно различитој ситуацији у односу на остала лица са којима то није случај. Повереница је мишљења да је позиција подносиоце притужбе, као и свих других лица у њеној ситуацији, битно различита у односу на сва остала лица. Наиме, лица која су променила пол имају оправдан интерес да јавне исправе које користе у правном саобраћају, укључујући и дипломе о стеченом образовању, гласе на њихово ново име, усклађено са њиховим новим полним идентитетом, јер се тиме обезбеђује да промену пола потпуно интегришу у свој лични и професионални живот. При томе, треба имати у виду да само име редовно носи обележје пола, тако да неподударност у имену које је означено у дипломи и у јавној исправи, којом се у правном саобраћају доказује идентитет, објективно може да доведе до кршења права на приватност и до дискриминације у свим оним ситуацијама у којима лице подноси диплому као доказ свог образовања, као што је запошљавање, наставак школовања и сл. Стога је неприхватљиво да се ситуација у којој се налазе лица која су променила пол поистовећује са ситуацијом лица која су склапањем брака променила презиме. Имајући све ове чињенице у виду, евидентно је да је подносиоца притужбе посредно дискриминисана јер је по њеном захтеву донета одлука какву Правни факултет доноси увек када странке траже „исправку“ дипломе и издавање нове са новим подацима о свом идентитету, без уважавања специфичне ситуације у којој се налазе она и сва друга лица која су променила име због промене пола.

Повереница указује на потребу да се проблем издавања нових докумената сагледава у контексту укупног друштвеног положаја трансполних особа, јер је поштовање људских права ове групе људи дуго било игнорисано и занемаривано, иако су проблеми са којима се они суочавају озбиљни и специ-

фични. Трансполне особе су изложене веома високом степену дискриминације, нетолеранције и отвореног насиља. Ускраћено им је или отежано остваривање неких основних људских права, укључујући и право на живот, право на неповредивост психичког и физичког интегритета и право на здравствену заштиту. Иако је у питању веома мала и разнолика заједница, повереница за заштиту равноправности сматра да сви друштвени актери морају да пруже подршку и предузму све мере, свако у оквиру својих надлежности, како би трансполне особе у Србији уживале сва права која су грађанима и грађанкама гарантована, без дискриминације. Такође, важно је имати у виду да је за трансполне особе од изузетне важности да, након промене пола, имају могућност да промене и свој правни и социјални статус и ускладе га са својим родним идентитетом.

Повереница за заштиту равноправности напомиње и да од 1. јануара 2012. године, у складу са одредбама Закона о здравственом осигурању („Службени гласник РС“, бр. 107/2005, 109/2009 – испр. и 57/2011), операција промене пола из медицинских разлога спада у здравствену услугу која се обезбеђује из средстава обавезног здравственог осигурања. Процењује се да између 150 и 200 особа чека на операцију промене пола, што додатно намеће потребу да се овим особама омогући брз и ефикасан начин за издавање нових личних докумената.

На потребу отклањања сваког вида дискриминације трансполних особа указано је и у бројним обавезујућим и необавезујућим документима међународних организација у којима је и Република Србија чланица, као што су: *Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена* (CEDAW, 1979), *Универзални периодични извештај Савета за људска права УН* (2011), *Резолуција Савета за људска права УН о људским правима, сексуалној оријентацији и родном идентитету* (2011), *Препорука Комитета министара о мерама за борбу против дискриминације на основу сексуалне оријентације и родног идентитета* 2010(5), *Извештај Високог комесара Савета Европе о људским правима и родном идентитету* (2009), *Резолуција Парламентарне скупштине Савета Европе* 1728(2010)1 *о дискриминацији на основу сексуалне оријентације и родног идентитета* и *Препорука Парламентарне скупштине Савета Европе* 1117 (1989) *о ситуацији трансполних особа*. Надаље, Европски суд за људска права је донео бројне одлуке у којима је наглашена потреба да се боље разумеју проблеми са којима се трансполне особе суочавају, како би таквих проблема било мање и како би се временом потпуно елиминисали, нпр. видети одлуке Европског суда за људска права у предметима *B. v. France Application no. 13343/87*, *X, Y, Z v. the UK Application no. 21830/93*, *Kara v. the UK Application no. 36528/97*, *Goodwin and I. v. the UK Application no. 28957/95 and 25680/94*, *Van Kuck v. Germany Application no. 35968/97*, *Grant v. the UK Application no. 32570/03*, *L. v. Lithuania Application no. 27527/03*, *Schlumpf v. Switzerland Application no. 29002/06* и *P.V. v. Spain Application no. 35159/09*.

Такође, повереница указује и на документа која су усвојена на нивоу ЕУ – Директива 2004/113/ЕС (2004) о примени принципа једнаког третмана мушкараца и жена у области приступа добрима и услугама, као и Директива 2006/54/ЕС (2006) о примени принципа једнаких могућности за мушкарце и жене у области рада и запошљавања.

Имајући у виду конкретан предмет, кључно питање које се у овом случају поставља јесте да ли је допуштен једнак третман особе која се налази у битно различитом положају у односу на лица која су променила име из других разлога, а не због промене пола. Наиме, сагласно члану 7. *Закона о забрани дискриминације*, овај облик дискриминације не би постојао уколико је једнак третман 1) оправдан законитим циљем и 2) ако су средства за постизање тог циља примењена и нужна.

У изјашњењу Правног факултета у Београду није изричито наведено који је то законити циљ који се настојао постићи одбацивањем захтева подносиоце притужбе. Ипак, може се закључити да је циљ оваквог поступања био поштовање законских правила која не прописују могућност „исправке“ дипломе и издавања нове, тако да она гласи на ново име које је лице стекло након издавања дипломе. Зато се може закључити да је циљ био законит и недискриминаторан.

У погледу примерености и нужности средства које је употребљено ради постизања циља, повереница констатује да закон не забрањује издавање нове дипломе. Наиме, издавање нове дипломе регулисано је чланом 102. *Закона о високом образовању* којим је прописано да високошколска установа издаје нову јавну исправу пошто се оригинална јавна исправа прогласи неважећом у „Службеном гласнику Републике Србије“, и то на основу података из евиденције коју води. Према ставу 2. овог члана, нова јавна исправа има значај оригиналне јавне исправе, на коју се, како је то предвиђено ставом 3. овог члана, ставља назнака да се ради о новој јавној исправу, која је издата после проглашења оригинала јавне исправе неважећом.

У вези са тим, поставља се питање да ли се после проглашења дипломе неважећом нова диплома може издати на ново име или се мора издати на оно име које особа имала у тренутку стицања дипломе. Закон не пружа изричит одговор на ово питање. У ставу 1. члана 102. прописано је да се нова диплома издаје „на основу података из евиденције коју високошколска установа води“. Према чл. 9. Правилника о садржају и начину вођења евиденције коју води високошколска установа („Службени гласник РС”, бр. 21/06), евиденција о издатим дипломама и додацима дипломама, поред осталог, садржи и презиме, средње слово и име студента. Повереница је мишљења да ове одредбе не искључују могућност да се особи која је након стицања дипломе, а која је због промене пола променила име, изда нова диплома, која гласи на ново име. Наиме, циљ ових прописа јесте да се искључи свака могућност издавање дипломе особи која није дипломирала, како би се спречиле могуће преваре. Ова могућност је, међутим, потпуно искључена ако у поступку за издавање нове дипломе особа поднесе ваљану јавну исправу која доказује промену њеног имена и потврђује да је реч о истој особи којој је, према подацима из евиденције о издатим дипломама, диплома издата. Повереница додатно указује на то да је чланом 154. *Закона о општем управном поступку* прописано да исправа коју је у прописаном облику издао државни орган у границама своје надлежности, односно предузеће или друга организација у оквиру законом повереног јавног овлашћења (јавна исправа), доказује оно што се у њој потврђује или одређује. Чланом 156. истог закона прописано је да, ако је орган који је за то био надлежан неке чињенице или околности већ утврдио или су оне

доказане у јавној исправи (лична карта, извод из матичне књиге и др.), орган који води поступак узеће те чињенице и околности као утврђене.

Сагледавајући све околности конкретног случаја, повереница за заштиту равноправности је става да једнак третман особа које су промениле име због промене пола и особа које су промениле име из других разлога није допуштен, јер иако је Правни факултет имао оправдан и законит циљ, средства за постизање тог циља нису била ни примерена ни нужна, односно, није постојала сразмера између предузетих радњи и последица, те је у конкретном случају Правни факултет извршио акт посредне дискриминације М. Ђ.

Ценећи утврђене чињенице и правне прописе, повереница за заштиту равноправности, сагласно члану 33. став 1. тачка 1. *Закона о забрани дискриминације*, дала је мишљење и препоручила Правном факултету Универзитета у Београду предузимање одговарајућих радњи у циљу отклањања последица дискриминаторног поступања.

Притужба Г. Ђ. против ПУ „Ч. Б.” због дискриминације на основу пола у области образовања и васпитања (дел. бр. 631 од 17. 5. 2012. год.)

Поступајући у оквиру законом прописане надлежности да прима и разматра притужбе због повреда одредаба *Закона о забрани дискриминације*, даје мишљења и препоруке и изриче законом утврђење мере (чл. 33. ст. 1. т. 1. *Закона о забрани дискриминације*- „Службени гласник РС“, бр. 22/2009), поводом притужбе Г. Ђ. из Н. Б. против ПУ „Ч. Б.“ из Н. Б. коју заступа директорка С. Ф, повереница за заштиту равноправности доноси

МИШЉЕЊЕ

Одржавањем новогодишње представе 22. децембра 2011. године, у којој су деца глумила, и у којој је део глумачког извођења подржавао предрасуде и друштвене обрасце који су засновани на стереотипним улогама полова, ПУ „Ч. Б.“ из Н. Б. извршила је акт дискриминације на основу пола, забрањен чл. 20. *Закона о забрани дискриминације* и другим прописима.

Повереница за заштиту равноправности, сагласно чл. 33. ст. 1. т. 1. и чл. 39. ст. 2. *Закона о забрани дискриминације*, даје ПУ „Ч. Б.“ из Н. Б.

ПРЕПОРУКУ

1. С. Ф, директорка ПУ „Ч. Б“, организоваће радионице, односно програме едукативног карактера за децу, на тему искорењивања предрасуда заснованих на стереотипним улогама полова, са циљем промовисања једнакости полова.
2. С. Ф, директорка ПУ „Ч. Б“, организоваће, уз подршку и помоћ стручњака у области дечије психологије и недискриминације, обуку и стручно усавршавање за запослене и за спољне сараднике који раде са децом, на тему забране дискриминације, како би се обезбедила већа сензибилисаност за препознавање дискриминације.
3. С. Ф, директорка ПУ „Ч. Б“, водиће рачуна да се убудуће, организовањем представа и других активности у оквиру обављања делатности предшколског васпитања и образовања, не шире идеје и ставови којима се подржавају предрасуде и друштвени обрасци који су засновани на стереотипним улогама полова.
4. С. Ф, директорка ПУ „Ч. Б“, обавестиће Повереницу за заштиту равноправности, у року од 30 дана од дана пријема мишљења са препоруком, о мерама које ће спровести у циљу поступања по препоруци.

Образложење

Повереница за заштиту равноправности примила је притужбу Г. Ђ, мајке девојчице која је уписана у ПУ „Ч. Б.“ из Н. Б, у којој је наведено да су у новогодишњој представи деца „навођена“ на став да је корумпираност лекара прихватљива, као и да је представом извршена дискриминација на основу пола и сексуалне оријентације.

У притужби је, између осталог, наведено:

- да је 22. децембра 2011. године у ПУ „Ч. Б.“ одржана новогодишња представа, коју су изводила деца из старије и средње групе, а која је обиловала потенцирањем дискриминаторних стереотипа;
- да је подносиатељка притужбе мајка једне од учесница ове представе, као и да је своје примедбе на садржај представе, пре свега на потенцирање „дискриминаторних стереотипа“ у представи, изнела С. Ф, директорки ПУ и учитељу глуме У;
- да су ове примедбе изазвале негативну реакцију директорке ПУ и учитеља глуме У, као и да су у том разговору такође износили дискриминаторне ставове на основу пола и сексуалне оријентације;
- да су директорка ПУ и учитељ глуме том приликом, између осталог, изјавили: „*то су само деца, она воле стереотипе...*“, „*...то на шта се Ви буните су традиционалне патријархалне вредности...*“, „*...Вама је и место у кухињи...*“, „*...Ви мислите да можете да ме контролишите...*“, „*...нећете ваљда да ми уводите геј параду у вртић...*“, „*...од свих сам ово могла да очекујем, али од Вас не...*“ и др.;
- да су у току представе у групним приказима дечаци увек стајали испред девојчица, да су глумили и певали, а девојчице су стајале иза њих изигравајући декор. У току представе, дечаци су глумили очеве који читају новине, гледају телевизију и говоре мајкама да ућуткају децу; глумили су и дечаке који се туку у школи или „драме“ да им се нешто купи. Девојчице су глумиле мајке које кувају у кухињи или девојке које се „само“ облаче и шминкају.
- да се дечацима у току приредбе, у случају када су по два дечака припремила улогу, говорило: „*оодглумите обојица, па ћемо видети који је бољи*“, док су девојчице током приредбе, на прву погрешну реч (нпр. када уместо „*...мама, могу ли да купим сладолед...*“ изговори „*...мама могу ли да купим чоколаду...*“) одстрањиване речима: „*склони се*“, и уз грубо склањање руком;
- да је у једном делу представе „доктор захтевао од захвалног пацијента да чоколаду коју је донео поједе сам, а да доктору сазида велику кућу“;
- да свако има право на сопствени став, али не и на „постулат његовог наметања“, поготову ако се ради о популацији деце између 4 и 7 година, која су у фази интензивног психо-сексуалног развоја;

- да је подносиатељка притужбе упутила и писану молбу директорки да поступа у складу са *Законом о забрани дискриминације* и *Законом о предшколском васпитању и образовању*, са циљем да спречи будуће сличне догађаје, што подразумева и да ћерка подносиатељке притужбе не сноси последице антидискриминаторног става своје мајке.

Повереница за заштиту равноправности спровела је поступак у циљу утврђивања правно релевантних чињеница и околности, у складу са чл. 35. ст. 4. и чл. 37. ст. 2. *Закона о забрани дискриминације*, па је од С. Ф, директорке ПУ „Ч. Б.“ из Н. Б. затражено изјашњење о основаности и наводима притужбе.

ПУ „Ч. Б.“ доставила је изјашњење у којем је, између осталог, наведено:

- да је одмах по сазнању да Г. Ђ. има примедбу на концепт позоришне представе, замољена да дође у посебну просторију, где је био позван и У, учитељ глуме и сарадник у настави. Наведено је и да динамика тог разговора није текла у добром смеру, јер су емоције почеле да се ослобађају. Како се не би реметила даља комуникација и потенцијално покварили интерперсонални односи, одлучено је да се разговор настави другом приликом;
- да је већ након два дана одржан састанак са учитељем глуме, у циљу идентификације евентуалне родне или сексуалне дискриминације, а тада је прегледан и видео запис представе;
- да је директорка ПУ „Ч. Б.“, након овог разговора и прегледа видео записа, утврдила да у представи није било дискриминације на основу пола и сексуалне оријентације, као и да ћерка Г. Ђ. није била одстрањена речима „склони се“ и није била грубо склоњена руком;
- да је, на основу исказа учитеља глуме, циљ програма био подстицање дечијег драмског стваралаштва, креативности и хумора, и њихова афирмација кроз припрему и спровођење представа, а тема овог кварталног периода је била сатирични/саркастични сценски колаж на тему свакодневице. Да циљ великог хеуристичког потенцијала, који носи сама представа, није био постављање никаквог идеалног прототипа доктора, мајке, оца и сл., већ управо да се кроз имагинативне игре деце развију креативност и хумор;
- да је став ПУ „Ч. Б.“ да се деци, кроз заједничку активност и уз фино подешену подршку, омогући и код њих подстакне прогресиван развој. Програм ПУ „Ч. Б.“ усвојен је без примедбе Министарства просвете и науке, и примењује се у складу са законским одредбама, а васпитно-образовни рад се прилагођава како групним процесима, тако и појединачним потребама деце;
- да је неспоразум, који се догодио 22. децембра 2011. године, решен 31. децембра са Г. Ђ, односно, обављен је миран и пријатељски разговор, а ћена ћерка није сносила, нити ће сносити било какве последице антидискриминаторног става Г. Ђ. Тематика следеће представе, која је у процесу стварања, задовољава поменути ставове и уверења.

Накнадно је, уз изјашњење на притужбу, на захтев поверенице за заштиту равноправности достављен и видео запис новогодишње представе која је одржана 22. децембра 2011. године.

Повереница за заштиту равноправности анализирала је све наводе садржане у притужби и изјашњењу на притужбу, достављене доказе, као и релевантне правне прописе у области заштите од дискриминације.

Анализом навода притужбе и изјашњења не може се са сигурношћу утврдити да су директорка ПУ и учитељ глуме износили дискриминаторне ставове у разговору који су водили са Г. Ђ, поводом њених примедба на садржај представе. У притужби је наведено да су С. Ф. и учитељ глуме изјавили, између осталог, и: „...*то су само деца, она воле стереотипе..*“, „...*то на шта се Ви буните су традиционалне патријархалне вредности..*“, „...*Вама је и место у кухињи..*“, „...*Ви мислите да можете да ме контролишите..*“, „...*нећете ваљда да ми уводите геј параду у вртић..*“, и др. С. Ф. је, у делу изјашњења који се односио на овај састанак, навела да: „...*динамика овог разговора није текла у добром смеру, јер су емоције почеле да се ослобађају..*“, али није оспорила наводе притужбе.

Даље, повереница за заштиту равноправности констатује да је директорка ПУ у изјашњењу навела да је, након разговора са У, учитељем глуме, и прегледом видео записа представе, утврдила да њен садржај није дискриминаторан на основу пола и сексуалне оријентације.

Прегледом видео записа представе утврђено је да се новогодишња представа састојала из неколико делова, да су деца рецитовала, певала и глумила у кратким скичевима. У конкретном случају, спорни су само делови глумачког извођења (кратки скичеви). Увидом у видео запис утврђено је да је учитељ глуме на самом почетку дела глумачког извођења најавио „*мале глумце*“, иако су девојчице такође имале своје улоге, односно, изостала је најавна за девојчице. У појединим сегментима глумачког дела ове представе девојчице су стајале у последњем реду, док су искључиво дечаци заузимали прве редове.

Анализом истог доказа, утврђено је и да су, у делу представе у којем су дечак и девојчица глумили сестру и брата, такође промовисани стереотипи и неједнакост полова. Наиме, девојчица је недвосмислено стављена у потчињени положај, јер моли за одлазак на рођендан, тако што клечи испред свог брата који јој на крају и даје одобрење. Оваквим ставом се јасно промовише стереотипна идеја доминантне улоге мушког детета у породици, као и потчињеност жене у свакодневном животу, од најранијих дана.

Такође, утврђено је и да је учитељ глуме подржавао дечаке током представе и онда када су правили грешке, али не и девојчице, што показује пример девојчице која је била замењена јер је погрешила текст, а на начин који није пружао подршку.

У делу представе у којем се девојчице спремају за одлазак у позориште очигледни су стереотипи и промовисана је неравноправност полова. Улога девојчица била је да се шминкају, чешљају, стављају парфеме, стоје испред огледала

и слично. Поново је промовисана стереотипна идеја доминантне улоге мушког детета у породици, јер су девојчице неколико пута покушавале да крену у позориште, али су се стално враћале због млађег брата, који је плакао и захтевао од њих да му купе различите ствари. На крају су девојчице остале код куће, јер су због сталног враћања закасниле на позоришну представу.

Повереница најпре констатује да *Устав Републике Србије*²¹ у чл. 21. прописује да су пред *Уставом* и законом сви једнаки и да је забрањен сваки облик дискриминације по било ком основу, а у чл. 15. прописује да држава јемчи равноправност жена и мушкараца и развија политику једнаких могућности. Уставна забрана дискриминације ближе је разрађена *Законом о забрани дискриминације*, тако што је одредбом чл. 2. ст. 1. т. 1. дискриминација дефинисана као свако неоправдано прављење разлике или неједнако поступање, односно пропуштање (искључивање, ограничавање или давање првенства), у односу на лица или групе као и чланове њихових породица, или њима блиска лица, на отворен или прикривен начин, а који се заснива на раси, боји коже, прецима, држављанству, националној припадности или етничком пореклу, језику, верским или политичким убеђењима, полу, родном идентитету, сексуалној оријентацији, имовном стању, рођењу, генетским особеностима, здравственом стању, инвалидитету, брачном и породичном статусу, осуђиваности, старосном добу, изгледу и чланству у политичким, синдикалним и другим организацијама и другим стварним, односно претпостављеним личним својствима. *Закон о забрани дискриминације* чл. 19. забрањује дискриминацију у области образовања, тако што прописује да свако има право на предшколско, основно, средње и високо образовање и стручно оспособљавање под једнаким условима. Истим чланом је забрањено лицу или групи лица на основу њиховог личног својства, отежати или онемогућити упис у васпитно-образовну установу, или их искључити из ових установа, отежати или ускратити могућност праћења наставе и учешћа у другим васпитним, односно образовним активностима, *разврставати ученике по личном својству*, злостављати их и на други начин неоправдано правити разлику и неједнако поступати према њима.

Одредбом чл. 20. ст. 1. *Закона о забрани дискриминације* прописано је да дискриминација на основу пола постоји ако се поступа противно начелу равноправности полова, односно начелу поштовања једнаких права и слобода жена и мушкараца у политичком, економском, културном и другом аспекту јавног, професионалног приватног и породичног живота, а ставом 2. истог члана прописано је да је *забрањено заговарање, подржавање и поступање у складу са предрасудама, обичајима и другим друштвеним обрасцима понашања који су засновани на идеји подређености или надређености полова, односно стереотипних улога полова*.

*Законом о равноправности полова*²², чл. 31. прописано је, између осталог, и да је *васпитање о равноправности полова саставни део предшколског образовања*, док је ставом 2. истог члана прописано да се у оквиру наставних планова

21 Устав Републике Србије („Службени гласник РС“, бр. 98/2006)

22 Закон о равноправности полова („Сл. гласник РС“, бр. 104/2009)

и програма, односно студијских програма, обезбеђује васпитање о равноправности полова, у циљу превазилажења ограничавајућих улога заснованих на полу, ослобађања од стереотипа заснованих на полу и предрасуда заснованих на полу.

Потребно је указати и на то да се Република Србија, ратификацијом међународних докумената, обавезала на поштовање права и међународних стандарда у одређеним областима на које се документа односе, па се тако ратификацијом Конвенције Уједињених нација о правима детета²³, која је тиме постала део унутрашњег права, обавезала на поштовање права детета и обезбеђивање права садржаних у Конвенцији сваком детету под њеном јурисдикцијом, без икакве дискриминације и без обзира на расу, боју коже, пол, језик, вероисповест, политичко или друго убеђење, национално, етничко или социјално порекло, имовно стање, онеспособљеност, рођење или други статус детета, његовог родитеља или старатеља. У конкретном случају, од значаја је чл. 29. Конвенције о правима детета којим је прописано да образовање детета треба, између осталог, да буде усмерено на припрему детета за одговоран живот у слободном друштву, у духу разумевања, мира, толеранције, једнакости полова и др. С тим у вези, неопходно је указати и на Општи коментар бр. 7²⁴ Комитета за права детета, који у трећем делу обрађује принципе и права у раном детињству. Комитет за права детета указује на то да групе мале деце не смеју бити дискриминисане, а посебно наводи да дискриминација женске деце представља озбиљну повреду права, која утиче на њихов опстанак и све области њихових младих живота. Као пример шта све представља дискриминацију девојчица, указано је на то да се од женске деце не може очекивати да преузму прекомерне породичне обавезе, јер тиме могу бити лишене могућности да уживају у раном детињству.

Надаље, за овај предмет је значајна и Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена²⁵, која у чл. 5. прописује да државе чланице предузимају све подесне мере ради измене друштвених и културних обичаја у погледу понашања мушкараца и жена да би се отклониле предрасуде, као и уобичајена и свака друга пракса заснована на схватању о инфериорности или супериорности једног или другог пола или традиционалној улози мушкараца, односно, жена.

У конкретном случају, имајући у виду да је у питању предшколска установа, значајни су и прописи из области васпитања и образовања. Закон о основама система образовања и васпитања²⁶, као један о циљева образовања и васпитања, прописује и развој и поштовање расне, националне, културне, језичке, верске, родне, полне и узрасне равноправности, толеранције и уважавање различитости. Забрана дискриминације прописана је чл. 44. у којем је наведено да су у установи забрањене активности којима се угрожавају, омаловажавају, дискриминишу или издвајају лица, односно групе лица, по основу: расне, националне, етничке, језичке, верске или полне припадности, физичких и психичких

23 Закон о ратификацији Конвенције Уједињених нација о правима детета („Сл. лист СФРЈ – Међународни уговори“, бр. 15/90 и „Сл. лист СРЈ – Међународни уговори“, бр. 4/96 и 2/97)

24 УН, Општи коментар број 7 Комитета за права детета: Остваривање права у раном детињству

25 Закон о ратификацији Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена („Сл. лист СФРЈ – Међународни уговори“, бр 11/81)

26 Закон о основама система образовања и васпитања („Сл. гласник РС“, бр. 72/2009 и 52/2011)

својстава, сметњи у развоју и инвалидитета, здравственог стања, узраста, социјалног и културног порекла, имовног стања, односно политичког опредељења и подстицање или неспречавање таквих активности, као и по другим основима утврђеним законом којим се прописује забрана дискриминације. *Закон о предшколском васпитању и образовању*²⁷ прописује у чл. 1. ст. 2. да се предшколско васпитање и образовање остварује у складу са *Уставом*, законом којим се уређују основе система образовања и васпитања, ратификованим међународним конвенцијама, полазећи од права детета, развојних, образовних, културних, здравствених и социјалних потреба деце и породица са децом предшколског узраста.

Два кључна питања која се у овом случају постављају јесу:

- Да ли су директорка ПУ и учитељ глуме, у разговору који су водили са подносиошком притужбе након представе, изнели ставове који представљају дискриминацију на основу пола и сексуалне оријентације, како се то у притужби наводи?
- Да ли је део дечије новогодишње представе, одржане 22. децембра 2011. године, у коме су деца глумила, подржавао предрасуде и друштвене обрасце који су засновани на стереотипним улогама полова, односно, да ли су прекршени прописи о забрани дискриминације на које се указује у притужби?

Повереница за заштиту равноправности констатује да се не може са сигурношћу утврдити садржина разговора који се, након дечије представе, водио између подносиошке притужбе, директорке ПУ и учитеља глуме, јер ни једна ни друга страна није понудила доказе којима би се ови наводи потврдили, односно, оповргли. Међутим, узимајући у обзир све околности овог случаја, повереница за заштиту равноправности наглашава да је дискриминација, као и изношење дискриминаторних ставова, забрањена законима Републике Србије, као и да се изношење дискриминаторних ставова и идеја не може оправдати нпр. *узбурканим или ослобођеним емоцијама*, односно, да је предмет процене у оваквим и сличним случајевима само манифестовано понашање. Поред тога, потребно је напоменути и да, са аспекта антидискриминационих прописа, није од значаја чињеница да ли је особа била свесна и имала намеру да изношењем ставова или другим својим понашањем врши дискриминацију. Повереница за заштиту равноправности указује на то да је потребно да сви грађани и грађанке, а посебно они који раде са децом, воде рачуна о томе да својим ставовима не крше одредбе *Закона о забрани дискриминације*, односно, да не шире идеје засноване на стереотипима, предрасудама и другим дискриминаторним ставовима. Ово је нарочито важно у конкретном случају, имајући у виду чињеницу да директорка ПУ, како је и сама навела у изјашњењу, није препознала дискриминацију у дечијој представи која је била повод за подношење ове притужбе. Такође, очигледно је да директорка ПУ није довољно упозната са антидискриминационим прописима, ако се има у виду чињеница да је у изјашњењу навела да је „утврдила“ да у новогодишњој дечијој представи није било дискриминације. То пока-

27 Закон о предшколском васпитању и образовању („Сл. гласник РС“, бр. 18/2010)

зује да није упозната са одредбама Закона о забрани дискриминације, којим је установљен Повереник за заштиту равноправности, као централно национално тело за борбу против дискриминације, односно, за заштиту равноправности, у чијој надлежности је да, у поступцима по притужбама због дискриминације, утврђује да ли је дискриминација извршена или није.

По питању навода из притужбе који се односе на саму дечију представу, повереница за заштиту равноправности је мишљења да је део дечије новогодишње представе, изведене 22. децембра 2011. године, у коме су деца глумила, подржавао предрасуде и друштвене обрасце засноване на стереотипним улогама полова. У конкретном случају прекршене су одредбе Закона о забрани дискриминације, али и одредбе других домаћих и међународних прописа којима је забрањен сваки вид дискриминације на основу пола.

Са аспекта антидискриминационих прописа, неприхватљиво је коришћење родно недиференцираног (несензитивног) језика. У конкретном случају неприхватљиво је да се за најаву представе користи само мушки граматички род - „мали глумци“, а да се учешће девојчица у представи не најављује, већ да се подразумева коришћењем мушког рода. Имајући у виду узраст деце и чињеницу да је у питању установа васпитања и образовања, оваква најав се не може правдати тиме да се под изразом „глумци“ подразумевају и девојчице, односно „глумице“.

Надаље, у представи је дискриминација девојчица била очигледна, уз промовисање стереотипних идеја и ставова о родним односима. Неприхватљиво је да искључиво дечаци у представи буду у првом реду, а да девојчице буду у последњем реду, померене иза дечака, као што је неприхватљиво и стављање девојчица у потчињени положај (*кљечање* на коленима, док *моли* брата да јој дозволи одлазак на рођендан). Тиме се недвосмислено промовише стереотипна идеја доминантне улоге мушког детета у породици, као и потчињеност жене (девојчице) у свакодневном животу. Слична је ситуација и са делом представе у којем се девојчице спремају за одлазак у позориште, и то из два разлога: а) начин на који се спремају (*шминкање*, *дотеривање*, *стајање испред огледала* и сл.) проблематичан је, јер приказује као прихватљиву идеју жене-објекта, од најранијег узраста, и б) *кашњење* у позориште, које резултира останком код куће, због сталног враћања ради бриге за млађег брата. При томе, неприхватљиво је и понашање учитеља глуме, који подржава дечаке током представе, тако што их бодри, хвали и дозвољава да понове текст када погреше, али такав став нема према девојчицама које глуме у представи, чиме прави очигледну разлику између дечака и девојчица.

Повереница за заштиту равноправности је става да је одговорност васпитно-образовних установа нарочито наглашена када је у питању општа забрана дискриминације, имајући у виду основне принципе образовања, као нпр. образовање и васпитање без дискриминације и издвајања по основу пола, социјалне, културне, етничке, религијске или друге припадности, као и по другим основима. Прописано је и да је на установама образовања и васпитања, између осталог, промовисање духа толеранције, поштовања људских права, једнакости полова и др. Због тога је недопустиво организовање дечијих представа

оваквог садржаја, јер се њима постојећи стереотипи одржавају и конструишу се нови. То има посебно негативне последице због чињенице да је реч о деци ниског календарског узраста, која немају довољно развијену критичку свест да би могла да раздвоје саркастичан тон од афирмативног.

Имајући све ово у виду, повереница за заштиту равноправности је мишљења да је ПУ „Ч. Б.“ из Н. Б. извршила акт дискриминације на основу пола, одржавањем дечије новогодишње представе 22. децембра 2011. године, у којој је део глумачког извођења подржавао предрасуде и друштвене обрасце који су засновани на стереотипним улогама полова, а такође је издала и одговарајуће препоруке за отклањање последица дискриминаторног понашања.

Садржина препоруке мотивисана је потребом да се на најбољи начин отклоне последице дискриминаторног акта и да се предупреди даље дискриминаторно понашање, имајући у виду законом дефинисан општи циљ препорука. Неопходно је да ПУ „Ч. Б.“ за децу организује програме едукативног карактера, на тему искорењивања предрасуда заснованих на стереотипним улогама полова, а са циљем да се промовише једнакост полова. Такође, од изузетне је важно да се организује обука и стручно усавршавање за све запослене и за спољне сараднике који раде са децом, на тему забране дискриминације, како би се обезбедила већа сензибилисаност за препознавање дискриминације, посебно ако се има у виду забрињавајућа чињеница да, ни након прегледаног видео записа представе, нису препознати дискриминаторни ставови и стереотипне идеје. Због тога је препоручено да се обуке организују уз помоћ и подршку стручњака из области дечије психологије и недискриминације. На крају, потребно је да руководство и сви запослени ПУ убудуће воде рачуна да организовањем представа и других активности у оквиру обављања делатности предшколског васпитања и образовања, не шире идеје и ставове којима се подржавају предрасуде и друштвени обрасци засновани на стереотипним улогама полова.

Ценећи утврђене чињенице и правне прописе, повереница за заштиту равноправности, сагласно члану 33. став 1. тачке 1. Закона о забрани дискриминације, дала је мишљење и препоруку С. Ф, директорки ПУ „Ч. Б.“ из Н. Б, ради предузимања мера у циљу отклањања последица дискриминације.

Сагласно чл. 40. Закона о забрани дискриминације, ако директорка ПУ „Ч. Б.“ из Н. Б. не поступи по препоруци у року од 30 дана, биће донето решење о изрицању мере опомене, против којег није допуштена жалба, а за случај да се ово решење не спроведе, повереница за заштиту равноправности ће о томе обавестити јавност преко средстава јавног информисања и на други погодан начин.

Притужба Ј. Т. против дневног листа „П.” због дискриминације на основу пола у области јавног информисања (дел. бр. 1021 од 6. 7. 2012. год.)

Поступајући у оквиру законом прописане надлежности да прима и разматра притужбе због повреде одредаба *Закона о забрани дискриминације* и даје мишљења и препоруке у конкретним случајевима (чл. 33. ст. 1. т. 1. *Закона о забрани дискриминације*- „Сл. гласник РС“, бр. 22/2009), поводом притужбе Ј. З. из Б, повереница за заштиту равноправности даје

МИШЉЕЊЕ

Објављивањем интервјуа са др Ј. Т. „*Сексуалном функцијом мозга до нових сазнања*“, у рубрици „*Живот и стил*“ дневног листа „П.“ од 1. априла 2012. године, није извршен акт дискриминације на основу пола.

Образложење

Повереница за заштиту равноправности примила је 18. априла 2012. године притужбу Ј. З. против листа „П.“ због објављивања интервјуа са др Ј. Т. у рубрици „*Живот и стил*“ од 1. априла 2012. године. Подносиатеља притужбе сматра да објављивање овог интервјуа представља акт дискриминације жена. У притужби је, између осталог, наведено:

- да је у листу „П.“ у рубрици „*Живот и стил*“, 1. априла 2012. године, објављен интервју са др Ј. Т. под насловом „*Сексуалном функцијом мозга до нових сазнања*“, који због квазинаучних теза представља дискриминацију на основу пола;
- да су по *Закону о равноправности* полова средства јавног информисања дужна да кроз своје програме развијају свест о равноправности заснованој на полу, као и да предузимају одговарајуће мере ради измене друштвених и културних образаца, обичаја и сваке друге праксе која условљава стереотипе, предрасуде и дискриминацију, утемељену на идеји о подређености, односно надређености одређеног пола;
- да објављени интервју садржи низ квазинаучних теза, које на баналан, тенденциозан и увредљив начин, код неупућених, појачавају стереотипе о жени као неразумном бићу;
- да овакав јавни наступ, само један у низу др Ј. Т. представља омаловажавање у односу на пол, као и јавно заговарање и подржавање предрасуда, обичаја и других друштвених образаца понашања, који су засновани на подређености или надређености полова, односно дискриминативно стереотипних улога полова, што је забрањено чл. 20. *Закона о забрани дискриминације*.

Уз притужбу је достављена фотокопија интервјуа са др Ј. Т. под насловом „Сексуалном функцијом мозга до нових сазнања“, објављеног у листу „П.“ од 1. априла 2012. године.

Повереница за заштиту равноправности спровела је поступак у циљу утврђивања правно релевантних чињеница и околности, а у складу са чл. 35. ст. 4. и чл. 37. ст. 2. Закона о забрани дискриминације, па је у току поступка прибављено изјашњење листа „П“, у којем је наведено:

- да ставови др Ј. Т. које је „П.“ објавила 1. априла 2012. године, под насловом „Сексуалном функцијом мозга до нових сазнања“, не представљају кршење новинарског кодекса ни професионалне етике;
- да је интервју са др Ј. Т. ауторизован и да је саговорник својим потписом потврдио да је оно што је он рекао правилно пренето;
- да „П.“ није анализирао то да ли су ставови др Т. „квезинаучни, тенденциозни или стереотипни“, јер је то „посао научних институција, а не новинара“;
- да се за др Т. не може рећи да је некомпетентан, јер је професор Медицинског факултета Универзитета у Крагујевцу и Високе школе Војномедицинске академије у Београду, а такође је и шеф Катедре за анатомију и судску медицину;
- да је осим књиге „Чаробни мозак“, која је била повод за овај интервју, написао још десет са сличним темама;
- да је др Ј. Т. докторирао на разликама између женског и мушког мозга;
- да лист „П.“ никад није, нити ће подржавати или подстицати било који вид дискриминације, а понајмање жена, које чине већину запослених у овом дневном листу.

Повереница за заштиту равноправности је, приликом одлучивања у овом предмету, анализирао све наводе из притужбе и изјашњења, доказе који су достављени, као и релевантне одредбе у области заштите од дискриминације.

Увидом у интервју који је објавила „П.“ у рубрици „Живот и стил“ од 1. априла 2012. године, утврђено је да је повод за овај интервју била нова књига коју је објавио др Ј. Т. „Чаробни мозак“. С обзиром на то да је Ј. Т. докторирао на разликама између мушког и женског мозга, он у овом интервјуу *говори о разликама између мозга мушкараца и жене, природи и сексу, емоцијама, карактеру, савести, заљубљивању...*

Даље је, из текста интервјуа, утврђено да је:

- на питање новинара „Зашто су настале те разлике?“, др Ј. Т. изјавио: „Настале су као императив да би се створила наша врста. База функционисања хомо сапијенса настала је на повећању сексуалности. Све то је постало могуће због драстичних еволутивних промена у карлици која је у току успостављања исправног става човека померила женске гениталије

напред. Ово померање је направило скривање женских гениталија и учинило их неприступачним, па је за парење неопходан женски пристанак. То је подстакло мотивацијске системе мозга мушкарца, увећало чеони режањ мозга и створило кортекс који је неопходан за размишљање, планирање и стварање технолошког напретка.“

- на питање новинара: „Шта је са женским мозгом?“, др Ј. Т. је изјавио: „Мозак жене је постао водећи у нашој врсти јер поседује почетне шифре нашег настанка и развоја. Као резултат свега овога покренут је технолошки и културни замајац који се не може зауставити. Скривене гениталије жене увећале су сексуалност и преко низа каскада довеле до когниције, односно, могућности управљања тим сазнањима.“
- на питање новинара: „Колико се, по свему, разликујемо?“, др Ј. Т. одговорио: „Мушкарац и жена се толико разликују да би хипотетички ванземаљац био збуњен. Мислио би да су то различите врсте, а његову интелигенцију би коначно дотукао женски мозак који би за њега био нерешива енигма. У томе и јесте суштина међуполних односа. Мушкарац не може у потпуности да докучи жену. С друге стране, жена може много боље да схвати мушкарца. Али највећи женски проблем је што она не разуме саму себе. И то је добро. Јер, ако би жена и мушкарац једно друго разумели у целини, престао би полни подстицај што би угрозило размножавање и опстанак човека.“

Имајући у виду да је притужба поднета против листа „П“, повереница за заштиту равноправности је даље анализирала да ли је објављивањем интервјуа наведене садржине „П.“ извршила акт дискриминације.

Повереница за заштиту равноправности најпре констатује да *Устав Републике Србије* („Сл. гласник РС“, бр. 98/06) у чл. 21. забрањује сваку дискриминацију, непосредну или посредну, по било ком основу, а нарочито по основу расе, пола, националне припадности, друштвеног порекла, рођења, вероисповести, политичког или другог уверења, имовног стања, културе, језика, старости и психичког или физичког инвалидитета.

Уставна забрана дискриминације ближе је разрађена *Законом о забрани дискриминације*, који у чл. 2. ст. 1. т. 1. прописује да дискриминација и дискриминаторно поступање означавају свако неоправдано прављење разлике или неједнако поступање, односно пропуштање (искључивање, ограничавање или давање првенства), у односу на лица или групе као и на чланове њихових породица, или њима блиска лица, на отворен или прикривен начин, а који се заснива на раси, боји коже, прецима, држављанству, националној припадности или етничком пореклу, језику, верским или политичким убеђењима, полу, родном идентитету, сексуалној оријентацији, имовном стању, рођењу, генетским особеностима, здравственом стању, инвалидитету, брачном и породичном статусу, осуђиваности, старосном добу, изгледу, чланству у политичким, синдикалним и другим организацијама и другим стварним, односно претпостављеним личним својствима. Одредбама чл. 15- 27. *Закона о забрани дискриминације* предвиђени су посебни случајеви дискриминације, па је тако чл. 20. ст. 2. забрањено физичко и друго насиље, експлоатација, изражавање мржње, омаловажавање,

уцењивање и узнемиравање у односу на пол, као и јавно заговарање, подржавање и поступање у складу са предрасудама, обичајима и другим друштвеним обрасцима понашања који су засновани на идеји подређености или надређености полова, односно стереотипних улога полова.

С обзиром на околности конкретног случаја, за његово разматрање релевантна је и одредба члана 50. *Устава Републике Србије*, која прописује да је свако слободан да без одобрења, на начин предвиђен законом, оснива новине и друга средства јавног обавештавања. Ставом 2. је прописано да у Републици Србији нема цензуре, а надлежни суд може спречити ширење информација и идеја путем средстава јавног обавештавања само ако је то у демократском друштву неопходно ради спречавања позивања на насилно рушење *Уставом* утврђеног поретка или нарушавање територијалног интегритета Републике Србије, спречавања пропагирања рата или подстрекивања на непосредно насиље или ради спречавања заговарања расне, националне или верске мржње, којим се подстиче на дискриминацију, непријатељство или насиље.

Одредбом чл. 41. *Закона о равноправности полова* („Сл. гласник РС“, бр. 104/2009) прописано је да информације путем средстава јавног информисања не смеју садржавати нити подстицати дискриминацију засновану на полу, док је ставом 3. овог члана прописано да су средства јавног информисања дужна да кроз своје програме развијају свест о равноправности заснованој на полу, као и да предузимају одговарајуће мере ради измене друштвених и културних образаца, обичаја и сваке друге праксе, који условљавају стереотипе, предрасуде и дискриминацију утемељену на идеји о подређености, односно надређености одређеног пола.

Према одредби чл. 3. ст. 3. *Закона о јавном информисању*, новинар и одговорни уредник јавног гласила дужни су да туђе информације, идеје и мишљења пренесу и објаве веродостојно и потпуно, а уколико је информација пренета из другог јавног гласила, уз навођење гласила из којег је информација пренета, док је чл. 4. истог закона прописано да се у јавним гласилима слободно објављују идеје, информације и мишљења о појавама, догађајима и личностима о којима јавност има оправдани интерес да зна, осим када је другачије одређено законом.

На основу утврђених чињеница може се закључити да је главни и одговорни уредник дневног листа „П.“ објавио интервју у којем су изражени ставови и мишљења др Ј. Т. о једној одређеној теми, што се у уводу интервјуа и наводи: *„професор Медицинског факултета прича о разликама између мозга мушкарца и жене, природи и сексу, емоцијама, карактеру, савести, заљубљивању...“*

Не улазећи у истинитост и разматрање ставова др Ј. Т. изнетих у интервју под називом: *„Сексуалном функцијом мозга до нових сазнања“*, повереница за заштиту равноправности је мишљења да новинар/уредник дневног листа „П.“ објављивањем овог интервјуа није подстицао дискриминацију, мржњу или насиље против лица или групе лица због њиховог личног својства. Такође, на основу питања која је новинар постављао: *„Зашто Вас је мозак одвео у Норвешку, Алжир и на Тару, како сте ушли у неуронауку, зашто су настале те разлике,*

шта је са женским мозгом, где је ту место сексу, како се заљубљујемо, колико се разликујемо, шта је са емоцијама?“ може се закључити да се тиме није подстицала дискриминација, мржња или насиље против лица или групе лица због неког њиховог личног својства.

Узимајући у обзир све околности овог предмета, повереница за заштиту равноправности је мишљења да одговорност новинара/уредника за изјаве које је дало неко друго лице, посебно у ситуацијама када се извештавање заснива на интервјуу, није оправдана, осим уколико не постоје посебно јаки разлози за то (подстицање дискриминације, мржње или насиља према одређеном лицу или групи), имајући у виду допринос медија дискусијама о многобројним питањима од јавног интереса, као и у пружању различитих информација и ставова.

Поред тога, имајући у виду да је притужба поднета против листа „П.“ због објављеног интервјуа, а не против др Ј. Т, који, како се у притужби наводи, *„износи низ аргумената о разликама међу половима, на квазинаучан и баналан начин који појачава негативне стереотипе о женама“*, повереница за заштиту равноправности указује на две важне чињенице које је имала у виду приликом заузимања става у конкретном случају: а) питања која је новинар поставио се не могу окарактерисати као пропагирање, јавно заговарање предрасуда и стереотипа о женама и њиховом положају у друштву, и б) задатак средстава јавног информисања је да чине доступним информације и идеје од јавног значаја, док јавност, са друге стране, има право да ове информације прима, а ограничења права на слободу саопштавања и примања информација морају се веома уско тумачити и примењивати, у складу са изричито прописаним разлозима ограничења слободе медија.

Ценећи утврђене чињенице и правне прописе, повереница за заштиту равноправности, сагласно чл. 33. ст. 1. т. 1. *Закона о забрани дискриминације*, дала је мишљење да дневни лист „П.“ није извршио акт дискриминације.

Притужба З. М, Б. Б. и Д. Ђ. против дневног листа „Б.” због дискриминације на основу пола у области јавног информисања (дел. бр. 1368 од 28. 9. 2012. год.)

МИШЉЕЊЕ БР. 303/2012

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе коју су поднеле: др З. М, Б.Б. и Д. Ђ. против: дневног листа „Б.“ поводом текста објављеног у дневном листу „Б.“ – „Француска влада на штиклама од 15 цм: Лепотице у кабинету Франсоа Оланда“ од 19. маја 2012. године.

1. ТОК ПОСТУПКА

1.1. Повереници за заштиту равноправности притужбом су се 22. јуна 2012. године обратиле др З. М, Б. Б. и Д. Ђ, поводом текста објављеног у дневном листу „Б.“ – „Француска влада на штиклама од 15 цм: Лепотице у кабинету Франсоа Оланда“ од 19. маја 2012. године.

1.2. У притужби је наведено:

- да је начин извештавања у тексту Д. М. о женском саставу француске владе увредљив и дискриминаторан, с обзиром на то да се у тексту не наводи ни једна чињеница из политичких биографија ових министарки, већ се само оцењује њихов физички изглед;
- да овај текст не омаловажава, вређа и дискриминише само француске министарке већ и жене уопште;
- да овакав новинарски приступ указује на то да жене политичарке немају политичку компетенцију, да представљају безвредан политички кадар и да се намеће закључак да је свако присуство жена на политичким функцијама резултат њиховог јединог могућег квалитета – гламурозног изгледа и сексипила;
- да су оваквим извештавањем прекршене одредбе Закона о равноправности полова, Закона о информисању и Закона о забрани дискриминације;
- да се у овом случају не може говорити о „објективном новинарском извештавању“, с обзиром на то да називање министарки са значајним политичким искуством „гламурозним“, „шоу герлама“ и „лепотицама на штиклама“ не представља објективно извештавање верно чињеницама;
- да је „Б.“ новински лист који је до сада много пута имао позитиван утицај на креирање јавног мњења о женској професионалности, али

тима није стекао повластице да несметано вређа, омаловажава и дискриминише жене;

- да подносиоце притужбе желе да „Б.“ остане водећи медиј у Србији који ће непрекидно да промовише родну равноправност, у чему ће му помоћи правилно сагледавање антидискриминационих одредби које постичу једнакост полова.
- 1.3. Уз притужбу су поднети следећи докази: а) чланак „Француска влада на штиклама од 15 цм: Лепотице у кабинету Франсоа Оланда“, објављен у дневном листу „Б.“ са коментарима читалаца овог чланка; б) чланак објављен у листу „Guardian“ који обрађује исту тему, односно, састав нове француске владе, а за који подносиоце притужбе сматрају да је пример објективног новинарског извештавања о овом догађају, и в) изводи из релевантних антидискриминационих закона чије одредбе су, према мишљењу подносиоца, овим текстом прекршене.
- 1.4. Повереница за заштиту равноправности спровела је поступак у циљу утврђивања правно релевантних чињеница и околности, а у складу са чл. 35. ст. 4. и чл. 37. ст. 2. Закона о забрани дискриминације²⁸. У току поступка, прибављено је изјашњење дневног листа „Б.“ од главног уредника овог листа В. С, преко пуномоћника, ортачког адвокатског друштва „С. & П.“ из Б.
- 1.5. У изјашњењу главног уредника дневног листа „Б.“ на притужбу подносиоца, између осталог је наведено:
- да подносиоце притужбе нису активно легитимисане за подношење притужбе, јер се не спомињу у тексту на који се притужују, а нису ову притужбу поднеле у име организације која се бави заштитом људских права;
 - да је притужба неуредна, јер није поднета овлашћеном лицу, имајући у виду да је чланак „Француска влада на штиклама од 15 цм: Лепотице у кабинету Франсоа Оланда“ објављен у електронском издању дневног листа „Б“, чији је одговорни уредник М. С, а не В. С;
 - да је притужба дискриминаторска, јер је написана у првом лицу једнине, чиме је једна од подносиоца извршила посредну дискриминацију друге две подносиоце притужбе, које служе „да њихова имена буду својеврсан привезак, тј. подршка уз мишљење друге две потписнице“, а не да би изразиле своја уверења и мишљење у притужби;
 - да су информације које су изнете у тексту истините, јер француске министарке заиста носе високе штикле које су, вероватно, брижљиво бирале за своје појављивање, те је обавештавање о томе дозвољено и указује само на то да министарке брину о свом изгледу и при томе су образоване, што је околност вредна похвале;

²⁸ „Сл. гласник РС“, бр. 22/09

- да сви наводи из притужбе садрже нетрпељивост према женама које воде рачуна о свом стилу и облачењу, те да није дискриминаторно обавестити читаоце о томе да француске министарске „прате моду и негују леп изглед“;
 - да је дневни лист „Б.“ известио јавност о информацијама о којима има оправдан интерес да зна, у складу са чл. 4. Закона о јавном информисању, при чему је цео текст одражавао афирмативан став о учешћу жена у политичком животу и представио француске министарке као жене које су образоване и успешне, а лепота им је само додатни квалитет;
 - да се чланом 40. Закона о јавном информисању новинар ослобађа одговорности када са стручног становишта објективно и критички указује на проблеме које обрађује текстом;
 - да постоји значајан број објављених коментара читалаца овог текста који су схватили његов прави смисао, односно, да су министарке француске владе образоване, паметне, успешне и лепе.
- 1.6. Иако је притужба поднета против дневног листа „Б“, повереница за заштиту равноправности је, имајући у виду навод из изјашњења главног уредника В. С. да је чланак објављен у електронском издању овог листа, упутила притужбу са захтевом за изјашњење и М. С. одговорном уреднику електронског издања дневног листа „Б.“
- 1.7. Изјашњење одговорног уредника електронског издања дневног листа „Б.“ поднето је, такође, преко пуномоћника, ортачког адвокатског друштва „С. & П.“ из Б. и у наводима се битно не разликује од изјашњења поднетог у име главног уредника В. С. У изјашњењу се истиче приговор да је притужба достављена одговорном уреднику М. С. након истека рока из чл. 35. ст. 4. Закона о забрани дискриминације. Истиче се и то да су информације изнете у тексту у складу са чл. 41. Закона о равноправности полова, односно, да објављене информације покушавају да утичу на измену устаљених друштвених и културних образаца који условљавају стереотипе, предрасуде и дискриминацију утемељену на идеји о подређености, односно, надређености одређеног пола. У изјашњењу се, такође, наводи да је овај текст имао за циљ да похвали лепоту и елегантност женског састава француске владе, а уједно и самог француског премијера, на томе што је успоставио потпуну равноправност полова у влади.

2. ЧИЊЕНИЧНО СТАЊЕ

- 2.1. У току поступка је утврђено да је 19. маја 2012. године у електронском издању дневног листа „Б“, у рубрици „Вести – свет“, објављен прилог „Француска влада на штиклама од 15 цм: Лепотице у кабинету Франсоа Оланда“.

- 2.2. Увидом у овај прилог, повереница за заштиту равноправности утврдила је да се текст односи на представљање новоизабраних француских министарки, које руководе половином министарстава у новоформираној француској влади, а током њиховог доласка на први састанак владе.
- 2.3. Текст прати већи број фотографија министарки са описом њиховог изгледа и описом одевних комбинација које су носиле на првом састанку владе. Тако се у тексту наводи да су *„лепе и младе министарке првенствено биле резервисане за Италијане, али нови састав француске владе несумњиво може да се похвали најгламурознијом женском политичком екипом након Берлусконијевих шоу герли“*. Потом се истиче да су се министарка за стамбену изградњу Сесил Дифло и министарка за права жена Нажат Вало-Белкасем, при доласку на први састанак владе, попеле мермерним степеницама *„грациозно као да ходају модном пистом“*. Уочљиво је да овај текст, осим описа гардеробе и „гламурозности“ министарки, не наводи чињенице из њихове стручне или политичке биографије, изузев подсећања на то да је књижевница и министарка културе Орели Филипети позната јавности по томе што ју је *„социјалистички колега сексуално узнемиравао“*, као и да француска влада први пут у свом саставу има *„оволики број жена, али једино „важно“ министарство – министарство правосуђа – припало је министарки Кристијан Тобира“*. То се, према наводима из текста, објашњава околношћу да због малог процента француских посланица није постојао *„велики број жена са политичким искуством међу којима је премијер могао да бира“*. На крају чланка аутор наводи да *„поред шармантних министарки гламуру на француском политичком врху несумњиво доприноси и Орландова партнерка Валери Тривијер [...]“*

3. МОТИВИ И РАЗЛОЗИ ЗА ДОНОШЕЊЕ МИШЉЕЊА

- 3.1. Повереница за заштиту равноправности је приликом одлучивања у овом предмету имала у виду наводе из притужбе, изјашњења, као и текст објављен у електронском издању дневног листа „Б.“ – *„Француска влада на штиклама од 15 цм: Лепотице у кабинету Франсоа Оланда“* од 19. маја 2012. године.

Право на подношење притужбе и достављање притужбе лицу против кога је поднета

- 3.2. Повереница је ценила наводе из изјашњења да подносиоце притужбе нису овлашћене на подношење притужбе у овом предмету, јер нису споменуте у наведеном тексту, па стога не могу бити дискриминисане. У вези са тим, треба констатовати да је притужба поднета због тога што, како су подносиоце притужба навеле, текст омаловажава, вређа и дискрими-

нише не само француске министарке, већ и жене уопште.

Повереница за заштиту равноправности најпре истиче да је чл. 35. ст. 1. и 3. *Закона о забрани дискриминације* прописано да лице које сматра да је претрпело дискриминацију подноси Поверенику за заштиту равноправности притужбу усмено или писмено, те да у име и уз сагласност лица чије је право повређено, притужбу може поднети организација за заштиту људских права или друго лице. Сагласно овој законској одредби, повереница за заштиту равноправности сматра да подносиатељке притужбу нису поднеле у име француских министарки, нити ради заштите њихових права, већ као лица која сматрају да су дискриминисана наведеним текстом на основу свог пола. Стога, повереница за заштиту равноправности стоји на становишту да су подносиатељке притужбе овлашћене на подношење притужбе, у складу са чл. 35. ст. 1. *Закона о забрани дискриминације*.

- 3.3. Што се тиче приговора који се односи на достављање притужбе по истеку рока прописаног чл. 35. ст. 4. *Закона о забрани дискриминације*, повереница за заштиту равноправности указује на то да је притужба достављена дневном лицу „Б.“ у прописаном року. Наиме, притужба је поднета против дневног листа „Б.“ Стога, поступајући у складу са чл. 37. ст. 1. *Закона о забрани дискриминације*, који прописује да се чињенично стање утврђује и узимањем изјаве од лица против кога је притужба поднета, повереница је доставила притужбу дневном листу „Б“, у року који је прописан чл. 35. ст. 4. *Закона о забрани дискриминације*. Имајући у виду да је дневни лист „Б.“ јавно гласило, притужба је достављена његовом заступнику – главном уреднику В. С, како би се изјаснио о наводима притужбе у име дневног листа „Б“. Међутим, ради целовитог сагледавања чињеница и околности овог случаја, повереница је, уважавајући наводе из изјашњења главног уредника, доставила притужбу и одговорном уреднику електронског издања „Б“, што је разлог због којег је одговорни уредник примио притужбу нешто касније од заступника дневног листа „Б“.

Правни оквир

- 3.4. Повереник за заштиту равноправности је самосталан, независан и специјализован државни орган установљен *Законом о забрани дискриминације* са задатком да ради на сузбијању свих облика и видова дискриминације и остваривању равноправности у друштвеним односима. Надлежност Повереника за заштиту равноправности широко је одређена, у складу са међународним стандардима, како би се омогућило да делотворно и ефикасно остварује своју улогу. Једна од основних надлежности Повереника јесте да прима и разматра притужбе због дискриминације, даје мишљења и препоруке у конкретним случајевима дискриминације и изриче законом утврђене мере. Поред тога, Повереник је овлашћен да предлаже

поступак мирења, као и да покреће судске поступке за заштиту од дискриминације и подноси прекршајне пријаве због аката дискриминације прописаних антидискриминационим прописима. Повереник је, такође, овлашћен да упозорава јавност на најчешће, типичне и тешке случајеве дискриминације и да органима јавне власти препоручује мере за остваривање равноправности.²⁹

- 3.5. *Устав Републике Србије*³⁰ јемчи равноправност жена и мушкараца³¹. Такође, *Устав РС* јемчи слободу мишљења и изражавања, као и слободу да се говором, писањем, сликом или на други начин траже, примају и шире обавештења и идеје³² и прописује да се слобода изражавања може законом ограничити, ако је то, поред осталог, неопходно и ради заштите права и угледа других.³³
- 3.6. Уставна забрана дискриминације ближе је разрађена *Законом о забрани дискриминације*, који у чл. 4. прописује да су сви једнаки и уживају једнак положаји једнаку правну заштиту, без обзира на лична својства, те да је свако дужан да поштује начело једнакости, односно забрану дискриминације. Одредбом чл. 12. *Закона о забрани дискриминације* забрањено је узнемиравање и понижавајуће поступање које има за циљ или представља повреду достојанства лица или групе лица на основу њиховог личног својства, а нарочито ако се тиме ствара страх или непријатељско, понижавајуће и увредљиво окружење. Такође, чл. 20. ст. 2. овог закона забрањено је [...] изражававање мржње, омаловажававање, уцењивавање и узнемиравање с обзиром на пол, као и јавно заговаравање, подржавање и поступање у складу са предрасудама, обичајима и другим друштвеним обрасцима понашања који су засновани на идеји подређености или надређености полова, односно стереотипних улога полова.
- 3.7. *Законом о равноправности полова*³⁴ прописано је да информације путем средстава јавног информисања не смеју подржавати нити подстицати дискриминацију засновану на полу (чл. 41. ст. 1). У ст. 3. овог члана утврђена је дужност средстава јавног информисања да кроз своје програме развијају свест о равноправности заснованој на полу, као и да предузимају одговарајуће мере ради измене друштвених и културних образаца, обичаја и сваке друге праксе који условљавају стереотипе, предрасуде и дискриминацију утемељену на идеји о подређености, односно, надређености једног пола.
- 3.8. Повереница указује на то да су Националном стратегијом за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности³⁵ обухваћене области које се тичу учешћа жена у креирању политика и у доно-

²⁹ Чл. 33. Закона о забрани дискриминације.

³⁰ „Сл. гласник РС“, бр. 98/06

³¹ Чл. 15. Устава РС

³² Чл. 46. ст. 1. Устава РС

³³ Чл. 46. ст. 2 Устава РС

³⁴ „Сл. гласник РС“, бр. 104/09

³⁵ „Сл. гласник РС“, бр. 15/09

шењу одлука [...], као и питања *средстава јавног информисања и јавног мњења*, пошто је кроз широку и демократску дискусију процењено да су ове области кључне за побољшање положаја жена и унапређење родне равноправности. Тачка 4.6. ове стратегије односи се на уклањање родних стереотипа у средствима јавног информисања и на промоцију родне равноправности, полазећи од описа тренутне ситуације у домаћим средствима јавног информисања, наводећи да су жене најчешће или одсутне или представљене на стереотипан начин у јавности, углавном приказане као објекти жеље или објекти за гледање³⁶. Посебан циљ из тач. 4.6.2. истиче да јавна гласила имају одлучујући утицај на формирање јавног мњења и да се преко њих рефлектује слика о женама, односно слика коју о родним улогама имају и жене и мушкарци, те је веома важно да се жене и њихове активности и потребе приказују на озбиљан и адекватан начин. Ради постизања овог важног циља стратегијом је утврђена обавеза афирмације родно сензитивног деловања у јавним гласилима ради утицаја на напуштање традиционалистичких образаца, по којима је жени место у кући, или се третира као мушки објекат. Такође, утврђена је потреба предузимања активности у циљу промовисања приступања новинара, новинских удружења и редакција кодексу родно осетљивог медијског извештавања, као и подстицање новинара да на објективан начин говоре и пишу о женама и мушкарцима, избегавајући стереотипе и предрасуде.

Анализа прилога са аспекта антидискриминационих прописа

- 3.9. Повереница најпре констатује да су у многим штампаним медијима објављени прилози попут прилога *„Француска влада на штиклама од 15 цм: Лепотице у кабинету Франсоа Оланда“*, који је објављен у „Б.“ Разлог због којег је предмет оцене само прилог објављен у „Б.“ лежи у чињеници да је притужба поднета против овог листа и да Повереник за заштиту равноправности поступа по поднетим притужбама, а не и по службеној дужности.
- 3.10. На основу анализе прилога *„Француска влада на штиклама од 15 цм: Лепотице у кабинету Франсоа Оланда“*, са аспекта Закона о забрани дискриминације и Закона о равноправности полова, повереница за заштиту равноправности заузела је став да је наведеним прилогом јавности упућена прилично јасна порука да, када су у питању жене, нису важне њихове професионалне компетенције, способности и резултати њиховог рада, већ њихов физички изглед. Иако се у изјашњењу наводи да текст у најпозитивнијем смислу говори о женама у француској влади, повереница је мишљења да текст подржава родне стереотипе, јер указује да се жене оцењују првенствено са аспекта физичког изгледа, па тек онда с аспекта стручних и професионалних компетенција, способности и резултата,

36 Тач. 4.6.1. Националне стратегије за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности

чине су жене омаловажене.

- 3.11. Што се тиче навода у изјашњењима да је прави смисао овог текста истичање да су министарке француске владе образоване, паметне, успешне и лепе, повереница за заштиту равноправности истиче да се из текста не може закључити какав је ниво образовања министарки, нити који су њихови досадашњи професионални резултати. Текст се искључиво бави описом „*најгламурозније женске политичке екипе након Берлусконијевих шоу герли*“, и то лепотом, висином потпетица, гламур и одевним комбинацијама министарки. У овом, као и у другим текстовима објављеним у овој рубрици, не анализирају се, међутим, физички изглед и начин одевања француског председника, премијера и министара.
- 3.12. Повереница за заштиту равноправности, такође, напомиње да је на заузимање става у овом предмету утицала и рубрика електронског издања дневног листа „Б.“ у којој је текст објављен. Наиме, ради се о рубрици „*Вести – свет*“, у оквиру које се углавном објављују прилози који се односе на политичке, друштвене и сличне појаве у свету, док се модом и стилем баве друге рубрике овог листа. Стога, објављивање текста о француској влади и француским министаркама са аспекта моде, гламура и стила министарки у рубрици „*Вести – свет*“, није примерено и у нескладу је са начином на који се извештава о мушкарцима политичарима у овој и сличним информативним рубрикама.
- 3.13. У погледу навода из изјашњења оба уредника дневног листа „Б.“ о слободном објављивању идеја, информација и мишљења, као и о слободном начину извештавања читалаца о различитим појавама, повереница истиче да је слобода изражавања и информисања од кључне важности за развој демократског друштва и да су медији кључни канали преко којих се преносе поруке и обликују ставови јавног мњења. Слобода говора не сме, међутим, бити изговор за било који вид дискриминације и за омаловажавање по било ком личном својству. Приликом заузимања става у овом предмету, повереница је имала у виду да, сагласно чл. 41. *Закона о равноправности полова*, средства јавног информисања, поред тога што не смеју подржавати предрасуде, обичаје и друге друштвене обрасце понашања засноване на стереотипним улогама полова, имају и законску дужност да кроз своје програме развијају свест о равноправности заснованој на полу. Дужни су и да предузимају мере у циљу измене образаца, обичаја и праксе који условљавају стереотипе, предрасуде и дискриминацију утемељену на идеји о подређености, односно надређености једног пола. Када је у питању дневни лист „Б“, степен одговорности за поштовање наведених обавеза још је већи, ако се има у виду његова висока позиција у медијском простору Србије, изразито велики тираж и широка доступност његовог електронског издања.
- 3.14. Повереница за заштиту равноправности истиче да је дневни лист „Б.“ до сада био веома посвећен питањима родне равноправности, те да је

својим многобројним прилозима, попут оних који се односе на активности “Женске владе”, праћење процеса усвајања и примене посебних мера у односу на жене и слично, био један од главних медијских промотера идеје родне равноправности, што је вредно сваке похвале. У том смислу он може служити за пример многим медијима у Србији. Уверена да је објављивање спорног текста случајни пропуст, повереница изражава наду и очекивање да ће “Б.” и убудуће, кроз прилоге које објављује, наставити да развија свест о родној равноправности и да ће утицати на измену образаца, обичаја и праксе који условљавају стереотипе, предрасуде и дискриминацију у односу на жене, дајући тиме допринос развоју демократског друштва.

4. МИШЉЕЊЕ

Текст објављен у електронском издању дневног листа „Б.“ – „Француска влада на штиклама од 15 цм: Лепотице у кабинету Франсоа Оланда“ од 19. маја 2012. године, није у складу са одредбама Закона о забрани дискриминације и Закона о равноправности полова.

5. ПРЕПОРУКА

Повереница за заштиту равноправности препоручује дневном листу „Б.“ да више не објављује прилоге којима се омаловажавају жене и подржавају предрасуде и друштвени обрасци засновани на стереотипним улогама полова, те да својим прилозима доприноси измени образаца, обичаја и праксе који условљавају стереотипе, предрасуде и дискриминацију у односу на жене.

Притужба ГОФ ДС Панчево против Града Панчева и Скупштине града Панчева због кршења Одлуке о равноправности полова (дел. бр. 336 од 4. 2. 2013. год.)

МИШЉЕЊЕ БР. 374/2012

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе коју је поднео Градски одбор Форума жена Демократске странке Панчево против Градске управе града Панчева због навода да је Градска управа града Панчева и Скупштина града Панчева на III Скупштинском заседању, одржаном 3. августа 2012. године, прекршила Одлуку о равноправности полова („Сл. лист града Панчева“, бр. 7/2011).

1. ТОК ПОСТУПКА

- 1.1. Повереници за заштиту равноправности притужбом се обратила М. Т, председница Градског одбора Форума жена Демократске странке Панчево и навела да је Градска управа града Панчева и Скупштина града Панчева на III Скупштинском заседању прекршила Одлуку о равноправности полова града Панчева.
- 1.2. У притужби је наведено:
 - да је 26. јуна 2012. године одржана конститутивна седница Скупштине града Панчева на којој су новим одборницима у Скупштини града верификовани мандати. Ова седница је настављена 6. јула 2012. године, када су изабрани председник Скупштине и његов заменик, а постављене су и секретарка и заменица секретарке Скупштине;
 - да је III скупштинско заседање одржано 3. августа 2012. године и на њему су разрешени дужности дотадашњи директори јавних, јавно комуналних предузећа и установа, као и чланови управних и надзорних одбора (у даљем тексту УО и НО);
 - да је Кадровска комисија Скупштине града (овлашћени предлагач) приликом предлагања кандидата за нове сазиве УО и НО, за директоре јавних, јавно комуналних предузећа и установа, прекршила Одлуку о равноправности полова града Панчева;
 - да су председник Градског већа и градски већници, усвајањем листе кандидата за будуће директоре и чланове УО и НО на седници Градског већа, која претходи скупштинском заседању, такође прекршили ову одлуку;
 - да су Одлуку о равноправности полова прекршили и председник и потпредседник Скупштине града Панчева, као и секретарка и заменица секретарке, тиме што су уврстили у дневни ред тачке које су супротне одредбама Статута града Панчева и другим прописима;

- да за обављање функције члана Градског већа није именована ни једна жена, чиме се поступило супротно Одлуци о равноправности полова града Панчева;
 - да је чл. 4. Одлуке о равноправности полова града Панчева прописано да је овлашћени предлагач дужан да, приликом именовања, постављења и избора у органе јавне власти, предложи најмање 30% представника мање заступљеног пола;
 - да су од 11 новоизабраних директора свега две жене, а да у 4 од 19 УО и НО нема ни једне жене;
 - да се приликом именовања чланова девет УО и НО није поштовала и обезбедила равноправност жена и мушкараца, јер је именовано мање од 30% представника/ца мање заступљеног пола.
- 1.3. У допуну притужбе описана је процедура кандидовања, процедура одабира предлога Одлуке за именовање чланица и чланова УО и НО, као и процедуре гласања на седници Скупштине града Панчева, и између осталог је наведено:
- да политичке партије које партиципирају у власти дају секретарки Скупштине своје предлоге за именовање чланица и чланова УО и НО. Предлоге из редова запослених достављају и репрезентативне синдикалне организације јавних, јавно комуналних предузећа и установа;
 - да након тога секретарка Скупштине тај предлог даје скупштинским службама, ради припреме материјала који се доставља Комисији за кадровска, административна питања и радне односе;
 - да тек након тога Комисија за кадровска, административна питања и радне односе доноси одлуку о лицима која ће бити именована за чланице и чланове УО и НО. Одлуку припремају скупштинске службе, у складу са процедурама на основу којих се припрема сав материјал за скупштинско заседање;
 - да одборници/це добијају у материјалу за скупштину припремљене предлоге одлука за именовање чланица и чланова УО и НО, као и предлоге за председнике/це и заменике председника/ца;
 - да се одборници/це изјашњавају на предлог одлуке у целости, односно гласање се не обаља за свако лице појединачно већ за предлог свих 3, 5, 7 или 9 лица које именује Скупштина града;
- 1.4. Уз притужбу и допуну притужбе поднети су и следећи докази: а) Одлука о равноправности полова,³⁷ б) решења о именовању председника, заменика председника и чланова УО и НО, и в) неколико решења о замени појединих чланова и чланица (решења од 3. 8. 2012. и 19. 11. 2012. године).
- 1.5. Повереница за заштиту равноправности спровела је поступак у циљу утврђивања правно релевантних чињеница и околности, а у складу са чл. 35. ст. 4. и чл. 37. ст. 2. Закона о забрани дискриминације³⁸, па је у току

37 „Сл. лист града Панчева“, бр. 7/2011

38 „Сл. гласник РС“, бр. 22/09

поступка тражено изјашњење од градоначелника, др С. Г, као и од председника Скупштине града Панчева П. Ж. и председнице Комисије за кадровска, административна питања и радне односе З. Ј.

- 1.6. У изјашњењу на притужбу председнице Комисије за кадровска, административна питања и радне односе З. Ј, између осталог је наведено:
- да је Комисија за кадровска, административна питања и радне односе донела 27. јула 2012. године закључке којим предлаже Скупштини града Панчева доношење решења о разрешењу и именовању вршилаца дужности директора јавних предузећа, јавно комуналних предузећа, установа културе, социјалне и здравствене заштите, до именовања директора, а најдуже једну годину;
 - да су УО јавних, јавно комуналних предузећа, установа културе, социјалне и здравствене заштите обавезни да пре истека времена на који су именовани вршиоци дужности директора распишу конкурс за избор директора;
 - да се конкурси објављују јавно у дневним листовима и да ће Комисија за кадровска, административна питања и радне односе Скупштине града Панчева у свом раду у потпуности примењивати одредбе *Закона о равноправности полова* и Одлуке о равноправности полова;
 - да је приликом избора чланова УО и НО јавних предузећа, јавно комуналних предузећа, установа културе, социјалне и здравствене заштите града Панчева, Комисија за кадровска, административна питања и радне односе Скупштине града Панчева донела закључке којим предлаже именовање 15, а не 19 чланова УО и НО, при чему су у два јавно комунална предузећа председник, заменик председника и чланови мушкарци, али су зато у НО Дома омладине Панчево, Дома здравља Панчево и Центра за социјални рад „Солидарност“ Панчево сва три члана жене;
 - да је у УО и НО осталих јавних, јавно комуналних предузећа, установа културе, социјалне и здравствене заштите града Панчева у потпуности примењена Одлука о равноправности полова, и
 - да Комисија за кадровска, административна питања и радне односе Скупштине града Панчева преузима обавезу да у свом даљем раду изврши неопходне промене у саставу изабраних чланова УО и НО.
- 1.7. Иако је председница Комисије за кадровска, административна питања и радне односе З. Ј. доставила изјашњење на притужбу, уз које је достављен и „Сл. лист града Панчева“, бр. 29 од 3. августа 2012. године, повереница за заштиту равноправности је затражила допуну изјашњења, и то: достављање листе кандидата и кандидаткиња са које су бирани председници/це, заменици и заменице председника/ца и чланови/це УО и НО. Међутим, ова допуна изјашњења, односно, листа није достављена ни након истека рока који је био остављен.

2. ЧИЊЕНИЧНО СТАЊЕ

- 2.1. У току поступка утврђено је да је Скупштина града Панчева, на седници одржаној 3. августа 2012. године, донела решења о именовану председника/ца, заменика и заменица председника/ца, чланова УО и НО.
- 2.2. Увидом у „Сл. лист града Панчева“, бр. 29 од 3. августа 2012. године, утврђено је и да је Скупштина града Панчева донела решења којима су именовани вршиоци дужности директора јавних, јавно комуналних предузећа, установа културе, социјалне и здравствене заштите.

3. МОТИВИ И РАЗЛОЗИ ЗА ДОНОШЕЊЕ МИШЉЕЊА

- 3.1. Повереница за заштиту равноправности, приликом одлучивања у овом предмету, имала је у виду наводе из притужбе, изјашњења, као и релевантне прописе.
- 3.2. Имајући у виду предмет ове притужбе, повереница за заштиту равноправности је предмет анализе ограничила на питање да ли је приликом именовања, постављења и избора представника органа јавних власти, овлашћени предлагач предложио најмање 30% представника мање заступљеног пола. У складу са својим законским овлашћењима, повереница није утврђивала друге евентуалне административне и процедуралне повреде у поступку који је претходио гласању на седници Скупштине града Панчева.

Правни оквир

- 3.3. Повереник за заштиту равноправности је самосталан, независан и специјализован државни орган установљен *Законом о забрани дискриминације* са задатком да ради на сузбијању свих облика и видова дискриминације и остваривању равноправности у друштвеним односима. Надлежност Повереника за заштиту равноправности широко је одређена, у складу са међународним стандардима, како би се омогућило да делотворно и ефикасно остварује своју улогу. Једна од основних надлежности Повереника јесте да прима и разматра притужбе због дискриминације, даје мишљења и препоруке у конкретним случајевима дискриминације и изриче законом утврђене мере. Поред тога, Повереник је овлашћен да предлаже поступак мирења, као и да покреће судске поступке за заштиту од дискриминације и подноси прекршајне пријаве због аката дискриминације прописаних антидискриминационим прописима.
- 3.4. Повереница за заштиту равноправности најпре констатује да бројни обавезујући и необавезујући документи међународних организација чија је Република Србија чланица, указују на потребу отклањања сваког вида дискриминације жена.

- 3.5. *Међународни пакт о грађанским и политичким правима*³⁹ посебно гарантује једнакост мушкараца и жена у њиховом праву да уживају сва грађанска и политичка права.⁴⁰ У *Пекиничкој декларацији и Платформи за акцију*⁴¹ наведено је да је оснажење и унапређење друштвеног, економског и политичког статуса жена од основне важности за постизање одговорне и транспарентне власти, те да низак проценат жена међу економским и политичким органима који одлучују на локалном, државном, регионалном и међународном нивоу одржава структуралне баријере и немогућност приступа, који се морају решавати путем афирмативних мера. Стога, државе треба да предузму мере како би обезбедиле пуно учешће у жена у структурама власти и одлучивања.⁴²
- 3.6. *Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена* (CEDAW, 1979)⁴³, коју је Република Србија ратификовала, између осталог, прописује да су државе чланице у обавези да се уздрже од сваког поступка или праксе дискриминације жена и да обезбеде да јавни органи и институције поступају у складу са овом обавезом. Ратификацијом ове конвенције, Србија се обавезала да у свим областима, а посебно у политичкој, друштвеној, економској и културној сфери, предузима одговарајуће мере како би се обезбедио потпун развој и напредак жена, како би им се гарантовало остваривање и уживање људских права и основних слобода, равноправно са мушкарцима.
- 3.7. *Устав Републике Србије*⁴⁴ јемчи равноправност жена и мушкараца⁴⁵. *Уставом* је прописана и забрана дискриминације, непосредне или посредне, по било ком основу, а нарочито по основу расе, пола, националне припадности, друштвеног порекла, рођења, вероисповести, политичког или другог уверења, имовног стања, културе, језика, старости и психичког или физичког инвалидитета.⁴⁶ Поред тога, чл. 15. прописано је да држава јемчи равноправност жена и мушкараца и развија политику једнаких могућности.
- 3.8. Уставна забрана дискриминације ближе је разрађена *Законом о забрани дискриминације*, који у чл. 4. прописује да су сви једнаки и уживају једнак положај и једнаку правну заштиту, без обзира на лична својства, те да је свако дужан да поштује начело једнакости, односно забрану дискриминације. Одредбом чл. 20. овог закона одређено је да дискриминација на основу пола постоји ако се поступа противно начелу равноправности полова, односно начелу поштовања једнаких права и слобода жена и мушкараца у политичком, економском, културном и другом аспекту

39 Закон о ратификацији Међународног пакта о грађанским и политичким правима („Сл. лист СФРЈ“, бр. 7/71).

40 Чл. 3. Закона о ратификацији Међународног пакта о грађанским и политичким правима.

41 Усвојена на четвртој светској конференцији о женама 1995. године.

42 Тач. 181. И 186., стратешки циљ Г. 1. Платформе за акцију

43 Закон о ратификацији Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена („Сл. лист СФРЈ“, бр.11/81).

44 „Сл. гласник РС“, бр. 98/06

45 Чл. 15. Устава РС

46 Устав РС, чл. 21.

јавног, професионалног, приватног и породичног живота. Одредбом члана 14. Закона о забрани дискриминације прописано је да се посебне мере не сматрају дискриминацијом ако су уведене ради постизања пуне равноправности, заштите и напретка лица, односно групе лица која се налазе у неједнаком положају.

- 3.9. *Законом о равноправности полова*⁴⁷ уређује се стварање једнаких могућности остваривања права и обавеза, предузимање посебних мера за спречавање и отклањање дискриминације засноване на полу и роду и поступака правне заштите лица изложених дискриминацији. Органи јединице локалне самоуправе, у оквиру својих надлежности, обезбеђују равноправност полова и остваривање једнаких могућности, али и подстичу и унапређују равноправност полова.⁴⁸
- 3.10. Одлуком о равноправности полова града Панчева уређено је стварање једнаких могућности остваривања права и обавеза у органима града Панчева и јавним предузећима, установама и другим правним лицима чији је оснивач Град Панчево. Принцип равноправности полова обезбеђује се приликом кандидовања за изборе на функције и приликом именовања, постављења и избора у органе јавне власти.⁴⁹ Поред тога, прописано је и да је приликом именовања, постављења и избора представника органа јавних власти, овлашћени предлагач дужан да предложи најмање 30% представника мање заступљеног пола.⁵⁰

Анализа прилога са аспекта антидискриминационих прописа

- 3.11. Повереница најпре констатује да представници Комисије за кадровска, административна питања и радне односе нису доставили тражену допуну изјашњења, односно, нису доставили листу са које су бирани председници/це, заменици и заменице председника/ца и чланови/це УО и НО. Будући да је подносилац притужбе изнео чињенице и понудио доказе којима је учинио вероватним да је извршен акт дискриминације, терет доказивања да услед таквог акта није дошло до повреде начела једнакости сноси Градска управа града Панчева, односно, Комисија за кадровска, административна питања и радне односе, сагласно чл. 45. Закона о забрани дискриминације и чл. 49. Закона о равноправности полова.
- 3.12. С обзиром на то да наведена листа није достављена, тако нису оспорени ни наводи из притужбе да су приликом избора представника/ца УО и НО прекршене одредбе Одлуке о равноправности полова града Панчева, којом је прописано да је овлашћени предлагач дужан да приликом именовања, постављења и избора у органе јавне власти предложи најмање 30% представника мање заступљеног пола.

47 „Сл. гласник РС“, бр. 104/09

48 Чл. 39. Закона о равноправности полова

49 Чл. 3. Одлуке о равноправности полова града Панчева

50 Чл. 4. Одлуке о равноправности полова града Панчева

- 3.13. Такође, на основу притужбе са прилозима и на основу изјашњења на притужбу са прилозима може се закључити да Комисија за кадровска, административна питања и радне односе није предложила именовање чланова УО и НО јавних, јавно комуналних предузећа, установа културе, социјалне и здравствене заштите у складу са Одлуком о равноправности полова града Панчева јер њени предлози нису имали најмање 30% представника мање заступљеног пола. Овај закључак се може извести иако нису достављени наведени предлози, јер је Скупштина града Панчева усвојила предлоге у целости, па из увида у то каква је сада полна структура УО и НО, јасно произлази какви су били предлози Комисије за кадровска, административна питања и радне односе.
- 3.14. У поступку је утврђено и да је Комисија за кадровска, административна питања и радне односе донела закључке којима је предложила Скупштини града Панчева доношење решења о разрешењу и именовању вршилаца дужности директора јавних, јавно комуналних предузећа, установа културе, социјалне и здравствене заштите, до именовања директора, а најдуже једну годину.

4. МИШЉЕЊЕ

- 4.1. Закључцима којима је предложено именовање вршилаца дужности директора, чланова управних и надзорних одбора јавних, јавно комуналних предузећа, установа културе, социјалне и здравствене заштите града Панчева, Комисија за кадровска, административна питања и радне односе Скупштине града Панчева није предложила најмање 30% представника мање заступљеног пола, односно, није поступила у складу са *Законом о забрани дискриминације, Законом о равноправности полова и Одлуком о равноправности полова града Панчева.*

5. ПРЕПОРУКА

Повереница за заштиту равноправности препоручује Комисији за кадровска, административна питања и радне односе Скупштине града Панчева да предузме неопходне радње како би се састав изабраних чланова управних и надзорних одбора ускладио са анитдискриминационим прописима Републике Србије и Одлуком о равноправности полова Града Панчева.

Потребно је да Комисија за кадровска, административна питања и радне односе града Панчева обавести Повереницу за заштиту равноправности о планираним мерама у циљу спровођења ове препоруке, у року од 30 дана од дана пријема мишљења са препоруком.

Уколико Комисија за кадровска, административна питања и радне односе града Панчева не поступи по препоруци у року од 30 дана, биће донето решење о изрицању мере опомене, против којег није допуштена жалба, а за случај да ово решење не спроведе, Повереница за заштиту равноправности може о томе обавестити јавност преко средства јавног информисања и на други погодан начин.

II ПРЕПОРУКЕ МЕРА ЗА ОСТВАРИВАЊЕ РАВНОПРАВНОСТИ

Препоруке мера за остваривање равноправности представљају још једно важно овлашћење Повереника за заштиту равноправности. По *Закону о забрани дискриминације*, Повереник препоручује органима јавне власти и другим лицима мере за остваривање равноправности.

Циљ ових препорука је да се органима јавне власти и другим субјектима укаже на потребу предузимања мера афирмативне акције ради постизања пуне равноправности, заштите и напретка лица, односно групе лица која се налазе у неједнаком положају у односу на остале грађанке и грађане.

Поред тога, препоруке за предузимање афирмативних мера могу бити усмерене ка томе да се превентивним деловањем спречава и отклања структурална и институционална дискриминација, као и да се унапређује деловање институција система у отклањању и спречавању дискриминације и у остваривању пуне равноправности правних субјеката.

У протеклом периоду Повереник за заштиту равноправности је донео 12 препорука мера за остваривање равноправности на основу пола и родног идентитета, од којих је велики број упућен државним органима и локалним самоуправама.

Препорука Националној служби за запошљавање за предузимање мера ради спречавања дискриминације на основу пола приликом оглашавања радних места и подстицања запошљавања мање заступљеног пола (дел. бр. I-РП-1-13/10 од 15. 7. 2010. год.51)

У представци грађанке Н.С. истиче се да је завршила Машински факултет и да је инжењерка машинске струке, те да је пријављена на евиденцији Националне службе за запошљавање, филијала Нови Сад, као незапослено лице.

51 Ову препоруку су заједно припремили и издали Заменица покрајинског омбудсмана и Повереник за заштиту равноправности

У представци се наводи да се странка обратила Националној служби за запошљавање, филијали Нови Сад, зато што ниједном није била обавештена о слободним радним местима код послодаваца који траже машинске инжењере, а да има информацију да њене колеге мушког пола јесу. Том приликом је сазнала да послодавци могу да одлуче да ли желе да позову на разговор мушкарца или жену, односно да на формулару који им шаље НСЗ имају могућност да наведу пол кандидата, као један од критеријума за избор кандидата/киње.

Поводом ове представке Покрајински омбудсман, као институција која се бави заштитом и унапређењем људских права и поступа по представкама грађана/ки, извршио је увид у један од формулара НСЗ (захтев за стручно оспособљавање и запошљавање младих) и том приликом установљено је да је овај формулар родно неутралан, па се претпоставља да послодавци сами уписују жељени пол кандидата, у оквиру рубрике - додатни захтеви за селекцију кандидата.

Полазећи од чињенице да дискриминација на основу пола започиње већ приликом запошљавања, односно при самом оглашавању слободних радних места, тиме што се пол наводи као један од услова за посао или се у огласима не наводи да се за радно место могу јавити особе оба пола, Покрајински омбудсман и повереница за заштиту равноправности сматрају да је приликом пријема захтева послодаваца у којима је означен пол кандидата, НСЗ дужна да послодавце упозори на одредбе *Закона о забрани дискриминације* и *Закона о равноправности полова* који забрањују дискриминацију на основу пола. Ова обавеза произлази из чл. 9 *Закона о запошљавању и осигурању за случај незапослености* ("Сл. гласник РС", бр. 36/2009), којим је предвиђена дужност НСЗ да послодавцу и лицу које тражи запослење пружа обавештења о законима, подзаконским прописима, колективним уговорима и другим општим актима који су на снази, правима, обавезама и одговорностима послодаваца и запослених, као и њихових удружења, који се односе на запошљавање и осигурање за време незапослености. Треба да пружа и савете о начину и поступку остваривања права и извршавања обавеза, као и помоћ о начину попуњавања и достављања НСЗ служби образаца и докумената. Такође, НСЗ не сме узимати у обзир пол као критеријум приликом упућивања лица са евиденције на расписане конкурсе за радна места, осим уколико је послодавац навео оправдане разлоге, сагласно чл. 15 *Закона о равноправности полова* којим је предвиђено да приликом јавног оглашавања послова и услова за њихово обављање и одлучивања о избору лица која траже запослење ради заснивања радног односа или другог вида радног ангажовања, није дозвољено прављење разлике по полу, осим ако постоје оправдани разлози утврђени у складу са законом којим се уређује рад. Равноправност полова и принцип једнаких могућности треба поштовати приликом оглашавања радних места и израде свих формулара које НСЗ користи у свом раду, како би се спречила и избегла дискриминација по основу пола.

Покрајински омбудсман је о наведеној представци и прикупљеним чињеницама известио и новоустановљени државни орган – Повереника/цу за заштиту равноправности, који се стара о спровођењу *Закона о забрани дискриминације* („Сл. гласник РС“, бр. 22/2009) и препоручује органима јавне власти и другим лицима мере за остваривање равноправности (чл. 33 ст. 9).

Имајући у виду наведене чињенице, Покрајински омбудсман и повереница за заштиту равноправности упућују следећу

ПРЕПОРУКУ

1. Приликом оглашавања слободних радних места у листу Националне службе за запошљавање „Послови“ поштовати забрану дискриминације по основу пола и изричито навести да су послови доступни и мушкарцима и женама, изузев ако је прављење разлике, искључење или давање првенства једном полу у односу на одређени посао допуштено јер је природа посла таква или се посао обавља у таквим условима да пол представља стварни и одлучујући услов обављања посла, и да је сврха која се тиме жели постићи оправдана, сагласно чл. 22. Закона о раду.
2. У програмима Националне службе за запошљавање подстицати запошљавање мање запосленог пола, а у свим активностима и контактима са послодавцима подучавати их поштовању прописа у области забране дискриминације и равноправности полова.
3. Национална служба за запошљавање је дужна да Покрајинском омбудсману и Повереници за заштиту равноправности достави информацију о начину на који ће ова препорука бити спроведена.

Препорука Народној скупштини Републике Србије за обезбеђивање учешћа жена у међународним делегацијама (дел. бр. 28/2011, 27. 1. 2011)

Поступајући у оквиру законом прописане надлежности да прати спровођење закона који се тичу забране дискриминације и да препоручује органима јавне власти и другим лицима мере за остваривање равноправности (чл. 33. т. 7. и 9. Закона о забрани дискриминације- „Сл. гласник РС“, бр. 22/2009), а поводом догађаја у вези са ратификацијом акредитације делегације Народне скупштине Републике Србије на седници Парламентарне скупштине Савета Европе и поводом најаве да ће Народна скупштина Републике Србије изменити састав делегације у складу са правилима Парламентарне скупштине Савета Европе, повереница за заштиту равноправности даје

ПРЕПОРУКЕ

1. Приликом доношења одлуке о саставу делегације Народне скупштине Републике Србије у Парламентарној скупштини Савета Европе неопходно је применити одредбу чл. 38. Закона о равноправности полова („Сл. гласник РС“, бр. 22/2009), којом је прописано: **„Приликом избора или именованја делегација које представљају Републику Србију, састав делегација обавезно мора да чини најмање 30% лица мање заступљеног пола, у складу са међународним стандардима.“** Сагласно томе, имајући у виду укупан број чланова парламентарне делегације, у саставу ове делегације морају бити најмање две жене.
2. Народна скупштина Републике Србије ће без одлагања регулисати начин на који ће бити обезбеђено да, у саставу свих парламентарних делегација које суделују у међународној сарадњи делегација, буде најмање 30% лица мање заступљеног пола, сагласно пропису из чл. 38. ст. 2. Закона о равноправности полова.

О б р а з л о ж е њ е

Поводом информација добијених из медија у вези са проблемом око ратификације акредитације делегације Народне скупштине РС на последњем заседању Парламентарне скупштине Савета Европе, повереница за заштиту равноправности извршила је анализу свих правила о заступљености жена у међународним делегацијама, садржаних у домаћим и међународним актима, а која обавезују Републику Србију: 1) Закон о равноправности полова (2009), 2) *Resolution 1348 (2003) Gender-balanced representation in the Parliamentary Assembly*, 3) *Recommendation Rec (2003)3 of the Committee of Ministers to member states on balanced participation of women and men in political and public decision making*, 4) ***Resolution 1585 (2007) Gender equality principles in the Parliamentary Assembly***, 5) *Opinion Committee on Equal Opportunities for Women and Men Doc. 12388. 5 October 2010* и 6) *Rules of Procedure of the Assembly, 2010*.

Анализа је показала да су правила о заступљености жена и мушкараца у делегацијама националних парламената у Парламентарној скупштини Савета Европе испод стандарда који прописује *Закон о равноправности полова Републике Србије*, усвојен 2009. године. Док је чланом 6.1.а. *Rules of Procedure of the Assembly, 2010*. прописано да „националне делегације морају да укључе припаднике мање заступљеног пола најмње у проценту у коме су у њиховим националним парламентима, а најмање један члан делегације мора да буде мање представљеног пола“, чл. 38. ст. 2. *Закона о равноправности полова* стриктно је прописано да „састав делегација обавезно мора да чини најмање 30% лица мање заступљеног пола.“

Будући да је у појединим медијима објављено да ће до наредне седнице Парламентарне скупштине Савета Европе састав наше делегације бити усклађен са правилима Парламентарне скупштине Савета Европе, те да ће у саставу делегације бити једна жена (видети, нпр. интервју са председницом Народне скупштине Републике Србије, „Политика“ од 26. Јануара 2011), повереница за заштиту равноправности, вршећи своју законску дужност која подразумева и да делује превентивно, дала је препоруку да састав националне делегације буде утврђен сагласно чл. 38. ст. 2. *Закона о равноправности полова*.

Повереница за заштиту равноправности имала је у виду да чл. 38. ст. 1. *Закона о равноправности полова*, као посебан антидискриминациони закон, гарантује право жена и мушкараца да без дискриминације учествују у међународној сарадњи, да буду представљени у међународним организацијама и институцијама, као и да учествују у раду међународних организација и институција. Обавезна квота од најмање 30% лица мање заступљеног пола у саставу делегација које представљају Републику Србију, прописана чл. 38. ст. 2. *Закона о равноправности полова*, само је једна од посебних мера, која има за циљ да допринесе стварању једнаких могућности за остваривање права на равноправно учешће жена и мушкараца у међународној сарадњи.

Будући да *Закон о равноправности полова* не регулише ближе примену посебне мере из чл. 38. ст. 2, неопходно је да Народна скупштина РС одговарајућим прописима операционализује начин њене практичне примене. То је обавеза која проистиче и из чл. 6.1.а. *Rules of Procedure of the Assembly, 2010*, којим је прописано да ће сваки парламент информисати Парламентарну скупштину Савета Европе „о методима које је користио приликом поделе места у делегацији, као и о броју жена чланица делегације“.

Препорука Министарству просвете и науке Републике Србије, Националном просветном савету и Заводу за унапређење квалитета васпитања и образовања за уклањање дискриминаторних садржаја из наставних материјала и наставне праксе и промовисање толеранције, уважавања различитости и поштовања људских права (дел. бр. 649/2011 од 10. 6. 2011. год.)

Поступајући у оквиру законом прописане надлежности да прати спровођење закона који се тичу забране дискриминације и препоручује органима јавне власти и другим лицима мере за остваривање равноправности (чл. 33. т. 7. и 9. Закона о забрани дискриминације- „Сл. гласник РС“, бр. 22/2009), повереница за заштиту равноправности даје

ПРЕПОРУКУ

Министарство просвете и науке Републике Србије, заједно са Националним просветним саветом и Заводом за унапређење квалитета васпитања и образовања, у складу са законским овлашћењима, предузеће све неопходне мере из своје надлежности како би се обезбедило:

1. да наставни материјали својим садржајем, а наставници/це својом наставном праксом и начином рада са ученицима/цама, негују свест о различитостима, промовишу ненасилну културу, равноправност и недискриминаторну праксу, као постулате демократског друштва заснованог на поштовању људских права;
2. развијање свести о различитости, интеркултуралности и заједничким вредностима кроз представљање знаменитих личности различитих етничких, верских група и култура и сл.;
3. да наставни садржаји и наставни материјали представе младима различите моделе породице у савременом друштву (самохрани родитељи, старатељске породице, породице без деце, право истополних партнера на породицу и сл);
4. уклањање стереотипних приказа родних улога/професија и подстицање варијетета; инсистирање на многострукости и вишеслојности људских идентитета, вредновање индивидуалности, солидарности и креативности, без обзира на пол;
5. унапређење плана и програма грађанског васпитања, тако да укључује конкретне радионице о спречавању дискриминације и о ублажавању предрада према деци из осетљивих и маргинализованих група (деца са сметњама у развоју, тешкоћама у учењу, деца која су социјално ускраћена) у свим

- разредима, али у складу са принципима инклузивног образовања уз коришћење савремене и адекватне терминологије;
6. укључивање садржаја и програма из грађанског васпитања и у друге предмете;
 7. већа видљивост деце из маргинализованих група у уџбеницима, плановима и програмима (текстови, радионице, фотографије), у складу са принципима инклузивног образовања;
 8. увођење афирмативних и тачних приказа истополне сексуално-емотивне оријентације, трансродности, трансполности и интерсексуалности у све уџбенике (како природних, тако и друштвених наука), укључујући и примере ЛГБТТИАQ појединаца/појединки као део историјских, али и савремених демократских друштава;
 9. избацивање из уџбеника, планова и програма терминологију која је застарела, превазиђена и увредљива, а посебно избацивање садржаја који се одликују тзв. медицинским приступом, навођењем дијагноза и предрасуда у односу на капацитете деце, посебно деце са сметњама у развоју;
 10. употребљавање и инсистирање на стандардизовању и законском регулационој родно осетљивог језика и језика недискриминације (деца и млади са инвалидитетом и сметњама у развоју, а не са посебним потребама; особа која трпи/врши насиље, а не жртва/насилник, особа која користи психоактивне супстанце, а не наркоман/ка и др.);
 11. да кроз одговарајуће програме професионалног усавршавања наставници/це унапреде знања и способности у области дечијих и људских права, равноправности и недискриминације, родне равноправности, ненасиља, да превазиђу сопствене предрасуде и стереотипе и повећају осетљивост за родни садржај наставног материјала и наставне праксе.

О б р а з л о ж е њ е

Поводом иницијативе за усаглашавање наставних материјала и наставне праксе са принципима образовања за људска права и инклузивно друштво, одржан је 21. децембра 2010. године састанак коме су присуствовали Министар просвете са сарадницима и повереница за заштиту равноправности са представницима невладиних организација. Том приликом разговарало се о операционализацији рада на интегрисању релевантних тема у образовне програме, као и о начину елиминисања дискриминаторних пракси.

Након овог састанка, повереница за заштиту равноправности формирала је у децембру 2010. године Радну групу за анализу наставних планова и програма и наставних материјала с аспекта њихове усаглашености са принципима образовања за људска права и инклузивно друштво. Радна група имала је задатак да прикупи, анализира и сумира резултате истраживања наставних планова и програма, уџбеника и другог наставног материјала за основну и средњу школу и да на основу тога изради предлог препорука о начину на који се релевантне теме (везане за људска права, недискриминацију, толеранцију, ненасиље, равноправност, прихватање различитости и сл.) могу интегрисати у наставне планове и

програме и обрадити у уџбеницима, а све то у складу са принципима образовања за људска права и инклузивно друштво. Радна група је састављена од чланова и чланица релевантних организација цивилног друштва који се баве промоцијом и заштитом права деце и одраслих из осетљивих друштвених група и развојем образовања у Србији. Чланови/це радне групе су Косана Бекер, помоћница Поверенице за заштиту равноправности и координаторка Радне групе, као и Адриана Захаријевић, Биљана Јањић, Ивана Пражић, Зоран Златковић и Ђурђица Ергић.

У периоду од јануара до марта 2011. године, Радна група је радила на припреми докумената и препорука за Министарство просвете и науке и за друге релевантне образовне институције, а методологија је подразумевала сумирање података из постојећих националних истраживања о положају маргинализованих група грађана/ки; преглед студија, анализа и стручних текстова о препознавању дискриминације и реаговању на њу, дечијим правима, насиљу и учењу о људским правима у оквиру редовног образовно-васпитног система; анализу појединих уџбеника за основну и средњу школу и преглед каталога стручног усавршавања наставника и стандарда обавезног основног образовања.

Радна група је дала преглед положаја и видљивости појединих најугроженијих друштвених група, али се дати примери и препоруке могу повезати и са другим групама које овим истраживањем нису обухваћене, с обзиром на то да је овде представљена општа слика о потребама даљег развоја учења о људским правима и заштити од дискриминације, како би образовање заиста представљало извор и основу развоја и учења о толеранцији и демократском друштву. Анализа обухвата и приказује положај и видљивост неколико осетљивих група у нашем друштву: деца/одрасли са инвалидитетом, жене, припадници/це сексуалних мањина, а обрађене су и теме насиља, видљивости у образовно-васпитном систему, употреба терминологије, приступа у циљу истицања важности оних принципа и вредности у оквиру образовно-васпитног система који доприносе промоцији и развијању система заштите људских права, толеранције, недискриминације и солидарности.

Квалитетно образовање за свако дете подразумева развој и примену инклузивног образовања, чији је важан принцип и учење о људским правима, као и учење *за људска права*. Наиме, учење о људским правима не подразумева само укључивање све деце у образовно-васпитни систем, већ и стварање таквог образовног система који ће развијати принципе демократског друштва, подучавати о недискриминацији и једнакости и стварати толерантне, ненасилне и демократски освешћене генерације грађана и грађанки. Препоруке надлежним органима имају за циљ унапређење образовних садржаја, програма и материјала, како би се код ученика/ца развијало уважавање различитости и поштовање људских права и како би се они оспособљавали за то да у свом свакодневном животу доприносе развоју инклузивног друштва.

Циљеви образовања; Реч *инклузија* значи „укључивање“ и у ширем смислу се користи да означи процесе демократизације друштва, препознавање и пружање подршке групама које су маргинализоване и осетљиве. Овим групама је потребна друштвена подршка да би се „укључиле“ у живот заједнице.

Циљ образовне политике и инклузивне праксе је стварање услова у којима је школа место где сва деца учествују и где су третирана равноправно. Није довољно само обезбедити укључивање деце из друштвено осетљивих група у редован образовни систем, већ је потребно развијати и унапређивати методологију, обезбедити флексибилност и проходност у оквиру образовног система, створити ресурсе и др. Један од основа је и учење о људским правима и учење за људска права, како би се ученици/це освестили и оспособили за препознавање и спречавање дискриминације и насиља, како би усвојили ставове и понашање које је базирано на поштовању људских права, на уважавању различитости и толеранцији и како би на тај начин допринесли стварању отвореног, демократског и инклузивног друштва. Веома је важно да деца из осетљивих група која су укључена у образовање, кроз уџбенике и наставне програме, такође виде да ту припадају, да се обрађују теме које су њима битне, да у уџбеницима има слика деце која су њима слична, да постоје деца која користе колица, деца чија је боја коже тамнија, породице које се разликују од типичних и слично.

Највећи број деце из друштвено осетљивих група у Србији је или искључен из образовног система, или им је приступ образовању отежан, а неретко трпе изолацију, искључивање, дискриминацију и насиље⁵². Истраживања и анализе различитих образовних актера показују свеprisутност насиља у школама у Србији, које додатно учвршћује и одржава дискриминаторно понашање и поступање⁵³. Криза друштва које се налази у транзицији утиче на кризу школства, а симптоми су не само пад квалитета наставе, него и све већа учесталост различитих облика школског насиља. У наведеном друштвеном контексту, сама школа са ауторитарним облицима наставе, застарелим уџбеницима и оваквим начином организације и руковођења, представља извор насиља над ученицима. Проблем насиља се не јавља само међу ученицима/цама, него се догађа и да ученици трпе насиље од наставника/ца и осталог запосленог особља⁵⁴. Услед недостатка интеракције са вршњацима/кињама који/е су на било који начин „другачији“, али и услед свеопштег друштвеног неразумевања различитости, а често самим тим и одбацивања, продубљује се дискриминаторно понашање, насиље и искључивање⁵⁵.

52 Процене Министарства просвете и науке РС из 2010. године су да је две трећине деце са сметњама у развоју ван образовно-васпитног система, а ако и похађају школу, углавном су у сегрегисаним срединама (тзв. специјалне школе). Свега 4% ромске деце је укључено у предшколско образовање, а од укупног броја деце која упишу основну школу, само 30% завршава осми разред. Иако је обухват деце у образовном систему у Србији око 95% (у односу на укупну популацију деце), 5% деце која су искључена припадају друштвено осетљивим групама.

53 Детаљнија анализа и више примера дато је у Анексу бр. 4: Насиље и дискриминација – перспективе превенције кроз образовни систем, Зоран Златковић - члан радне групе

54 Подаци истраживања (Гашић-Павишић, 1998: 171-2) показују да је у испитиваним школама „распрострањена вербална агресија наставника према ученицима - једна четвртина испитаних ученика/ца је одговорила да их наставници/це вређају и исмејавају их... и да су предмет физичке агресије од стране наставника/ца (13,7 %)“.

55 Што се односа према другачијима тиче, 23,1% испитаника/ца извештава да је у њиховим школама присутно малтретирање хомосексуалаца. 22,6% испитаника/ца извештава да им смета када чују језик мањина у њиховим школама. 15,2% испитаника/ца извештава да избегава другачије особе. 21,7% испитаника/ца сматра да ученици/це са инвалидитетом не би требало да иду у редовну школу (резултати истраживања спроведеног током 2010. године у оквиру

Развој и примена инклузивног образовања смањује степен дискриминације и доприноси уклањању баријера, од чега ће свака заједница имати вишеструку добробит, а тиме ће се омогућити и активно присуство, учешће и постигнуће сваког члана и чланице заједнице.

Међу основним принципима образовања су и једнако право на доступност образовања и васпитања без дискриминације и без издвајања по основу пола, социјалне, културне, етничке, религијске или друге припадности, месту боравка, односно пребивалишта, материјалног или здравственог стања, тешкоћа и сметњи у развоју и инвалидитета, и по другим основима, као и право образовања и васпитања у демократски уређеној и социјално одговорној установи, у којој се негује отвореност, сарадња, толеранција, свест о културној и цивилизацијској повезаности у свету, посвећеност основним моралним вредностима, вредностима правде, истине, солидарности, слободе, поштења и одговорности, и у којој је осигурано пуно поштовање права детета, ученика и одраслог⁵⁶;

Законом о основама система образовања утврђени су и следећи циљеви: пун интелектуални, емоционални, социјални, морални и физички развој сваког детета и ученика, у складу са његовим узрастом, развојним потребама и интересовањима; развој способности комуницирања, дијалога, осећања солидарности, квалитетне и ефикасне сарадње са другима и способности за тимски рад и неговање другарства и пријатељства; развијање способности за улогу одговорног грађанина, за живот у демократски уређеном и хуманом друштву заснованом на поштовању људских и грађанских права, права на различитост и бризи за друге, као и основних вредности правде, истине, слободе, поштења и личне одговорности; развој и поштовање расне, националне, културне, језичке, верске, родне, полне и узрастне равноправности, толеранције и уважавања различитости.⁵⁷

Иако је започета реформа образовног система у Србији веома важна и већ показује прве резултате у погледу обезбеђивања приступа образовању деци из осетљивих и маргинализованих друштвених група, велики изазови стоје пред актерима образовног система, и то не само када је у питању обезбеђивање равноправности и приступа образовању свој деци, већ и онда када треба створити систем који ће подучавати о људским правима и недискриминацији у демократском друштву и развијати атмосферу прихваћености и уважавања сваког грађанина/грађанке.

Да би ово било остварено, неопходно је да надлежни актери у образовном систему:

- а) развијају и унапређују наставне садржаје, како би теме које код ученика/ца развијају толеранцију, уважавања различитости и поштовања људских права биле адекватно заступљене и квалитетно презентоване ученицима/цама;

пројекта „Србија, зона НЕнасиља“ Организације креативног окупљања- ОКО, на узорку од 1005 испитаника/ца, ученика/ца средњих школа из Београда, Новог Сада, Смедеревске Паланке и Велике Плана алармира на хитну превентивну акцију.)

56 Члан 3. Закона о основама система образовања и васпитања (Сл.гласник РС бр.72/2009 од 03. септембра 2009. године)

57 Члан 4. Закона о основама система образовања и васпитања, Сл. гласник РС, бр. 72/2009.

- б) развијају и унапређују наставне материјале, како би теме толеранције, уважавања различитости и поштовања људских права биле заступљене и како би доприносиле смањењу предрасуда и елиминацији стереотипа о различитим друштвеним појавама;
- в) развијају адекватне програме професионалног усавршавања за наставнике/це, који ће им омогућити да унапреде знања и способности у области дечијих и људских права, недискриминације, родне равноправности и ненасиља.

Анализом наставних садржаја и уџбеника, као и прегледом резултата постојећих истраживања у области антидискриминације и поштовања људских права, долази се до следећих закључака:

Многи наставни садржаји и уџбеници за основну и средњу школу у Србији обилују употребом некоректног језика и терминологије када се говори о појединим друштвено осетљивим групама (нпр. Инвалиди, деца са посебним потребама, идиоти када говоримо о деци/особама са инвалидитетом) и коришћењем родно неосетљивог језика; а такође и генерализацијама или интерпретацијама појединих друштвених појава (родна равноправност, сексуална оријентација, укључивање и равноправан положај деце/одраслих са инвалидитетом, национална равноправност) који додатно продубљују постојеће предрасуде и стереотипе;

Припадници/це појединих друштвено осетљивих група су потпуно „невидљиви“ (нпр. особе са инвалидитетом, Роми, особе другачије сексуалне оријентације од хетеросексуалне), уопште се не помињу, нема текстова/садржаја о њиховом положају, нема фотографија, а и када се помињу - то су углавном негативне конотације, уопштени или дискриминаторни закључци и интерпретације који додатно учвршћују постојеће стереотипе и предрасуде.

Недовољно је садржаја на тему људских права, дечијих права, недискриминације, поштовања и уважавања различитости (осим у предмету грађанско васпитање).

Примери:

Грађанско васпитање: Предмет грађанско васпитање је један од основних начина за стицање знања и вештина о ненасилној комуникацији, решавању конфликта, толеранцији, солидарности, дечијим и људским правима и демократији у оквиру образовно-васпитне установе. Иако је грађанско васпитање један од два обавезна изборна предмета у основи и средњој школи, каталог уџбеника одобрених за употребу у основној школи⁵⁸ показује забрињавајуће одсуство уџбеника из грађанског васпитања⁵⁹ - постоје само приручници за грађанско васпитање за наставнике/це. Прегледом приручника за наставнике/це,

58 Извод из регистра одобрених уџбеника – Каталог уџбеника за предшколску установу и основну школу одобрених за школску 2011/2012. годину, Министарство просвете Републике Србије, <http://www.mp.gov.rs/page.php?page=80> приступљено 03.03.2011.

59 Два уџбеника за I разред, један за II, један за III, један за IV, док за V, VI, VII, VIII разред не постоје уџбеници

проналазимо да овај предмет обухвата све важне теме - дечија права и упознавање са *Конвенцијом о правима детета*, ненасилну комуникацију, солидарност и сарадњу, учење о људским правима, демократију и демократско грађанско друштво, партиципацију и активизам.

Приручници⁶⁰ дају јасан и детаљан преглед метода, приступа раду, прилагођавања, комуникације на релацији наставник/ца-ученици/це, ученици/це-ученици/це, затим циљева учења и подучавања, метода процене и самопроцене, као и радионице за сваку тему у оквиру плана и програма за одређени разред. Међутим, приметно је да се сви ови концепти обрађују у односу на општу популацију са веома малим освртом на осетљиве и маргинализоване групе деце. Не постоје конкретни примери и радионице о учењу о и разумевању различитости у односу на конкретно дете и/или групу деце која су маргинализована (на пример, дете са инвалидитетом или дете ромске националности). Наиме, остаје нејасно на који начин наставници/це објашњавају појединачне карактеристике деце које припадају осетљивим групама, коју терминологију и приступ користе. То, дакле, остаје на слободном избору и извођењу наставника/це. Не постоје радионице о разумевању инклузивног образовања и инклузивног друштва, положаја деце и особа из осетљивих група, карактеристичних тешкоћа или изазова са којима се суочавају одређене друштвене групе. Ако узмемо у обзир да наставници/це истичу потребу за више обуке у овој области, да каталог стручног усавршавања не даје програме са овим темама, као и опште непознавање концепта људских права и недискриминације у Србији, долазимо до закључка да су одређене друштвене групе или потпуно „невидљиве“ у образовном процесу или је представљање ових тема препуштено личној интерпретацији наставника/ца, што представља реалан ризик. На пример, осим веома ретких примера када се помињу деца са сметњама у развоју (уз коришћење неадекватне терминологије – физички и/или ментално ометен/а, посебне потребе, уз помињање само у контексту волонтерског ангажовања у организацијама које раде са овом друштвеном групом), оно што највише забрињава је одсуство и „невидљивост“ деце са сметњама у развоју, и то у уџбеницима, плановима и програмима грађанског васпитања. Овај закључак се једнако односи и на децу и особе из других осетљивих група.

Такође, важно је имати у виду то да грађанско васпитање не похађају сви/е ученици/це. Чак 70,72% испитаних наставника/ца сматра да би статус предмета грађанско васпитање могао бити унапређен организовањем обука за извођење наставе и наводе да им је потребно додатно професионално усавршавање за одређене области, доступна литература, приручници. Забрињавајући податак је тај да наставници/це сматрају да би предмет могао бити унапређен и избацавањем неких тема из плана и програма, а теме које наводе се односе на организацију и структуру власти, дечија права, партиципацију⁶¹. Потребно је у садржај грађанског васпитања укључити радионице које се директно баве облицима дискриминације, насиљем, као екстремним видом дискриминације, као и последицима насиља. Такође, неопходно је уврстити и радионице о сексуалним,

60 Анализа је обухватила све приручнике за наставнике/це за свих осам разреда основне школе.

61 Процена ефеката Грађанског васпитања, Александар Бауцал, Тамара Џамоња Игњатовић, Мирјана Тркуља, Смиљана Грујић, Радмила Радић Дудић, 2009

верским и националним мањинама, о деци са сметњама у развоју, о деци из социјално нестимулативних средина, али и представити ученицима/цама антидискриминационе законе и друга законска акта која штите мањине.

Неадекватна и дискриминаторна терминологија и приступ деци и одраслима са инвалидитетом: Изводи из уџбеника *Психологија за други разред Гимназије*, Никола Рот, Славољуб Радоњић, Завод за уџбенике и наставна средства, 1992:

„Од особе која је душевно заостала, од идиота, није могуће ни у најбољим условима створити интелигентну особу“⁶²; „Када се неко сувише повуче у „свет маиште“ за њега се каже да је постао аутистичан, окренут себи и без контакта са реалношћу“⁶³; Неретко се чују овакве и сличне изјаве од стране доносилаца одлука, политичара/ политичарки, стручне јавности која уводи нову терминологију, повезујући стања и/или инвалидитет (најчешће аутизам) са општим друштвеним појавама, желећи да их представе као нешто што је херметички затворено, без емоција, без социјалног контакта, разумевања. На тај начин се деца и одрасли са аутизмом негативно представљају у јавности, а предрасуде постају још израженије.

„Особе са умним количником испод 70 сматрају се умно заосталим“; „Дакле, 5% људи је или умно заостало или умно надарено“; Поднаслов лекције - *Умна заосталост*: „По устаљеним нормама рачуна се да су умно заостала деца она чији је умни количник испод 70. Умна заосталост може бити различитог степена. Обично се разликују три групе умно заосталих особа: дебили или морони, имбецили и идиоти. Умни количник дебила креће се између 50 и 70. Одрасли дебили имају умни узраст од 8 до 12 година. Овај вид умне заосталости је најчешћи. Иако имају интелигинцију испод просека, дебили се, уз посебан напор и посебном обуком, могу научити да пишу, па и да заврше основну школу. Они се могу оспособити и за једноставнија занимања, која веома често успешно обављају. Умни количник имбецила је између 20 и 50. Одрасли имбецили имају умни узраст између 3 и 7 година. Могу да науче да говоре, али не и да пишу и читају. Идиоти су најтеже умно заостале особе. Њихов умни количник је испод 20, а умни узраст одраслих идиота је испод 3 године. Они не успевају да добро науче да говоре, не могу се оспособити да самостално обављају неке послове, а често нису ни у стању да одржавају личну хигијену или да се сами хране.“⁶⁴

Ова терминологија, као и „категоризација“ деце и одраслих са интелектуалним тешкоћама, давно је превазиђена и застарела и у стручној јавности, јер обилује предрасудама и унапред се постављају (и претпостављају) капацитети и могућности ових особа. Осим што је терминологија потпуно некоректна (временом су изрази „дебил“, „имбецил“, „идиот“ постали део сленга, односно део терминологије која особе омаловажава и вређа⁶⁵), највећи проблем

62 Лекција *Развитак психичког живота човека*, поднаслов *Онтогенетски развој*, испитивање улоге наслеђа, страна 22

63 Лекција *Мишљења*, поднаслов *Врсте мишљења*, страна 80

64 Лекција која се односи на индивидуалне разлике, стране 86-87

65 Иста је ситуација са терминима који означавају сензорни или моторни инвалидитет једне особе који су временом постали увредљива терминологија за све особе у сленгу („слепац“, „глув“, „ретард“, итд.)

са овом лекцијом је приступ деци/особама са интелектуалним тешкоћама, који је медицински заснован на сегрегацији и одређивању онога што једна особа може или не може, а самим тим су ове особе одбачене, и сматра се да нису равноправни/не учесници/це у животу. Како је инклузивно образовање почело да се развија и примењује у нашем образовном систему, оваква класификација мора бити потпуно избачена (замислимо да овај разред похађа ученик/ца са интелектуалним тешкоћама и какав би могао бити однос наставника/це и вршњака према њему/њој).

Родни стереотипи (инклузивно образовање у области рода); Национална стратегија за побољшање положаја жена и унапређење родне равноправности, као један од својих битних циљева, препознаје остваривање родне равноправности у образовању. Иако се с правом истиче да наше законодавство нема дискриминаторних родних одредби у законима који уређују област образовања,⁶⁶ такође се наглашава одсуство посебне родне осетљивости, како у погледу садржаја школских програма, тако и у погледу језика.⁶⁷ Национална стратегија инсистира на неопходности промене традиционалистичко-патријархалног модела и на ојачању капацитета самог образовног система, које је могуће спровести променом наставних програма и садржаја, те обуком наставног кадра на свим нивоима.⁶⁸ Постојеће студије и анализе о заступљености родне равноправности у настави⁶⁹ потврђују потребу континуираног и систематичног рада на промени постојећег модела образовања.

Иако је број женске и мушке деце која похађају основну школу приближно једнак,⁷⁰ у уџбеницима који би требало да на родно осетљив и недискриминативан начин представљају сву децу, дакле, и женску и мушку, квантитативна анализа показује бројчану несразмеру. Примера ради, у уџбенику за природу и друштво за трећи разред⁷¹, женски ликови се јављају у 48, мушки у 80 случајева⁷². Када је реч о заступљености породичних и професионалних улога ликова у уџбенику Завода, засебних жена је укупно 48, мушкараца, пак, 91. Поред бројчане несразмере, њихов приказ захтева далеко већу пажњу: уколико се

66 Чему у прилог иде Устав републике Србије (чл. 48 и 49), као и Закон о основама образовања и васпитања (чл. 3).

67 *Национална стратегија за побољшање положаја жена и унапређење родне равноправности*, Службени гласник РС, 55/05, 71/05-исправка, 101/07 и 65/08, стр. 18. (Од сада у тексту наводиће се само као *Национална стратегија*)

68 Исто, стр. 21.

69 Види Дијана Плут, „Презентација стања родних стереотипа у Србији, *Превазилажење родних стереотипа у основном образовању*, Отворено друштво ЦГ и Женска акција, 2004; Биљана Бранковић, Тања Игњатовић и Марина Богдановић, *Родна равноправност у школи*, пројект „Школа за равноправност“, Центар за женске студије, 2004; Драгана Стјепановић-Захаријевски, Данијела Гавриловић и Невена Петрушић, *Образовање за родну равноправност*, УНДП, 2010. Такође видети и Ана Коларић, „Смех и сузе српског образовања: родни и етнички стереотипи у читанкама за српски језик и књижевност у основној школи“, *Реч*, но. 76/22, 2008; Иван Грахек (ур.), *Шта је писац хтео да каже? Анализа читанки за предмет Српски језик за седми и осми разред основне школе*, Београдска оmlадинска група Хелсиншког одбора за људска права, Београд, 2009.

70 *Национална стратегија*, стр. 18.

71 Завод за уџбенике и наставна средства

72 Слично је и са уџбеником чији је издавач Креативни центар, 93/159

приказује занимање, жене су квантитативно најзаступљеније у стереотипним улогама – васпитачице, учитељице и медицинске сестре (што, колико год да одговара стварности, нису једине професије којима се жене данас баве, нити оне ексклузивно треба да припадају женама); пољопривредници и представници других професија су по правилу мушкарци (0/18 и 2/7, Завод; 2/25, Креативни центар).⁷³ Несразмера у броју видљиво расте како се иде ка вишим разредима основне школе. Квалитативна анализа подразумева „шире“ читање уџбеничких материјала и ту спада разматрање особина/карактера/способности приказаних ликова, да би се разумело како уџбеници позиционирају полове у односу на друштвена очекивања, и пренесено, како сами ученици/е треба да се позиционирају у друштву да би та очекивања испунили/е. Уџбеник за социологију за четврти разред средње школе то показује: личне особине приказане су у 62 случаја, од чега се мушкарцима приписује агресивност, одговорност, снага и предузимљивост, а женама слабост/пасивност, емотивност, кокетност итд.⁷⁴ Анализа језика треба да прикаже на који се начин – неутрално, родно одређено и стереотипно родно одређено – користе именице/заменице у наставним материјалима. Иако се не може очекивати да се књижевна дела која се обрађују у читанкама за српски језик „преводе“ на родно осетљив језик, неопходно је, у складу с могућностима српског језика, водити рачуна о несексистичкој употреби говора.⁷⁵ Примера ради, сваки уџбеник који се обраћа ученику/ци мора то учинити на адекватан начин, односно узимајући у обзир његов/њен пол.⁷⁶

Анализа *Читанке за српски језик* за осми разред основне школе превасходно отвара питања родне неравноправности у области образовања и потврђује доминантни патријархални дискурс на више нивоа:

- од укупно 77 текстова, које је написао/ла или приредио/ла 61 аутор/ка, однос између аутора и ауторки текстова је 97,56% : 2,44% ;
- ниједан од романа који су предложени у Читанци није написала жена;
- светска књижевност представљена је са укупно 8 књижевника, а нема ни једне књижевнице међу њима;
- примећује се поларизација тема књижевних текстова: са једне стране су

73 Драгана Стјепановић-Захаријевић *et al.*, Нав. дело, стр. 61-67.

74 Исто, стр. 101. Сличну поруку нуди и квалитативно-квантитативна анализа Читанке за српски језик за VII разред у којој се мушки и женски ликови јављају у следећим својствима: (*мушки лик*) принц, цар, јунак, властелин, ага, чобанин, хајдук, јатак, видар, кујунџија, утемељитељ/отац/ бранитељ нације, песник, научник, сликар; (*женски лик*) објект чежње, лепотица, супруга, (стара) мајка, (верна) љуба, удавача, царица, проклета владарка, бабетина, крчмарица, неповерљива властелинка (в. Милан Шкобић, „Модели жене и породице и односи унутар породице у читанкама за седми и осми разред основних школа у Србији, у *Шта је песник хтео да каже*, стр. 11). Овај пуки низ указује на многострукост и начелно позитиван приказ улога мушких ликова, те на одсуство варијетета у случају женских ликова и стереотипно задржавање поделе на „добре“ и „лоше“ жене.

75 О томе видети опширно и с бројним примерима, Свенка Савић, Маријана Чанак, Вероника Митро и Гордана Штасни (ур.), *Род и језик*, Женске студије и истраживања и Футура публикације, Нови Сад, 2009.

76 „Како би ти то рекао/изразио?“ ваља превести у „Кажи ти/Изрази се на свој начин“ и сл, или алтернирањем оба пола на различитим местима.

јунаци који се боре за слободу и правду, а појављују се у 12 књижевних текстова, а наспрот њима, 28 текстова говори о жени (оне су предмет жудње, слави се њихова лепота, тајанственост, недоступност);

- препознаје се више него јасна подела на јавну и приватну сферу;
- друштвене улоге ликова из текстова и књижевних дела шаљу јасну стереотипну слику жене - њена најважнија улога је да буде украс друштва, предмет љубави и жудње;
- жене су на илустрацијама заузеле 4,48% простора, а само једна илустрација приказује жену-историјску личност, без упућивања ђака на њену професију и успехе које је постигла.

Ова анализа недвосмислено показује низ стереотипа о породичним обрацима, родним и полним улогама који се преносе путем образовног процеса. Резултати потврђују раније тезе да образовни материјал за наставне јединице није родно осетљив, ни у језику којим се обраћа ђацима, нити у порукама које су саставни део корпуса знања који ђаци завршне године основне школе треба да усвоје. Самим тим, циљеви и задаци програма образовања и васпитања нису испуњени у области укидања родних стереотипа и традиционалног приказивања улоге жена у друштву.

Видљивост и поштовање људских права сексуалних мањина: Хомофобија⁷⁷ је препозната као инструмент искључења, дискриминације и/или насиља над ЛГБТТИА⁷⁸ грађанима и грађанкама пре свега, а потом и над свим грађанкама/грађанима које/и се према овој мањинској групи афирмативно односе. Хомофобија није урођена нити нужна људска одлика, већ представља вредносну, односно идеолошку позицију⁷⁹, која се усваја како примарном (породица), тако и секундарном (школа) социјализацијом, а (ре)продукује се кроз дискурзивне праксе утемељене на незнању, замагљивању и/или утаји чињеница, емпиријских истраживања и научних закључака.

Да би образовни систем био у функцији стварања отвореног и толерантног друштва, део његовог садржаја мора се у потпуности изменити (и/или уклонити). Тиме би се зауставило даље укореневање хомофобије, предрасуда и стереотипа, али и репродуковање нетачности и незнања уперених против нехетеросексуалних (ЛГБТТИА^Q) појединаца и појединки, чиме се ЛГБТТИА^Q популација

77 Овај документ фокусира на потребу елиминације хомофобије као инструмента искључења на основу сексуалне различитости, иако ЛГБТТИ^Q особе могу бити вишеструко дискриминисане и по другим основама, рецимо инвалидитету, раси, образовном/социјалном статусу, родном режиму (жене), верској припадности, итд.

78 Акроним „ЛГБТТИА^Q“ је међународно признат и усвојен политички коректан начин језичког обележавања легитимних нехетеронормативних сексуалних оријентација, односно родних и полних идентитета особа (у претходном тексту „сексуалних мањина“, у овом документу ће се користити оба термина у зависности од контекста) чији укупан број у сваком друштву износи око 10% целокупне популације. Појединачно, „Л“ означава лезбејке, „Г“ гејеве, „Б“ бисексуалце/ бисексуалке, „Т“ трансродне особе, „Т“ трансполне особе, „И“ интерсексуалке/интерсексуалце, „А“ асексуалне и „Q“ особе квир (нехетеронормативне) сексуалне егзистенције.

79 На нивоу режима који су се темељили на хомофобији подсећамо на нацистичку Немачку где су хомосексуалци убијани у концентрационим логорима.

дискриминише, а све малолетне особе које се школују лишавају се права на тачност информација и знања која се образовањем стичу. Низ отворено дискриминативних примера се појављује у оквиру појединих средњошколских учила, а наведени су у брошури *Ка нехомофобичној средњој школи*⁸⁰ (из које ћемо их овде навести). Брошура садржи квалитативну и квантитативну анализу уџбеника социологије, историје уметности, филозофије, биологије, психологије и устава и права грађана, који су били у употреби током 2007. године. У разматрању тематике рода, сексуалности и хомосексуалности у уџбенику из социологије,⁸¹ налазимо да се „хомосексуалност (и друге мањинске праксе и идентитети), као тема, питање и појава не помиње нигде, ни у ком облику, ни у најимплицитнијем садржају. Читаоци ове књиге не могу из ње стећи никакву идеју да нешто такво постоји, нити у друштвеној стварности, нити у социологији, као предмет истраживања и промишљања. Целокупна област рода и сексуалности једва да је представљена.“ У уџбенику за предмет Устав и права грађана⁸² аутор анализе⁸³, између осталог, налази да иако је „проблематици људских права посвећено читаво треће поглавље овог уџбеника“, и упркос томе што су права сексуалних мањина „саставни део људских права у многим државама света, у самом уџбенику се она нигде не помињу“. Уџбеник из филозофије⁸⁴ је потпуно родно несензибилан и неосетљив на сексуалне разлике, аутор анализе наводи да је „политички нерелевантан (а опет конзервативно позициониран)“, да „нигде не деконструира стереотипе као изворе нетолеранције, нити позива на њихово преиспитивање, тако да не служи доминантном тренду васпитања за демократију, нити доприноси вредностима тзв. отвореног друштва“. Невидљивост хомосексуалности као друштвеног феномена доприноси њеном останку у, како аутор примећује „сфери прохибиране склоности, са свим саприпадајућим предрадама“.

Ауторка анализе уџбеника за предмет историја уметности⁸⁵ закључује да је (хомо)сексуалност „потпуно незаступљена у уџбенику“, у ком је представљена „историја ликовних уметности коју су стварали не нужно асексуални колико пре свега хетеросексуални (имплицитно: не-хомо и не-бисексуални, камоли трансродни) људи и тек понека жена“. Дакле, уџбеник је написан „у складу с патријархалним вредносним системом који на јасан начин нормира сексуално понашање“ и због тога је „сексуалност која прелази оквира таквог понашања схваћена као социјална претња“.

80 Види *Ка нехомофобичној средњој школи. Анализа дела средњошколских уџбеника у вези са третманом хомосексуалности*. Уредник: Душан Маљковић. Београд, 2008.

81 Анализа уџбеника *Социологија* за III разред стручних школа и четврти разред гимназије (издавач: Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 2005.) чији су аутори Милован Митровић и Сретен Петровић изложена је на странама 11-27 поменуте брошуре.

82 Аутор уџбеника за 3. и 4. разред стручних школа и 4. разред гимназије (издавач: Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 2005.) је Радошин Рајовић.

83 Стране 29-52 брошуре.

84 Аутори уџбеника за 4. разред гимназије и средње стручне школе су Миле Савић, Владимир Н. Цветковић и Ненад Цекић (издавач: Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 2004.). Анализа уџбеника је на странама 55-80 брошуре.

85 Ауторка уџбеника за 1. и 2. разред ликовне и 3. разред угоститељско-туристичке школе је Видосава Галовић (издавач: Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 2003).

Анализа различитих средњошколских уџбеника из психологије⁸⁶ показује да се хомосексуалност спомиње на свега два места, од којих се на једном отворено патологизује свођењем на „поремећен однос хормона“. У уџбенику психологије за туристичке, угоститељске и школе за личне услуге налазимо да се „хомосексуалност помиње на само два места и то у одељку посвећеном проституцији!“ и то у проблематичном контексту где се истополна сексуално-емотивна оријентација помиње после „зоофилије и некрофилије (облике понашања који су у свим класификацијама сврстани у психичке поремећаје) и то у оквиру дела о проституцији који се третира као патолошки друштвени феномен“.

Унапређење програма професионалног усавршавања наставника/ца: У извештају “Како су науспешнији образовни системи на свету постали успешни”⁸⁷ наводи се да је квалитет наставног особља, тј. квалитет подучавања, чинилац који највише утиче на разлике у учењу. Континурано учење и професионално напредовање запослених у образовању је један од основних фактора развоја и унапређења образовно-васпитног система у једној земљи, као и фактор унапређења образовних постигнућа ученика/ца и целокупног развоја друштва.

Каталог програма сталног стручног усавршавања наставника/ца, васпитача/ица, стручних сарадника/ца и директора/ки за школску 2010/2011. годину садржи 826 програма. Комисије Завода за унапређивање образовања и васпитања одобриле су 808, а Педагошки завод Војводине 18 програма. Министар просвете РС прописао је листу приоритетних области за период од три године, и то:

- а) Превенција насиља, злостављања и занемаривања;
- б) Превенција дискриминације;
- в) Инклузија деце и ученика са сметњама у развоју и деце и ученика из друштвено маргинализованих група, као и индивидуални образовни план.

И поред наведених приоритета, анализом садржаја програма за стручно усавршавање, може се закључити да постоји мањак програма који унапређују сензибилизацију запослених у образовању за антидискриминативно и ненасилничко понашање у школи. У одељку за српски језик нема ни једног програма везаног за родно диференциран језик, ненасилну комуникацију и сл. Програми који се односе на област библиотекарства требало би да буду усмерени на доступност уџбеника за ученике/це са сметњама у развоју и са инвалидитетом. Од 24 програма који се односе на друштвене науке само један се бави сензибилизацијом питања идентитета и дискриминације. Програми биологије за основну школу, а пре свих програми у одељку *Медицина за средњу школу*, треба да се односе и на питања сексуалног идентитета, сексуалне оријентације, пола,

⁸⁶ Анализа уџбеника репродукована је на странама 117-149 брошуре, а њихов комплетан списак дат је на страни 119.

⁸⁷ How the world's best-performing school systems come out on top, September 2007; <http://www.smhc.cpre.org/wp-content/uploads/2008/07/how-the-worlds-best-performing-school-systems-come-out-on-top-sept-072.pdf>; превод длова извештаја доступан у публикацији “Инклузивно образовање= успешан образовни систем, професионалне компетенције за инклузивно образовање”, Наташа Милојевић и Валентина Завишић, Иницијатива за инклузију ВеликиМали, март 2011.

рода и родних улога, као и да садрже програме везане за репродуктивно здравље младих. Посебно је мали број програма за усавршавање у области методике наставе (свега пет програма), од којих ниједан није сензибилисан на питања дискриминације. У самом Каталогу примећује се употреба термина „посебне потребе”, док је инклузија истовремено један од приоритета. У одељку *Здравствено васпитање* само један програм је посвећен вршњачком насиљу и само један инклузији. Неопходно је да у овом одељку буду програми који се односе на последице насиља и на улогу здравствених радника и антидискриминације. Највећи број програма налази се у делу *Васпитни рад и општа питања наставе* (199), од чега је само 12 директно усмерено на насиље, два на инклузију и два на родну равноправност. Приметан је изостанак програма који се односе на упознавање националних и верских мањина, а програми за усавршавање наставника/ца за извођење верске наставе не постоје. Општа препорука је да се повећа број програма за стручно усавршавање који се односе на конкретне облике дискриминације - ксенофобију, шовинизам, сексизам, хомофобију, антисемитизам и др. Такође, потребан је већи број програма који се односе на заштиту људских и мањинских права, превенцију насиља, али и на повећање свести о последицама насиља. Потребно је да се у обавезне програме за усавршавање наставника/ца уврсте они који се односе на прихватање различитости и то пре свега младих са инвалидитетом и сметњама у развоју и особа другачије сексуалне оријентације од хетеросексуалне, као и оних који се односе на националне мањине, али је потребно и обезбедити програме професионалног усавршавања који воде промени методологије рада и наставних средстава - групни, мултимедијални, тимски рад наставника/ца и стручних сарадника/ца уз употребу интерактивних метода и техника и савремених наставних средстава. Важно је и подизање свести код наставника/ца да својом интерпретацијом и приступом наставном садржају могу да дискриминишу и подстакну насилничка понашања. Надаље, неопходно је обезбедити механизме праћења примене знања и вештина стечених на обукама, механизме за спречавање дискриминаторног говора или понашања према ученицима/цама, као и механизме реаговања на такве ситуације. Посебна препорука је да надлежне образовне институције обезбеде да сви факултети који школују наставнике/це укључе у своје академске програме одговарајуће предмете или курсеве на којима ће се учити о типовима дискриминације, узроцима и последицама насиља али и о начинима превенције.

Повереница за заштиту равноправности, сагласно чл. 33. т. 7. и 9. Закона о забрани дискриминације, упућује препоруку Министарству просвете и науке Републике Србије ради предузимања мера из своје надлежности којима ће обезбедити да наставни планови и програми и наставни материјали буду усаглашени са принципима образовања за људска права и инклузивно друштво.

Повереница је слободна да Министарству просвете и науке укаже на то да се у првом Годишњем извештају за 2010. годину, упућеном Народној скупштини Републике Србије, једна од укупно седам препорука за унапређивање равноправности и сузбијање дискриминације односи на област образовања. У Извештају је препоручено да се у наставне и студијске програме, као и у уџбенике и друге наставне материјале, интегришу теме које код ученика/ца и студената/студенткиња развијају културу мира, толеранције, разумевања различитости

и недискриминације.

Прилози чланова и чланица радне групе:

1. Инклузивно образовање у области рода, Адриана Захаријевић;
2. Невидљивост деце са сметњама у развоју у процесу развоја и примене инклузивног образовања, Биљана Јањић (Иницијатива за инклузију ВеликиМали);
3. Препоруке за побољшање садржаја наставних средстава и уџбеника у основним и средњим школама у правцу поштовања људских права сексуалних мањина, друштвене инклузије и равноправности, Ивана Пражић (GSA, Gayten – LGBT);
4. Насиље и дискриминација – перспективе превенције кроз образовни систем, Зоран Златковић (Организација креативног окупљања – ОКО);
5. Анализа родних стереотипа и традиционалних приказа жене у Читанци за Српски језик за осми разред основне школе, Ђурђица Ергић (Бибија – Ромски женски сценар).

Препорука Генералштабу Војске Србије и Министарству одбране Републике Србије за увођење родно диференцираних назива чинова Војске Србије и стварање услова за употребу родно диференцираног језика у службеној комуникацији (дел. бр. 1279/2011 од 2. 11. 2011. год.)

Поступајући у оквиру законом прописане надлежности да прати спровођење закона и других прописа, иницира доношење или измену прописа ради спровођења и унапређивања заштите од дискриминације и даје мишљење о одредбама нацрта закона и других прописа који се тичу забране дискриминације, као и да препоручује органима јавне власти и другим лицима мере за остваривање равноправности (члан 33. став 1. тачке 7. и 9. *Закона о забрани дискриминације*- „Службени гласник РС“, бр. 22/09), Повереница за заштиту равноправности даје

ПРЕПОРУКУ

1. Генералштаб Војске Србије и Министарство одбране Републике Србије, приликом израде нових Правила службе Војске Србије, као и упутстава за регулисање извршавања обавеза које проистичу из ових правила, који су тренутно у фази нацрта, предузеће све неопходне мере у циљу увођења родно диференцираних назива чинова Војске Србије и уклањања термина којима се жене у службеном обраћању ословљавају различито, с обзиром на њихов брачни и породични статус.
2. Генералштаб Војске Србије и Министарство одбране Републике Србије предузеће све неопходне мере из своје надлежности у циљу стварања услова за употребу родно диференцираног језика у службеној комуникацији, у складу са принципом равноправности полова.
3. Генералштаб Војске Србије и Министарство одбране Републике Србије обавестиће Повереницу за заштиту равноправности о планираним и предузетим мерама које ће спровести у складу са овом препоруком, у року од 30 дана од дана пријема препоруке.

Образложење

Повереници за заштиту равноправности је из Института за стратегијска истраживања 28. октобра 2011. године достављена информација да се крајем октобра 2011. године завршава процес израде Нацрта правила службе Војске Србије, као и нацрта упутстава за регулисање извршавања обавеза која проистичу из Правила службе Војске Србије, али да овим актима, у деловима у којима је прописано понашање, поздрављање, ословљавање и представљање припадника Војске Србије, није прописано коришћење родно диференцираног језика,

у зависности од тога да ли је у питању припадник, односно, припадница Војске Србије. Такође, код ословљавања жена, остављена је могућност различитог обраћања, и то са „госпођо“ или „госпођице“.

Важеће Правило службе Војске Србије⁸⁸ у одељку III Понашање, униформа и уредност, пододељак 1. Понашање, поздрављање, ословљавање и представљање, прописује:

21. *Претпостављени и старији, потчињене и млађе ословљавају по чину, звању или презимену (на пример с „капетане”, односно „Јанковићу”). Потчињени и млађи обраћају се претпостављеним и старијим с „ви” и с „господине (госпођо, госпођице)” наводећи чин, звање или презиме.*

Председник Републике, председник Владе и председник Народне скупштине, ословљавају се „господине председнице”, а министри „господине министре”. Сви генерали ословљавају се „господине генерале”, односно „генерале”, а адмирални „господине адмирале”, односно „адмирале”. Старији водници прве класе и заставници прве класе ословљавају се: „господине старији воднице”, односно „старији воднице” и „господине заставнице”, односно „заставнице”.

Цивилна лица на служби у Војсци Србије ословљавају се по одредбама става 1. Ове тачке.

Са „ти” се ословљавају војници и ученици.

На бродовима посада ословљава команданта брода „господине команданте”

Припадници страних армија ословљавају се са „господине (госпођо или госпођице)” додајући чин и презиме.

22. *Претпостављени и старији може потчињеног да позива, односно ословљава и према функцији односно дужности: „дежурни батаљона”, „командир другог вода”.*

Ове одредбе су у супротности са међународним стандардима који се односе на недискриминаторну употребу језика, прописану Уставом РС, Законом о забрани дискриминације и Законом о равноправности полова, и то из два разлога:

1. није прописана употреба чинова и у женском роду,
2. прописано је да се жене могу ословљавати са „госпођо“ или „госпођице“.

Одредбом члана 15. Устава Републике Србије⁸⁹ прописано је да држава јемчи равноправност жена и мушкараца и развија политику једнаких могућности, чланом 21. је забрањен сваки вид непосредне или посредне дискриминације с обзиром на припадност одређеном полу и утврђена је могућност увођења посебних мера чији је смисао обезбеђивање услова за постизање пуне равноправности лица или групе лица која су у суштински неједнаком положају у односу на друге грађане. Уставни принцип једнаких могућности обавезује државу да води политику једнаких могућности, како би се обезбедило поштовање и примена начела равноправности полова. То је темељни принцип на који се ослања политика једнаких могућности као стратешки оквир обезбеђивања

88 ВК ПРС бр. 2-4 од 15. августа 2008. године

89 Устав Републике Србије („Сл.гласник РС”, бр.98/2006)

родне равноправности. Политика једнаких могућности претпоставља предузимање активности (прописи, мере, политике, конкретне активности) посебно државних органа, а које су усмерене на стварање социјалног амбијента у коме ће жене и мушкарци моћи у пракси да ефективно уживају сва права и слободе, без било ког облика директне или индиректне дискриминације. Надаље, чланом 194. *Устава РС* прописано је да потврђени међународни уговори и општеприхваћена правила међународног права јесу део правног поретка Републике Србије, па закони и други општи акти донети у Републици Србији не смеју бити у супротности са њима.

*Законом о равноправности полова*⁹⁰ конкретизује се равноправност полова која подразумева равноправно учешће жена и мушкараца у свим областима јавног и приватног сектора, у складу са општеприхваћеним правилима међународног права, потврђеним међународним уговорима, *Уставом* и законима.

Законом о забрани дискриминације је прописано да дискриминација на основу пола постоји ако се поступа противно начелу равноправности полова, односно начелу поштовања једнаких права и слобода жена и мушкараца у политичком, економском, културном и другом аспекту јавног, професионалног, приватног и породичног живота.⁹¹

Имајући у виду да је Република Србија усвојила Национални акциони план за примену *Резолуције 1325 Савета безбедности УН – жене, мир и безбедност у Републици Србији (2010-2015)*⁹², повереница за заштиту равноправности указује на то да основни принципи, циљеви и опредељења садржани у овом акционом плану, полазе од људске безбедности, родне равноправности и поштовања и унапређивања људских права жена, а његов циљ јесте да обезбеди равноправност учешћа, напредовања и одлучивања жена у сектору безбедности. Имплементација овог документа треба да створи могућности да улога жена у сектору безбедности постане значајнија и уочљивија, што подразумева и повећање заступљености жена у професионалној војној служби у Министарству одбране и Војсци Србије. С обзиром на то да језик има фундаменталну улогу у формирању друштвеног идентитета појединаца/појединки и да врши знатан утицај на обликовање друштвених ставова, употреба језика, у којем се присуство, једнак статус и улоге жена и мушкараца у друштву равноправно одражавају и третирају са једнаком вредношћу и достојанством, суштински је аспект родне равноправности и од значаја је за постизање фактичке равноправности полова. Развој овог аспекта родне равноправности је посебно значајан у срединама које су дуго низ година схватане као „типично мушке“, као што је то случај са војском и одбраном.

Примена Националног акционог плана за имплементацију *Резолуције 1325 СБ УН* подразумева да се жене активно укључују у доношење одлука у вези са питањима безбедности, да буду активни, равноправни чиниоци у реформи тог система, да се све безбедносне структуре учине родно сензитивним, чиме се

90 Члан 2. Закона о равноправности полова („Сл.гласник РС“ бр. 104/09)

91 Члан 20. став 1. Закона о забрани дискриминације („Сл.гласник РС“ бр.22/2009)

92 „Службени гласник РС“, бр. 102/2010

целокупан сектор безбедности усклађује са уставним принципом равноправности жена и мушкараца и политиком једнаких могућности. Потребно је повећати видљивост жена у сектору безбедности, ојачати њихов ангажман у процесу реформи и побољшати примену регулатива које обезбеђују родну равноправност. Саставни део овог процеса јесте изградња родно сензитивне терминологије, тј. употреба родно сензитивних назива за све чинове у војсци.

Повереница за заштиту равноправности указује на следеће позитивне мере:

- *План за кориговање садашње неравнотеже између мушкараца и жена у политичком животу Међупланетарне уније (МПУ) 1211 Женева 19, којим се, међу законским основама равноправности жена и мушкараца, препоручује пажљив избор термина који се користе у Уставу и закону. Овим документом је предложено да језик који се користи у законодавству мора да буде такав да жене и мушкарце постави на равноправну основу, како би се избегла било каква дискриминација заснована на припадности одређеном полу;*
- *Важност елиминације сексизма у језику означена је и у Препорукама Одбора министара о елиминисању сексизма у језику R (90)4 које су усвојене 21. фебруара 1990. године;*
- *Устав Аустрије у основним одредбама прописује да се службене ознаке могу употребљавати искључиво у облику који изражава пол њиховог носиоца;*
- *Законом о родној равноправности Црне Горе, прописано је да се дискриминацијом сматра и коришћење речи у мушком роду, као генерички неутрални термин и за мушки и женски род. У складу са овом одредбом донета су Правнотехничка правила за израду прописа којима је прописано је да се „прописи морају писати родно осетљивим језиком, било коришћењем родно неутралне форме и речи у мушком и женском роду или увођењем клаузуле да се све одредбе прописа подједнако односе и на мушкарце и жене“.*
- *Упутство за стандардизован недискриминативни говор и понашање Заштитника грађана којим је посебно назначено да родно диференциран језик јесте језик родне равноправности. Насупрот томе, генеричка употреба мушког граматичког рода или претпоставка да је таква употреба аутоматски „родно неутрална“ нарушава ту равноправност, осим ако није пропраћена одговарајућим објашњењем.*

Повереница за заштиту равноправности указује на то да у региону, као и у појединим европским земљама (Шпанија, Немачка), већ постоји регулатива која се односи на употребу родно осетљивог језика у војсци и систему одбране. Тако су, на пример, у *Закону о служби у оружаним снагама Републике Хрватске*⁹³ из марта 2002. године, чланом 15. прописани називи чинова, док је последњим ставом утврђено да „се назив чинова за жене употребљава у женском роду“.

93 Доступно на сајту Министарства одбране Републике Хрватске, http://www.morh.hr/images/stories/morh_sadrzaj/pdf/zakon%20o%20sluzbi%20u%20osrh%20nn33-02.pdf

С друге стране, ословљавање жена са „госпођо“ или „госпођице“ суштински је у супротности са принципом једнаких могућности и начелом родне равноправности. Иако је употреба оба термина уобичајена у српском језику, повереница за заштиту равноправности указује на чињеницу да се мушкарци ословљавају са „господине“, без обзира на то колико имају година и какво им је брачно стање, док се код ословљавања жена појављују два облика – „госпођа“ и „госпођица“, а употребљавају се у зависности од година и брачног стања жене коју је потребно ословити. Како се Правилима службе Војске Србије регулишу односи који су изван сфере приватног, потребно је да се учине додатни напори како се на овај начин не би задирало у приватност жена, односно, како само ословљавање припаднице Војске Србије не би јасно указивало на њено брачно стање, које је ирелевантно за сферу пословних и професионалних односа. С тим у вези, указујемо на то да је Комитет министара Савета Европе још 1990. године усвојио Препоруку о елиминацији сексизма из језика (Recommendation No. R (90) 4 of the Council of Europe, Committee of Ministers), којом је, између осталог, препоручено државама чланицама да промовишу употребу језика који ће одражавати принцип једнакости жена и мушкараца, односно, језика који ће указивати на присуство, статус и улогу жена у друштву. Европски парламент је 2009. године издао Упутство за употребу родно неутралног језика (European Parliament, Guidelines for gender neutral language – for MEPs), који је намењен члановима и чланицама Европског парламента.

У складу са законом прописаним надлежностима да даје мишљење о одредбама нацрта закона и других прописа који се тичу забране дискриминације, као и да препоручује органима јавне власти и другим лицима мере за остваривање равноправности (члан 33. став 1. тачке 7. и 9. *Закона о забрани дискриминације*– „Службени гласник РС“, бр.22/09), повереница за заштиту равноправности препоручује увођење родно диференцираног језика у Правило службе Војске Србије и упутства за регулисање извршавања обавеза које проистичу из Правила службе Војске Србије, као и спречавање употребљавања термина којима се жене ословљавају различито, с обзиром на њихов брачни и породични статус.

Циљ ове препоруке је превазилажење генеричке употребе мушког граматичког рода, као „родно неутралног“, као и различито обраћање женама у зависности од њиховог брачног и породичног статуса, јер се тиме нарушава принцип равноправности полова. Спровођењем препоруке, Генералштаб Војске Србије и Министарство одбране Републике Србије би, захваљујући свом ауторитету, допринели употреби родно диференцираног језика, односно, доследном коришћењу женског граматичког рода за жене и коректном и једнаком ословљавању жена без обзира на њихов брачни и породични статус. На тај начин била би реализована једна од мера за остваривање равноправности жена и мушкараца и принципа једнаких могућности.

Повереница за заштиту равноправности указује на то да изградња модерног друштва никада није потпуна ако се базира само на једном сегменту друштвеног развоја. Свеопшти развој Републике Србије у правцу европских интеграција, не може бити потпун без друштвеног, економског и културног развоја, побољшање положаја жена мора бити схваћено као неопходан услов напретка. У том смислу,

неопходно је предузимати све мере у циљу превазилажења оних културних и обичајних правила која коче друштвени развој и онемогућавају женама уживање свих људских права равноправно са мушкарцима.

Ценећи утврђене чињенице и правне прописе, повереница за заштиту равноправности, сагласно члану 33. тачке 7. и 9. *Закона о забрани дискриминације*, упућује препоруку ради предузимања радњи и мера како би се кроз акта Војске Србије у употребу увео родно диференцирани језик, обезбедило доследно коришћење женског граматичког рода за жене, као и коректно и једнако ословљавање жена, без обзира на њихов брачни и породични статус, у циљу остваривања равноправности жена и мушкараца.

Препорука Универзитетима за усвајање мера за стицање равноправног третмана лица која су након стицања диплома променила име због промене пола (дел. бр. 335 од 16. 3. 2012)

Поступајући у оквиру законом прописане надлежности да препоручује органима јавне власти и другим лицима мере за остваривање равноправности (члан 33. тачка 9. *Закона о забрани дискриминације*- „Службени гласник РС”, бр. 22/2009), повереница за заштиту равноправности даје

ПРЕПОРУКУ МЕРА ЗА ОСТВАРИВАЊЕ РАВНОПРАВНОСТИ

1. Универзитет у (пслато свим Универзитетима у Србији), предузеће, без одлагања, све потребне мере како би факултети у саставу Универзитета особама које су после стицања дипломе промениле име због промене пола (трансполне особе), на њихов захтев, издавали нове дипломе и друге јавне исправе, чије је издавање у надлежности факултета, а у којима ће бити наведено њихово ново име, и то на брз, транспарентан и приступачан начин, поштујући домаће и међународне стандарде у домену заштите трансполних особа од свих облика дискриминације.
2. Универзитет ће обавести Повереницу за заштиту равноправности о мерама које ће предузети у циљу поступања по препоруци, у року од 30 дана од дана пријема препоруке.

Образложење

Поступајући по притужби грађанке (трансполне особе), којој је један од факултета у саставу Универзитета у Београду одбацио захтев за издавање нове дипломе због промене пола и имена, повереница за заштиту равноправности уочила је да прописима није посебно регулисан начин поступања факултета у случајевима када особа, која је након стицања дипломе променила пол и име, жели да добије нову диплому, која гласи на ново име. Иако законски прописи омогућавају издавање нове дипломе након проглашења оригиналне јавне исправе неважећом у „Службеном гласнику Републике Србије”, и то на основу података из евиденције коју високошколска установа води (чл. 102. *Закона о високом образовању*- „Сл. гласник РС”, бр. 76/2005, 100/2007 - аутентично тумачење, 97/2008 и 44/2010), у пракси се ова одредба уско тумачи и искључује могућност издавања нове дипломе на ново име. Због тога је потребно да надлежни органи Универзитета предузму мере како би особе, које су након дипломирања на факултетима Универзитета промениле пол и име, могле да добију нову диплому са новим именом и тиме свој нови полни идентитет потпуно интегришу у свој лични и професионални живот. На тај начин би се уједначила пракса факултета и предупредио би се сваки вид дискриминације трансполних особа у погледу издавања нових диплома.

Приликом сагледавања проблема у вези са издавањем нових диплома особа које су након дипломирања промениле пол и име, повереница је имала у виду да се особе које су промениле пол и име налазе у битно различитој ситуацији у односу на остале особе са којима то није случај, те да је и њихова позиција битно различита у односу на све друге који су променили презиме, односно име. Наиме, особе које су промениле пол имају оправдан интерес да јавне исправе које користе у правном саобраћају, укључујући и дипломе о стеченом образовању, гласе на њихово ново име, усклађено са њиховим новим полним идентитетом, јер им се тиме обезбеђује потпуна интеграција промене пола у лични и професионални живот. Треба имати у виду и да само име редовно носи обележје пола, тако да неподударност између имена које је означено у дипломи и имена у јавној исправи којом се у правном саобраћају доказује идентитет, објективно може да доведе до кршење права на приватност и до дискриминације, у свим оним ситуацијама у којима лице подноси диплому као доказ свог образовања, као што је запошљавање, наставак школовања и сл.

Зато је важно указати на потребу да се проблем издавања нових докумената сагледава у контексту укупног друштвеног положаја трансполних особа, јер је поштовање људских права ове групе људи дуго било игнорисано и занемаривано, иако су проблеми са којима се они суочавају озбиљни и специфични. Трансполне особе су изложене веома високом степену дискриминације, нетолеранције и отвореног насиља. Ускраћено им је или отежано остваривање неких основних људских права, укључујући и право на живот, право на неповредивост психичког и физичког интегритета и право на здравствену заштиту. Иако је у питању веома мала и разнолика заједница, повереница за заштиту равноправности сматра да сви друштвени актери морају да пруже подршку и предузму све мере, свако у оквиру својих надлежности, како би трансполне особе у Србији уживале сва права која су грађанима и грађанкама гарантована, без дискриминације. Такође, важно је имати у виду да је за трансполне особе од изузетне важности да, након промене пола, имају могућност да промене и свој правни и социјални статус, и ускладе га са својим родним идентитетом.

Повереница за заштиту равноправности је мишљења да једнак третман особа које су промениле име због промене пола и особа које су промениле име из других разлога није допуштен, односно, да одбијање факултета да изда нову диплому у којој ће бити наведено ново име особе која је променила пол и име након стицања дипломе, представља акт посредне дискриминације на основу пола. Наиме, према одредби члана 7. *Закона о забрани дискриминације* посредна дискриминација постоји ако се лице или група лица, због његовог односно њиховог личног својства, ставља у неповољнији положај актом, радњом или пропуштањем које је привидно засновано на начелу једнакости и забране дискриминације, осим ако је то оправдано законитим циљем, а средства за постизање тог циља су примерена и нужна. До посредне дискриминације долази не само када се лица која се налазе у истој или сличној ситуацији, без објективног и разумног оправдања, третирају различито, на основу њиховог личног својства, већ и онда када се лица која се налазе у битно различитим ситуацијама не третирају различито, изузев ако за то постоји објективно и разумно оправдање. Дакле,

овај вид посредне дискриминације је недозвољен управо због тога што се лица, односно групе, које имају различита лична својства, неоправдано третирају на исти начин. Овај експлицитан став изражен је и у одлукама Европског суда за људска права (видети, нпр. одлуку Европског суда за људска права у предмету *Thlimmenos v. Greece*, Application No. 34369/97).

Такође, повереница за заштиту равноправности указује на то да ниједан релевантан домаћи пропис не забрањује издавање нове дипломе.

Као што је већ речено, издавање нове дипломе регулисано је чланом 102. *Закона о високом образовању*, којим је прописано да високошколска установа издаје нову јавну исправу после проглашења оригиналне јавне исправе неважећом у „Службеном гласнику Републике Србије”, и то на основу података из евиденције коју води. Према ставу 2. овог члана, нова јавна исправа има значај оригиналне јавне исправе, на коју се, како је то предвиђено ставом 3. овог члана, ставља назнака да се ради о новој јавној исправу, која је издата после проглашења оригиналне јавне исправе неважећом. У ставу 1. члана 102. прописано је да се нова диплома издаје „на основу података из евиденције коју високошколска установа води”. Према чл. 9. Правилника о садржају и начину вођења евиденције коју води високошколска установа (“Сл. гласник РС”, бр. 21/06), евиденција о издатим дипломама и додацима дипломама, поред осталог, садржи и презиме, средње слово и име студента. Повереница је мишљења да ове одредбе не искључују могућност да се особи која је након стицања дипломе због промене пола променила име изда нова диплома која гласи на ново име. Наиме, циљ ових прописа јесте да се искључи свака могућност издавање дипломе особи која није дипломирала, како би се спречиле могуће преваре. Ова могућност је, међутим, потпуно искључена ако у поступку за издавање нове дипломе особа поднесе ваљану јавну исправу која доказује промену њеног имена и потврђује да је реч о истој особи којој је, према подацима из евиденције о издатим дипломама, диплома издата. Повереница за заштиту равноправности додатно указује на то да је чланом 154. *Закона о општем управном поступку* прописано да исправа коју је у прописаном облику издао државни орган, у границама своје надлежности, односно предузеће или друга организација у оквиру законом повереног јавног овлашћења (јавна исправа) доказује оно што се у њој потврђује или одређује. Чланом 156. истог закона прописано је да, ако је орган који је за то био надлежан неке чињенице или околности већ утврдио или су оне доказане у јавној исправу (лична карта, извод из матичне књиге и др.), орган који води поступак узме те чињенице и околности као утврђене.

На потребу отклањања сваког вида дискриминације трансполних особа указано је и у бројним обавезујућим и необавезујућим документима међународних организација у којима је и Република Србија чланица.

Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена (CEDAW, 1979), коју је Република Србија ратификовала, између осталог, прописује да су државе чланице у обавези да се уздрже од сваког поступка или праксе дискриминације жена и да обезбеде да јавни органи и институције поступају у складу с овом обавезом.

Такође, од значаја су и универзални периодични извештај Савета за људска права УН (2011), као и *Резолуција Савета за људска права УН о људским правима, сексуалној оријентацији и родном идентитету* (2011), којом је Савет за људска права УН од Високог комесара УН за људска права затражио да припреми студију о дискриминаторним законима и праксама, као и о насиљу према појединцима, а на основу њихове сексуалне оријентације и родног идентитета, и то у свим регионима света. Такође, потребно је и да предложи како међународни прописи о људским правима могу да се искористе са циљем окончавања насиља и других кршења права на основу сексуалне оријентације и родног идентитета.

Препорука Комитета министара о мерама за борбу против дискриминације на основу сексуалне оријентације и родног идентитета 2010(5), прописује да земље чланице треба да предузму адекватне мере, које ће гарантовати пуноправно признање промене пола особе у свим областима живота, а посебно да омогуће промену имена и пола у званичним документима на брз, транспарентан и приступачан начин. Земље чланице треба да обезбеде, где год је то прихватљиво, одговарајућа признања промене од стране не-државних актера, када се она тичу кључних докумената, попут образовних или радних диплома и потврда.

Извештај Високог комесара Савета Европе о људским правима и родном идентитету (2009), прописује, између осталог, да државе чланице Савета Европе треба да развију брзе и транспарентне процедуре за промену имена и пола у матичним књигама, личним картама, пасошу, образовним сертификатима и другим сличним документима.

У *Резолуцији Парламентарне скупштине Савета Европе 1728(2010)*¹ о дискриминацији на основу сексуалне оријентације и родног идентитета наводи се да је сексуална оријентација, која обухвата хетеросексуалност, бисексуалност и хомосексуалност, дубоки део идентитета сваког људског бића и да се родни идентитет односи на дубоко осећање и индивидуално искуство рода/пола сваке особе. Скупштина позива државе чланице да обрате посебну пажњу на ова питања, а посебно да у потпуности спроводе, кроз своје законе и праксу, препоруку Комитета министара о мерама за борбу против дискриминације на основу сексуалне оријентације и родног идентитета.

Повереница указује и на документа која су усвојена на нивоу ЕУ – *Директива 2004/113/ЕС (2004) о примени принципа једнаког третмана мушкараца и жена у области приступа добрима и услугама*, као и *Директива 2006/54/ЕС (2006) о примени принципа једнаких могућности за мушкарце и жене у области рада и запошљавања*.

Надаље, Европски суд за људска права донео је бројне одлуке у којима је наглашена потреба да се боље разумеју проблеми са којима се трансполне особе суочавају, како би таквих проблема било мање и како би се временом потпуно елиминисали. За ове пресуде је карактеристично да је суд пресудио у корист трансполних особа, обавезујући државе да омогуће континуитет процеса промене пола регулисањем адекватног решења за промену правног статуса тих особа.

Тако је у предмету Кристин Гудвин против Уједињеног краљевства Европски суд за људска права заузео став да може доћи до озбиљног угрожавања приватног живота, уколико домаће право долази у сукоб са једним важним аспектом личног идентитета. У овом предмету подносиатеља представке, која је рођена као мушкарац и тако уписана у матичне књиге, подвргла се операцији прилагођавања пола и живи у друштву као жена. Међутим, није имала могућности да ову промену спроведе и у правном смислу, те је на њен живот битно утицала ова околност, посебно у ситуацијама у којима је пол у правном смислу битан, односно, онда када се прави разлика између мушкараца и жена – нпр. старосна граница за одлазак у пензију и друге повластице. По мишљењу суда, стрес и отуђење који проистичу из несклада између положаја у друштву трансполне особе, која је оперативно прилагодила пол, и положаја који јој намеће закон непризнавањем прилагођеног пола, не може се сматрати малом непријатношћу проузрокованом једном формалношћу. Ту долази до сукоба између фактичког стања и права, што ове особе ставља у посебно неповољан положај, који може да изазове осећање рањивости, понижења и стрепње. Суд је био изненађен чињеницом да прилагођавање пола није до краја законски признато, јер би правно признање прилагођеног пола морало да се сматра коначним кораком у дуготрајном и мукотрпном процесу трансформације кроз који пролазе трансполне особе.

Европски суд за људска права је сличан став заузео и у предмету Л. против Литваније, у којем је констатовао да литванско право омогућава физичко прилагођавање пола, али не омогућава промену грађанског статуса, што представља правну празнину услед које се процес трансформације прекида. Прилагођавање пола треба да буде праћено адекватним законским одредбама о промени правног идентитета и статуса. Овом пресудом је потврђен раније заузет став Европског суда за људска права да трансполне особе имају право на одговарајућу промену докумената, а наглашена је и потреба да се боље разумеју проблеми трансполних особа и њихових искустава са правним и бирократским препрекама са којима се суочавају, како би препрека било што мање и како би се временом у потпуности елиминисале.

Имајући у виду да се у сличним животним ситуацијама налазе грађанке и грађани наше земље, то би и трансполне особе у Србији морале да имају исти обим права који је признат овим пресудама. Повереница за заштиту равноправности напомиње и да од 1. јануара 2012. године, у складу са одредбама *Закона о здравственом осигурању* („Сл. гласник РС”, бр. 107/2005, 109/2009 – испр. и 57/2011), операција промене пола из медицинских разлога спада у здравствену услугу која се обезбеђује из средстава обавезног здравственог осигурања. Процењује се да између 150 и 200 особа чека на операцију промене пола, што додатно намеће потребу да се овим особама омогући брз и ефикасан начин за издавање нових личних докумената.

Сагледавајући све ове околности, повереница за заштиту равноправности има овлашћење и обавезу да Универзитет обавести о уоченој појави и препоручи предузимање адекватних мера, којима ће се обезбедити да се свакој особи која тражи издавање нове дипломе због промене пола и имена, на основу релевантних доказа о промени пола и имена, изда нова диплома са новим именом,

што је у складу са принципима високог образовања, међу којима су и поштовање људских права и грађанских слобода, укључујући забрану свих видова дискриминације, прописаних у члану 4. Закона о високом образовању.

Сагласно члану 33. став 1. тачка 9. Закона о забрани дискриминације, повереница за заштиту равноправности дала је препоруку Универзитету ради предузимања мера којима ће се предупредити дискриминација трансполних особа.

Препорука Републичком фонду за здравствено осигурање за предузимање мера за остваривање равноправности жена које планирају породицу, трудница и породиља (дел. бр. 1050 од 23. 7. 2012)

Поступајући у оквиру законом прописане надлежности да препоручује органима јавне власти и другим лицима мере за остваривање равноправности (чл. 33. тач. 9. Закона о забрани дискриминације- „Службени гласник РС”, бр. 22/2009), повереница за заштиту равноправности даје Републичком фонду за здравствено осигурање

ПРЕПОРУКУ МЕРА ЗА ОСТВАРИВАЊЕ РАВНОПРАВНОСТИ

1. Републички фонд за здравствено осигурање предузеће, без одлагања, све потребне мере којима ће обезбедити да запослене жене које планирају породицу, труднице и породиље до 12 месеци након порођаја, које имају статус осигураница по основу радног односа, а којима послодавац не уплаћује доприносе за обавезно здравствено осигурање, буду осигуране на основу осигурања за планирање материнства, трудноће и порођаја .
2. Републички фонд за здравствено осигурање обавестиће Повереницу за заштиту равноправности о мерама које ће предузети у циљу поступања по препоруци, у року од 30 дана од дана пријема препоруке.

Образложење

Поступајући по притужби грађанке која током трудноће није могла да овери здравствену књижицу јер јој послодавац није уплаћивао доприносе за обавезно здравствено осигурање, повереница за заштиту равноправности сазнала је да постоји одређени број трудница и породиља које се налазе у сличној ситуацији, тј. које не могу да остваре право на здравствену заштиту на основу осигурања по основу радног односа.

Имајући у виду ову чињеницу, повереница за заштиту равноправности затражила је информације од Републичког фонда за здравствено осигурање у вези са могућностима које имају запослене труднице, а којима послодавац не уплаћује доприносе за здравствено осигурање.

Републички фонд за здравствено осигурање доставио је обавештење у којем је наведено да осигураник који је у радном односу нема могућност да буде осигуран по другом основу, а такође и да чињеница да послодавац не уплаћује доприносе за осигураника није разлог за промену основа осигурања. Поред тога, у обавештењу је наведено да постоји могућност да осигураник коме нису уплаћени доприноси плати редовне здравствене услуге, а да након тога потражује од послодавца накнаду плаћених трошкова за пружену здравствену услугу која није хитна, док се за случајеве хитне медицинске помоћи не плаћа надокнада.

Повереница за заштиту равноправности најпре констатује да *Устав Републике Србије* („Сл. гласник РС”, бр. 98/06) у чл. 68. ст. 2. посебно прописује да деца, труднице, мајке током породилског одсуства, самохрани родитељи са децом до седме године и стари остварују здравствену заштиту из јавних прихода, ако је не остварују на други начин, у складу са законом. У чл. 66. ст. 2. прописано је да се мајци пружа посебна заштита и подршка, пре и после порођаја. Чланом 21. прописана је забрана дискриминације, непосредне или посредне, по било ком основу. Уставна забрана дискриминације ближе је разрађена *Законом о забрани дискриминације* („Сл. гласник РС”, бр. 22/09), којим је регулисана општа забрана дискриминације, и то тако што је прописано да су сви једнаки и уживају једнак положај и једнаку правну заштиту, без обзира на лична својства, те да је свако дужан да поштује начело једнакости. Према одредби чл. 2. ст. 1. тач. 1. закона дискриминација је свако неоправдано прављење разлике или неједнако поступање, односно пропуштање (искључивање, ограничавање или давање првенства), у односу на лица или групе као и чланове њихових породица, или њима блиска лица, на отворен или прикривен начин, а који се заснива на раси, боји коже, прецима, држављанству, националној припадности или етничком пореклу, језику, верским или политичким убеђењима, полу, родном идентитету, сексуалној оријентацији, имовном стању, рођењу, генетским особеностима, здравственом стању, инвалидитету, брачном и породичном статусу, осуђиваности, старосном добу, изгледу и чланству у политичким, синдикалним и другим организацијама и другим стварним, односно претпостављеним личним својствима. Такође, чл. 12. ст. 2. *Закона о раду* („Сл. гласник РС” бр. 24/05, 61/05 и 54/09) прописано је да запослена жена има право на посебну заштиту за време трудноће и порођаја. Релевантне су и одредбе чл. 24. ст. 3. тач. 2. *Закона о равноправности полова* („Сл. гласник РС”, бр. 104/09), којима се прописује да здравствена заштита жена нарочито обухвата здравствену заштиту у вези са планирањем породице, у току трудноће, порођаја и материнства.

Према чл. 17. ст. 1. тач. 1. *Закона о здравственом осигурању* („Сл. гласник РС”, бр. 107/05, 109/05 - испр. и 57/11), право на обавезно здравствено осигурање имају физичка лица у радном односу, односно запослена у привредном друштву, другом правном лицу, државном органу, органу јединице локалне самоуправе и аутономне покрајине, као и код физичких лица. Одредбама чл. 22. ст. 1. тач. 2. овог закона уређено је здравствено осигурање посебно осетљивих категорија становништва и прописано је да право на осигурање имају жене у вези са планирањем породице, као и у току трудноће, порођаја и материнства до 12 месеци након порођаја, уколико не испуњавају услове за стицање својства осигураника из чл. 17. *Закона о здравственом осигурању*, или ако права из обавезног здравственог осигурања не остварују као чланови породице осигураника.

Повереница за заштиту равноправности констатује да бројни обавезујући и необавезујући документи међународних организација чија је Република Србија чланица, указују на потребу отклањања сваког вида дискриминације жена. *Конвенцијом о заштити материнства Међународне организације рада бр. 183* из 2000. године прописано је да је нужно обезбедити заштиту здравља трудница и породиља.

Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена (CEDAW, 1979), коју је Република Србија ратификовала, између осталог, прописује да су државе чланице у обавези да се уздрже од сваког поступка или праксе дискриминације жена и да обезбеде да јавни органи и институције поступају у складу с овом обавезом. Повереница за заштиту равноправности указује и на документа која су усвојена на нивоу Европске уније, и то: Директива 2004/113/EC (2004) о примени принципа једнаког третмана мушкараца и жена у области приступа добрима и услугама, као и Директива 1992/85/ ЕЕЦ (1992) о спровођењу мера за унапређење безбедности и здравља на раду трудних радница и дојење мајке на послу.

Приликом сагледавања проблема у вези са здравственим осигурањем запослених жена током планирања породице, трудница и породиља до 12 месеци након порођаја, којима послодавац не уплаћује доприносе за здравствено осигурање, повереница за заштиту равноправности је утврдила да су ове запослене жене дискриминисане у односу на све друге жене у истој ситуацији, по питању остваривања права на здравствено осигурање.

С тим у вези, могуће су три ситуације: а) запослена жена којој послодавац уплаћује доприносе за здравствено осигурање; б) незапослена жена; и в) запослена жена којој послодавац не уплаћује доприносе за здравствено осигурање.

Прве две категорије жена ће остварити право на здравствено осигурање током планирања породице, трудноће и 12 месеци након порођаја, а само трећа категорија жена неће остварити ово право, иако се налазе у потпуно истој ситуацији. Наиме, запослена жена којој послодавац не уплаћује доприносе за здравствено осигурање има формално статус осигуранице по основу радног односа, али због неуплаћивања доприноса за здравствено осигурање нема могућност да користи здравствено осигурање, и то у периоду одржавања трудноће и након порођаја, када је здравствена нега нужна и неопходна. Дакле, запослена жена којој послодавац не уплаћује доприносе за здравствено осигурање је *de iure* здравствено осигурана, али не и *de facto*, односно, у пракси она не може да оствари ово своје право.

При томе, треба имати у виду да сама чињеница да неки послодавци крше обавезу уплаћивања доприноса за обавезно здравствено осигурање, не може и не сме да буде повод да запослене жене током планирања породице, труднице и породиље до 12 месеци након порођаја, фактички остану без здравственог осигурања, јер је то у супротности са бројним међународним документима, *Уставом Републике Србије* и законима који прописују обавезу да се обезбеди здравствена заштита овој категорији становништва.

Имајући у виду да се у сличним животним ситуацијама налази велики број грађанки, повереница за заштиту равноправности сматра да би све морале да имају исти обим права, односно, да се мора обезбедити остваривање права на пуну здравствену заштиту. Тим пре ако се има у виду да су државни органи ти који контролишу да ли послодавци уплаћују доприносе за здравствено осигурање и који, користећи своја законска овлашћења, могу утицати на испуњавање ове обавезе послодавца. Запосленој/запосленом, међутим, не стоји на

располагању појединачно правно средство које може употребити против послодавца за случај да он не уплаћује доприносе за здравствено осигурање.

Такође, имајући у виду наводе Републичког фонда за здравствено осигурање да постоји могућност да осигураници траже накнаду трошкова здравствених услуга од послодавца који им није уплаћивао доприносе за здравствено осигурање, повереница за заштиту равноправности указује на то да примена оваквог решења доводи до тога да се једној веома осетљивој категорији становништва не пружа бесплатна здравствена заштита. Такође се доводе у ситуацију да плаћају здравствене услуге, а да касније траже надокнаду ових трошкова од послодавца. Оваквим решењем су они који немају средстава да плате здравствене услуге лишени здравствене заштите, а они који евентуално имају средстава да плате, изложени су додатним тешкоћама око остваривања надокнаде од послодавца за услуге које су били приморани да плате, уз ризик да право на надокнаду уопште не остваре. На крају, повереница за заштиту равноправности још једном указује на то да је право на здравствено осигурање женама током планирања породице, трудницама и породиљама до 12 месеци након порођаја, гарантовано *Уставом Републике Србије и Законом о здравственом осигурању* (чл. 22. ст. 1. тач. 2.), али да се у пракси ове одредбе уско тумаче, што доводи до веома озбиљних последица за запослене жене којима послодавац не уплаћује доприносе за здравствено осигурање. Због свега наведеног, потребно је да Републички фонд за здравствено осигурање предузме мере како би жене током планирања породице, труднице и породиље до 12 месеци након порођаја оствариле право на здравствено осигурање и у ситуацијама када им послодавац не уплаћује доприносе за обавезно здравствено осигурање.

Сагледавајући све ове околности, повереница за заштиту равноправности има овлашћење и обавезу да Републички фонд за здравствено осигурање обавести о уоченој појави и да препоручи предузимање адекватних мера којима ће се обезбедити да се женама током планирања породице, трудницама и породиљама до 12 месеци након порођаја, које су осигуранице на основу радног односа, а којима послодавац не уплаћује доприносе за обавезно здравствено осигурање, омогући обавезно здравствено осигурање по другом основу, који је прописан у чл. 22. ст. 1. тач. 2. *Закона о здравственом осигурању*.

Сагласно чл. 33. ст. 1. тач. 9. *Закона о забрани дискриминације*, повереница за заштиту равноправности дала је препоруку Републичком фонду за здравствено осигурање ради предузимања мера за остваривање равноправности.

Препорука предузећу И. за предузимање мера за спречавање објављивања огласа који садрже дискриминаторне услове (дел. бр. 1070 од 23. 7. 2012)

Поступајући у оквиру законом прописане надлежности да прати спровођење закона који се тичу забране дискриминације и препоручује органима јавне власти и другим лицима мере за остваривање равноправности (чл. 33. т. 7. и 9. *Закона о забрани дискриминације*- „Сл. гласник РС„ бр. 22/2009), повереница за заштиту равноправности даје „И” д. о. о. из С. (препорука је послата на адресу 11 преносилаца огласа на интернет берзама послова)

ПРЕПОРУКУ

1. „И” д. о. о. из С. убудуће неће објављивати огласе за посао који садрже дискриминаторне услове за запослење, и то оне који се односе на пол, старосно доба, изглед кандидата/киње или неко друго лично својство. Изузетак су ситуације када се оглас за запослење односи на посао чија је природа таква или се посао обавља у таквим условима да лично својство представља стварни и одлучујући услов обављања посла, ако је сврха која се тиме жели постићи оправдана, сагласно чл. 16. ст. 3. *Закона о забрани дискриминације* и чл. 22. *Закона о раду*.
2. „И.” д. о. о. из С. ће, без одлагања, предузети све потребне мере како би спречио сваку могућност објављивања огласа за посао који, супротно закону, садрже дискриминаторне услове за запослење и о предузетим мерама ће обавестити Повереницу за заштиту равноправности, најкасније у року од 30 дана од дана пријема ове препоруке.

О б р а з л о ж е њ е

Поступајући у оквиру надлежности прописаних чл. 33. *Закона о забрани дискриминације*, повереница за заштиту равноправности дошла је до сазнања да је на домаћој интернет берзи послова, односно, на сајту <http://...> објављен оглас за посао који садржи дискриминаторне услове за запошљавање. У огласу за радно место *пословни секретар-администратор* наведени су услови за конкурисање за овај посао, и то: „женска особа, од 25 до 35 година старости, пожељна је виша или висока стручна спрема, радно искуство минимум 3 године, знање енглеског језика и рада на рачунару, пријатан изглед“, као и да је уз пословну биографију потребно доставити и 3 фотографије. Повереница за заштиту равноправности има сазнања да се огласи сличног садржаја могу наћи и на другим интернет берзама послова.

Повереница за заштиту равноправности најпре констатује да *Устав Републике Србије* у чл. 21. забрањује сваку дискриминацију, непосредну или посредну, по било ком основу, а нарочито по основу расе, пола, националне припадности, друштвеног порекла, рођења, вероисповести, политичког или другог

уверења, имовног стања, културе, језика, старости и психичког или физичког инвалидитета. Уставна забрана дискриминације ближе је разрађена *Законом о забрани дискриминације*, који у чл. 4. прописује да су сви једнаки и уживају једнак положај и једнаку правну заштиту, без обзира на лична својства, те да је свако дужан да поштује начело једнакости, односно забрану дискриминације. Одредбом чл. 16. ст. 1. *Закона о забрани дискриминације* забрањена је дискриминација у области рада, односно, нарушавање једнаких могућности за заснивање радног односа или уживање под једнаким условима свих права у области рада, а заштиту од дискриминације према ст. 2. овог члана ужива и лице које тражи посао.

С аспекта *Закона о забрани дискриминације*, могућност за заснивање радног односа не сме бити нарушена, како би сва лица која траже посао имала једнаке услове, без икакве дискриминације по основу пола, старосног доба, физичког изгледа или било ког другог личног својства. Закон о раду садржи сет одредаба које се односе на забрану дискриминације: чл. 18. забрањена је непосредна и посредна дискриминација лица која траже запослење, као и запослених, с обзиром на пол, рођење, језик, расу, боју коже, старост, трудноћу, здравствено стање, односно инвалидност, националну припадност, вероисповест, брачни статус, породичне обавезе, сексуално опредељење, политичко или друго уверење, социјално порекло, имовинско стање, чланство у политичким организацијама, синдикатима или неко друго лично својство, док је чл. 20. ст. 1. тач. 1. прописано да је дискриминација забрањена у односу на услове рада и избор кандидата за обављање одређеног посла.

Поред тога, чл. 16. ст. 3. *Закона о забрани дискриминације* прописано да се не сматра дискриминацијом прављење разлике, искључење или давање првенства због особености одређеног посла код кога лично својство лица представља стварни и одлучујући услов обављања посла, ако је сврха која се тиме жели постићи оправдана. Слична одредба је садржана и у чл. 22. ст. 1. *Закона о раду* којом је прописано да се не сматра дискриминацијом прављење разлике или давање првенства у односу на одређени посао када је природа посла таква или се посао обавља у таквим условима да карактеристике повезане са неким од основа из чл. 18. *Закона о раду* представљају стварни и одлучујући услов за обављање посла и да је сврха која се тиме жели постићи оправдана.

Поверница за заштиту равноправности указује и на *Закон о оглашавању*, којим се уређују услови и начин оглашавања, као и обавезе лица која учествују у поступку оглашавања. Одредбом чл. 7. ст. 1. овог закона прописано је начело забране дискриминације, односно, забрањено је оглашавање које, непосредно или посредно, подстиче на дискриминацију по било ком основу, а нарочито по основу расе, боје коже, пола, националне припадности, друштвеног порекла, рођења, вероисповести, политичког или другог убеђења, имовинског стања, културе, језика, старости, психичког или физичког инвалидитета. Чланом 11. истог закона прописана је дужност оглашивача да преносиоцу огласне поруке достави, уз огласну поруку, и декларацију која садржи све детаље у вези са огласом који се објављује. На тај начин, преносилац огласне поруке се у потпуности упознаје са садржином огласа, те је у могућности да реагује на евентуалне повреде

законских одредаба и онемогући објављивање огласа којим се врши дискриминација.

Имајући у виду наведене законске одредбе, повереница за заштиту равноправности констатује да је недопуштено објављивање огласа који садрже услове за заснивање радног односа који се тичу личних својстава кандидата/киња, а да, при томе, нису стварни и одлучујући услов за обављање посла, с обзиром на природу и особеност посла и услове у којима се он обавља.

Наиме, анализом наведеног огласа за запошљавање за радно место пословног секретара – администратора, може се закључити да за конкретно радно место није од одлучујућег значаја пол кандидата, односно да особе оба пола могу одговорно и компетентно да обављају посао администратора, ако испуњавају услове који се односе на степен образовања и радно искуство. Постављањем услова да је кандидат одређеног пола, аутоматски се елиминишу потенцијални кандидати другог пола који испуњавају услове образовања и искуства и на тај начин се непосредно дискриминишу. У конкретном примеру постоји непосредна дискриминација мушкараца јер се, постављањем услова да се на радно место администратора примају само особе женског пола, онемогућава да за ове послове конкуришу мушкараци.

Иста је ситуација и по питању услова који се односи на старосно доба кандидаткиње - 25 до 35 година. Очигледно је да за адекватно и стручно обављање радних задатака овог радног места, старосно доба од 25 до 35 година не представља стварни и одлучујући услов за обављање посла, нарочито ако се има у виду чињеница да се огласом тражи минимум 3 године радног искуства у тој области, из чега произлази да би одређене особе које су старије од 35 година, имале више искуства и више стручности за обављање послова овог радног места. Стога, постављање овог услова представља непосредну дискриминацију особа старијих од 35 година и директно их елиминише из конкуренције за посао, јер године старости нису нити могу бити стварни и одлучујући услов за обављање посла пословне секретарке, имајући у виду природу посла који се обавља и услове под којим се обавља.

По питању услова да је кандидаткиња „пријатног изгледа”, уз захтев да се доставе три фотографије кандидаткиње, повереница за заштиту равноправности констатује да је „пријатан изглед” формулација која је нејасна, субјективна и индивидуална, те доводи до несигурности и неизвесности код кандидата/киња за посао. С друге стране, постављање услова који се односи на физички изглед за обављање радних задатака било ког посла је крајње непримерено и недопуштено, а представља и посредну дискриминацију свих оних који по мишљењу послодавца нису „пријатног изгледа”. Повереница за заштиту равноправности уједно указује на то да постављени услови за радно место *пословни секретар – администратор* (млада жена, пријатног изгледа) осликавају дубоко укорењене предрасуде и поступање по друштвеним обрасцима који су засновани на идеји стереотипних улога полова.

Имајући у виду да се, у конкретном случају, дискриминација врши већ приликом запошљавања, односно при самом оглашавању слободних радних места,

и то тако што се пол, старосно доба и изглед постављају као услови за заснивање радног односа, повереница за заштиту равноправности сматра да је, приликом пријема огласа у којима су означена ова лична својства и/или се од кандидата/киње тражи достављање фотографије, преносилац огласне поруке дужан да послодавца (оглашивача) упозори на одредбе антидискриминационих прописа и да захтева измену огласа, или да одбије да објави оглас који садржи дискриминаторне услове. У супротном, објављивање огласа са дискриминаторним условима доводи до онемогућавања појединих категорија грађана и грађанки да конкуришу за жељени посао, само због неког њиховог личног својства. Последица тога је да овакви огласи унапред ускраћују могућност потенцијалним кандидатима/кињама, да се под једнаким условима вреднују њихова стручна знања и професионалне компетенције.

На крају, повереница за заштиту равноправности констатује да наш правни систем гарантује слободу оглашавања, као и пуну слободу да послодавац, на основу објективних критеријума, изабере особу коју ће примити у радни однос. Међутим, слобода оглашавања и слобода избора запослених није и не може бити изговор за кршење антидискриминационих прописа и искључивање особа на основу њихових личних својстава.

Ценећи утврђене чињенице и правне прописе, повереница за заштиту равноправности, сагласно чл. 33. тач. 9. *Закона о забрани дискриминације*, упућује препоруку „И” д. о. о. из С, као преносиоцу огласних порука, ради предузимања радњи којима ће спречити нарушавања једнаких могућности за запошљавање и сваки облик дискриминације особа које траже запослење, на основу било ког њиховог личног својства, укључујући пол, старосно доба и физички изглед.

Препорука Министарству здравља Републике Србије за предузимање мера за обезбеђивање равноправности жена које планирају породицу, трудница и породиља (дел. бр. 1082 од 1. 8. 2012)

Поступајући у оквиру законом прописане надлежности да препоручује органима јавне власти и другим лицима мере за остваривање равноправности (чл. 33. тач. 9. Закона о забрани дискриминације- „Службени гласник РС”, бр. 22/2009), повереница за заштиту равноправности даје Министарству здравља Републике Србије

ПРЕПОРУКУ МЕРА ЗА ОСТВАРИВАЊЕ РАВНОПРАВНОСТИ

1. Министарство здравља Републике Србије предузеће, без одлагања, све потребне мере којима ће обезбедити да жене које планирају породицу, труднице и породиље до 12 месеци након порођаја остваре право на здравствено осигурање по овом основу и у ситуацијама када имају осигурање по неком другом основу, али га у пракси не остварују зато што обвезник доприноса за обавезно здравствено осигурање не извршава обавезу плаћања доприноса.
2. Министарство здравља Републике Србије обавестиће Повереницу за заштиту равноправности о мерама које ће предузети у циљу поступања по препоруци, у року од 30 дана од дана пријема препоруке.

Образложење

Поступајући по притужби грађанке која током трудноће није могла да овери здравствену књижицу јер јој послодавац није уплаћивао доприносе за обавезно здравствено осигурање, повереница за заштиту равноправности дошла је до сазнања да постоји одређени број трудница и породиља које се налазе у сличној ситуацији, тј. које не могу да остваре право на здравствену заштиту на основу осигурања по основу радног односа.

Имајући у виду ову чињеницу, повереница за заштиту равноправности затражила је информације од Републичког фонда за здравствено осигурање у вези са могућностима које имају запослене труднице и породиље којима послодавац не уплаћује доприносе за здравствено осигурање. Републички фонд за здравствено осигурање доставио је обавештење у којем је наведено да осигураник који је у радном односу нема могућност да буде осигуран по другом основу и да чињеница да послодавац не уплаћује доприносе за осигураника није разлог за промену основа осигурања. Поред тога, у обавештењу је наведено да постоји могућност да осигураник коме нису уплаћени доприноси плати редовне здравствене услуге, а да након тога потражује од послодавца накнаду плаћених трошкова за пружену здравствену услугу, док се за случајеве хитне медицинске помоћи не плаћа надокнада.

Повереница за заштиту равноправности упутила је Републичком фонду за здравствено осигурање препоруку бр. 190/2012 од 23. јула 2012. године, којом је Републичком фонду за здравствено осигурање препоручено да предузме све потребне мере како би обезбедио да запослене жене којима послодавац не уплаћује доприносе буду осигуране на основу осигурања за планирање материнства, трудноће и порођаја. Ова препорука донета је на основу притужбе запослене жене којој послодавац није уплаћивао доприносе за здравствено осигурање и односила се само на ову категорију жена.

Повереница је, у складу са законом, извршила свеобухватну анализу проблема који се односи на остваривање права на здравствено осигурање жена које планирају породицу, трудница и породиља до 12 месеци након порођаја. Анализа је показала да постоји пет категорија жена: 1) запослена жена којој послодавац уплаћује доприносе за здравствено осигурање; 2) незапослена жена која је осигурана као члан породице запосленог осигураника, а послодавац уплаћује доприносе за здравствено осигурање носиоцу осигурања; 3) незапослена жена; 4) запослена жена којој послодавац не уплаћује доприносе за здравствено осигурање; и 5) жена која је осигурана као члан породице осигураника, а послодавац не уплаћује доприносе за здравствено осигурање носиоцу осигурања.

Прве три категорије жена оствариће право на здравствено осигурање током планирања породице, трудноће и 12 месеци након порођаја, док четврта и пета категорија жена неће остварити ово право, иако се налазе у истој ситуацији. Наиме, запослена жена којој послодавац не уплаћује доприносе за здравствено осигурање има формално статус осигуранице по основу радног односа, али, због неуплаћивања доприноса за здравствено осигурање, она нема могућност да користи здравствено осигурање, и то у периоду одржавања трудноће и након порођаја, када је здравствена нега нужна и неопходна. У истој ситуацији налази се и незапослена жена која је осигурана преко запосленог члана породице, када послодавац не уплаћује доприносе носиоцу осигурања. Дакле, ове осигуранице, због чињенице да послодавац не уплаћује доприносе за здравствено осигурање, *de iure* су здравствено осигуране, али не и *de facto*. Према томе, запослена жена којој послодавац не уплаћује здравствено осигурање и незапослена жена која је осигурана преко запосленог члана породице, као носиоца осигурања, када послодавац не уплаћује здравствено осигурање, дискриминисане у односу на друге жене по питању остваривања права на здравствено осигурање.

Повереница за заштиту равноправности констатује да бројни обавезујући и необавезујући документи међународних организација чија је Република Србија чланица, указују на потребу отклањања сваког вида дискриминације жена. *Конвенцијом о заштити материнства* Међународне организације рада бр. 183 из 2000. године прописано је да је нужно обезбедити заштиту здравља трудница и породиља. *Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена* (CEDAW, 1979), коју је Република Србија ратификовала, између осталог, прописује да су државе чланице у обавези да се уздрже од сваког поступка или праксе дискриминације жена и да обезбеде да јавни органи и институције поступају у складу с овом обавезом. Повереница за заштиту равноправности указује и на документа која су усвојена на нивоу Европске уније, и то: *Директива 2004/113/ЕЦ (2004) о примени принципа једнаког третмана мушкараца и*

жена у области приступа добрима и услугама, као и Директива 1992/85/ ЕЕЦ (1992) о спровођењу мера за унапређење безбедности и здравља на раду трудних радница и дојење мајке на послу.

Устав Републике Србије („Сл. гласник РС”, бр. 98/06) у чл. 68. ст. 2. посебно прописује да деца, труднице, мајке током породичног одсуства, самохрани родитељи са децом до седме године и стари остварују здравствену заштиту из јавних прихода, ако је не остварују на други начин, у складу са законом, а у чл. 66. ст. 2. прописано је да се мајци пружа посебна заштита и подршка, пре и после порођаја. Чланом 21. Устава прописана је забрана дискриминације, непосредне или посредне, по било ком основу.

Уставна забрана дискриминације ближе је разрађена Законом о забрани дискриминације („Сл. гласник РС”, бр. 22/09), којим је регулисана општа забрана дискриминације, и то тако што је прописано да су сви једнаки и уживају једнак положај и једнаку правну заштиту, без обзира на лична својства, те да је свако дужан да поштује начело једнакости. Према одредби чл. 2. ст. 1. тач. 1. дискриминација је свако неоправдано прављење разлике или неједнако поступање, односно пропуштање (искључивање, ограничавање или давање првенства), у односу на лица или групе као и чланове њихових породица, или њима блиска лица, на отворен или прикривен начин, а који се заснива на раси, боји коже, прецима, држављанству, националној припадности или етничком пореклу, језику, верским или политичким убеђењима, полу, родном идентитету, сексуалној оријентацији, имовном стању, рођењу, генетским особеностима, здравственом стању, инвалидитету, брачном и породичном статусу, осуђиваности, старосном добу, изгледу и чланству у политичким, синдикалним и другим организацијама и другим стварним, односно претпостављеним личним својствима. Такође, чл. 12. ст. 2. Закона о раду („Сл. гласник РС” бр. 24/05, 61/05 и 54/09) прописано је да запослена жена има право на посебну заштиту за време трудноће и порођаја. Релевантне су и одредбе чл. 24. ст. 3. тач. 2. Закона о равноправности полова („Сл. гласник РС”, бр. 104/09), којима се прописује да здравствена заштита жена нарочито обухвата здравствену заштиту у вези са планирањем породице, у току трудноће, порођаја и материнства.

Према чл. 17. ст. 1. тач. 1. до тач. 8. Закона о здравственом осигурању („Сл. гласник РС”, бр. 107/05, 109/05 - испр. и 57/11) право на обавезно здравствено осигурање имају физичка лица у радном односу, односно запослена у привредном друштву, другом правном лицу, државном органу, органу јединице локалне самоуправе и аутономне покрајине, као и код физичких лица; цивилна лица на служби у Војсци Србије и војним јединицама и војним установама; изабрана, именована или постављена лица ако за обављање функције остварују зараду; лица која обављају послове ван просторија послодавца; лица која обављају послове кућног помоћног особља; држављани Републике Србије који су на територији Републике Србије запослени код страних или међународних организација; запослени упућени на рад у иностранство; запослени који одсуствује са рада због неге детета. Одредбом чл. 24. прописано је да се права из обавезног здравственог осигурања обезбеђују и члановима породице осигураника, који има својство осигураника по неком од предвиђених основа у чл. 17. ст. 1. осим ст. 1. тач. 24. и 25. Одредбама чл. 22. ст. 1. тач. 2. овог закона уређено је

здравствено осигурање посебно осетљивих категорија становништва и прописано је да право на осигурање имају жене у вези са планирањем породице, као и у току трудноће, порођаја и материнства до 12 месеци након порођаја, уколико не испуњавају услове за стицање својства осигураника из чл. 17. *Закона о здравственом осигурању*, или ако права из обавезног здравственог осигурања не остварују као чланови породице осигураника.

Повереница стоји на становишту да то што послодавац крши обавезу уплаћивања доприноса за обавезно здравствено осигурање не може и не сме да буде повод за то да жене током планирања породице, труднице и породиље до 12 месеци након порођаја, фактички остану без здравственог осигурања, јер је то у супротности са бројним међународним документима, *Уставом Републике Србије* и законима који прописују обавезу да се обезбеди здравствена заштита овој категорији жена. Имајући у виду да се у сличним ситуацијама налази велики број жена, повереница за заштиту равноправности сматра да би све морале да имају исти обим права, односно, да им се мора обезбедити остваривање права на пуну здравствену заштиту. Тим пре, ако се има у виду да су државни органи ти који контролишу да ли послодавци уплаћују доприносе за здравствено осигурање и који, користећи своја законска овлашћења, могу утицати на испуњавање ове обавезе послодавца. Запосленој жени, као и жени која је осигурана преко запосленог члана своје породице, не стоји, међутим, на располагању појединачно правно средство које може употребити против послодавца, за случај да он не уплаћује доприносе за здравствено осигурање.

Поводом навода Републичког фонда за здравствено осигурање да осигураници којима послодавац не уплаћује здравствено осигурање могу сами да плате здравствене услуге, а да касније траже накнаду трошкова здравствених услуга од послодавца, повереница за заштиту равноправности указује на то да примена оваквог решења лишава здравствене заштите оне жене које немају средства да плате здравствене услуге, док оне које имају средства да ове услуге плате, излаже додатним тешкоћама око остваривања надокнаде од послодавца, уз ризик да право на надокнаду уопште не остваре. На крају, повереница за заштиту равноправности још једном указује на то да је право на здравствено осигурање женама током планирања породице, трудницама и породиљама до 12 месеци након порођаја, гарантовано *Уставом Републике Србије* и *Законом о здравственом осигурању* (чл. 22. ст. 1. тач. 2), али да се у пракси ове одредбе тумаче на начин који дискриминише и изазива озбиљне последице за жене које не могу да остваре право на здравствено осигурање зато што обвезник не испуњава обавезу плаћања доприноса за здравствено осигурање.

Због свега наведеног, потребно је да Министарство здравља Републике Србије предузме мере, како би жене током планирања породице, труднице и породиље до 12 месеци након порођаја оствариле право на здравствено осигурање по овом основу и у ситуацијама када имају осигурање по неком другом основу, али га у пракси не остварују, зато што обвезник доприноса за обавезно здравствено осигурање не извршава обавезу плаћања доприноса.

Сагласно чл. 33. ст. 1. тач. 9. *Закона о забрани дискриминације*, повереница за заштиту равноправности дала је препоруку Министарству здравља Републике Србије ради предузимања мера за остваривање равноправности.

Препорука Националној служби за запошљавање за укидање огласа за посао који садрже дискриминаторне услове за запослење (дел. бр. 1130 од 9. 8. 2012)

Поступајући у оквиру законом прописане надлежности да прати спровођење закона који се тичу забране дискриминације и препоручује органима јавне власти и другим лицима мере за остваривање равноправности (чл. 33. т. 7. и 9. Закона о забрани дискриминације- „Сл. гласник РС„ бр. 22/2009), повереница за заштиту равноправности даје Националној служби за запошљавање

ПРЕПОРУКУ

1. Национална служба за запошљавање убудуће неће објављивати огласе за посао који садрже дискриминаторне услове за запослење, и то оне који се односе на пол, старосно доба, изглед кандидата/киње или на неко друго лично својство. Изузетак су ситуације када се оглас за запослење односи на посао чија је природа таква или се посао обавља у таквим условима да лично својство представља стварни и одлучујући услов обављања посла, ако је сврха која се тиме жели постићи оправдана, сагласно чл. 16. ст. 3. Закона о забрани дискриминације и чл. 22. Закона о раду.
2. Национална служба за запошљавање предузеће, без одлагања, све потребне мере, како би спречила сваку могућност објављивања огласа за посао који, супротно закону, садрже дискриминаторне услове за запослење, и о предузетим мерама ће обавестити Повереницу за заштиту равноправности, најкасније у року од 30 дана од дана пријема ове препоруке.

Образложење

Покрајински омбудсман и повереница за заштиту равноправности упутили су Националној служби за запошљавање 15. јула 2010. године препоруку да приликом оглашавања слободних радних места поштује забрану дискриминације на основу пола, као и да у огласима изричито наводе да су послови доступни и мушкарцима и женама, изузев ако је прављење разлике, искључење или давање првенства једном полу у односу на одређени посао допуштено, јер је природа посла таква или се посао обавља у таквим условима да пол представља стварни и одлучујући услов обављања посла и да је сврха која се тиме жели постићи оправдана, сагласно члану 22. Закона о раду.

Поступајући у оквиру надлежности прописаних чл. 33. Закона о забрани дискриминације, повереница за заштиту равноправности дошла је до сазнања да се на сајту Националне службе за запошљавање <http://www.nsz.gov.rs/> и даље објављују огласи са дискриминаторним условима за запошљавање, па је тако, уз оглас објављен за радно место *пословни секретар – општи послови* наведено да су услови за конкурсисање: IV или VI степен стручности, радно искуство најмање 3 године у сличној области, особа женског пола од 30 до 40 година старости, као

и биографија која мора да садржи личне податке и слику кандидаткиње. Пове- реница за заштиту равноправности има сазнања да се огласи сличног садржаја могу наћи и на другим штампаним и интернет берзама послова.

Повереница за заштиту равноправности најпре констатује да *Устав Републике Србије* у чл. 21. забрањује сваку дискриминацију, непосредну или посредну, по било ком основу, а нарочито по основу расе, пола, националне при- падности, друштвеног порекла, рођења, вероисповести, политичког или другог уверења, имовног стања, културе, језика, старости и психичког или физичког инвалидитета. Уставна забрана дискриминације ближе је разрађена *Законом о забрани дискриминације*, који у чл. 4. прописује да су сви једнаки и уживају јед- нак положај и једнаку правну заштиту, без обзира на лична својства, те да је свако дужан да поштује начело једнакости, односно забрану дискриминације. Одредбом чл. 16. ст. 1. *Закона о забрани дискриминације* забрањена је дискрими- нација у области рада, односно, нарушавање једнаких могућности за заснивање радног односа или уживање под једнаким условима свих права у области рада, а заштиту од дискриминације према ст. 2. овог члана ужива и лице које тражи посао.

С аспекта *Закона о забрани дискриминације*, могућност за заснивање радног односа не сме бити нарушена, како би сва лица која траже посао имала једнаке услове, без икакве дискриминације по основу пола, старосног доба, физичког изгледа или било ког другог личног својства. *Закон о раду* садржи сет одредаба које се односе на забрану дискриминације: чл. 18. је забрањена непосредна и посредна дискриминација лица која траже запослење, као и запослених, с обзи- ром на пол, рођење, језик, расу, боју коже, старост, трудноћу, здравствено стање, односно инвалидност, националну припадност, вероисповест, брачни статус, породичне обавезе, сексуално опредељење, политичко или друго уверење, соци- јално порекло, имовинско стање, чланство у политичким организацијама, син- дикатима или неко друго лично својство, док је чл. 20. ст. 1. тач. 1. прописано да је дискриминација забрањена у односу на услове рада и избор кандидата за обављање одређеног посла.

Поред тога, чл. 16. ст. 3. *Закона о забрани дискриминације* прописано да се не сматра дискриминацијом прављење разлике, искључење или давање првен- ства због особености одређеног посла код кога лично својство лица предста- вља стварни и одлучујући услов обављања посла, ако је сврха која се тиме жели постићи оправдана. Слична одредба је садржана и у чл. 22. ст. 1. *Закона о раду*, којом је прописано да се не сматра дискриминацијом прављење разлике или давање првенства у односу на одређени посао, када је природа посла таква или се посао обавља у таквим условима да карактеристике повезане са неким од основа из чл. 18. *Закона о раду* представљају стварни и одлучујући услов за оба- вљање посла и да је сврха која се тиме жели постићи оправдана.

Одредбама члана 9. *Закона о запошљавању и осигурању за случај неза- послености* предвиђена је дужност Националне службе за запошљавање да послодавцу и лицу које тражи посао пружи обавештење о законима, подзакон- ским прописима, колективним уговорима и другим општим актима који су на снази, правима, обавезама и одговорностима послодаваца и запослених, као и

њихових удружења, који се односе на запошљавање и осигурање за време незапослености, као и савете о начину и поступку остваривања права и извршавања обавеза и помоћ о начину попуњавања и достављања Националној служби за запошљавање образаца и докумената. Ова законска одредба обавезује Националну службу за запошљавање да послодавце упозори на одредбе *Закона о забрани дискриминације* и других антидискриминационих прописа који забрањују дискриминацију на основу било ког личног својства у области запошљавања.

Поверница за заштиту равноправности указује и на *Закон о оглашавању*, којим се уређују услови и начин оглашавања, као и обавезе лица која учествују у поступку оглашавања. Одредбом чл. 7. ст. 1. овог закона прописано је начело забране дискриминације, односно, забрањено је оглашавање које, непосредно или посредно, подстиче на дискриминацију по било ком основу, а нарочито по основу расе, боје коже, пола, националне припадности, друштвеног порекла, рођења, вероисповести, политичког или другог убеђења, имовинског стања, културе, језика, старости, психичког или физичког инвалидитета. Чланом 11. истог закона прописана је дужност оглашивача да преносиоцу огласне поруке достави, уз огласну поруку, и декларацију која садржи све детаље у вези са огласом који се објављује. На тај начин, преносилац огласне поруке се у потпуности упознаје са садржином огласа, те је у могућности да реагује на евентуалне повреде законских одредаба и онемогући објављивање огласа којим се врши дискриминација.

Имајући у виду наведене законске одредбе, повереница за заштиту равноправности констатује да је недопуштено објављивање огласа који садрже услове за заснивање радног односа, а који се тичу личних својстава кандидата/киња, и да, при томе, нису стварни и одлучујући услов за обављање посла, с обзиром на природу и особеност посла и услове у којима се он обавља.

Наиме, анализом наведеног огласа за запошљавање за радно место *пословни секретар – опишти послови*, може се закључити да, за конкретан радно место, није од одлучујућег значаја пол кандидата, односно, да особе оба пола могу одговорно и компетентно да обављају посао пословног секретара, ако испуњавају услове који се односе на врсту и степен образовања и радно искуство.

Постављањем услова да кандидат буде одређеног пола, аутоматски се елиминишу потенцијални кандидати другог пола, који испуњавају услове образовања и искуства, и на тај начин се непосредно дискриминишу. У конкретном примеру постоји непосредна дискриминација мушкараца јер се, постављањем услова да се на радно место пословног секретара примају само особе женског пола, онемогућава да за ове послове конкуришу мушкарци.

Иста је ситуација и по питању услова који се односи на старосно доба кандидаткиње – од 30 до 40 година. Очигледно је да за адекватно и стручно обављање радних задатака овог радног места, старосно доба од 30 до 40 година не представља стварни и одлучујући услов за обављање посла, нарочито ако се има у виду чињеница да се огласом тражи радно искуство од три године у тој области, из чега произлази да би одређене особе које су млађе од 30 или старије од 40 година, такође могле да испуњавају овај услов. Стога, постављање овог услова

представља непосредну дискриминацију особа млађих од 30 и старијих од 40 година и директно их елиминише из конкуренције за посао, јер године старости нису нити могу бити стварни и одлучујући услов за обављање посла пословне секретарке, имајући у виду природу посла који се обавља и услове под којим се обавља.

Повереница за заштиту равноправности је уочила да је на берзама послова приметан већи број огласа у којима се поставља и дискриминаторан услов који се односи на изглед кандидата/киње - „пријатан изглед”, или се тражи да се уз пословну биографију доставе и фотографије кандидата/киње. Формулација „пријатан изглед” је нејасна, субјективна и индивидуална, те доводи до несигурности и неизвесности код кандидата/киња за посао. И када оглас не садржи услов да особа буде „пријатног изгледа”, али се захтева достављање фотографије, тај услов је постављен на посредан начин, и кандидатима поручује да ће њихов физички изглед бити вреднован као услов за запослење. С друге стране, постављање услова, за обављање радних задатака било ког посла, а који се односи на физички изглед, крајње је непримерено и недопуштено, и представља посредну дискриминацију свих оних који, по мишљењу послодавца, нису „пријатног изгледа”. У конкретном огласу за посао пословног секретара физички изглед није релевантан за добро обаљање посла, није стварни и одлучујући услов за обављање посла, с тога не постоји оправдан разлог да се огласом тражи достављање фотографија.

Имајући у виду да се, у конкретном случају, дискриминација врши већ приликом запошљавања, односно, при самом оглашавању слободних радних места, и то тако што се пол, старосно доба и изглед постављају као услови за заснивање радног односа, повереница за заштиту равноправности сматра да је, приликом пријема огласа у којима су означена ова лична својства и/или се од кандидата/киње тражи достављање фотографије, преносилац огласне поруке дужан да послодавца (оглашивача) упозори на одредбе антидискриминационих прописа и да захтева измену огласа, или да одбије да објави оглас који садржи дискриминаторне услове. У супротном, објављивање огласа са дискриминаторним условима онемогућава поједине категорије грађана и грађанки да конкуришу за жељени посао, само због неког личног својства. Последица тога је да овакви огласи унапред ускраћују могућност потенцијалним кандидатима/кињама, да под једнаким условима буду вреднована њихова стручна знања и професионалне компетенције.

На крају, повереница за заштиту равноправности констатује да наш правни систем гарантује слободу оглашавања, као и пуну слободу да послодавац, на основу објективних критеријума, изабере особу коју ће примити у радни однос. Међутим, слобода оглашавања и слобода избора запослених није и не може бити изговор за кршење антидискриминационих прописа и за искључивање особа на основу њихових личних својстава.

Повереница за заштиту равноправности констатује да је недопустиво и забрањивајуће да Национална служба за запошљавање, као служба која је законом установљена као носилац послова запошљавања на националном нивоу,

не познаје и не поштује антидискриминационе прописе, иако је, препоруком Покрајинског омбудсмана и Повереника за заштиту равноправности, већ била поучена и упозорена на појаву дискриминације приликом оглашавања слободних радних места.

Ценећи утврђене чињенице и правне прописе, повереница за заштиту равноправности, сагласно чл. 33. тач. 9. *Закона о забрани дискриминације*, упућује препоруку Националној служби за запошљавање, ради предузимања радњи којима ће спречити нарушавање једнаких могућности за запошљавање и сваки облик дискриминације особа које траже запослење, на основу било ког њиховог личног својства, укључујући пол, старосно доба и физички изглед.

Препорука граду Нишу за усвајање мера за подршку женама које трпе породично насиље (дел. бр. 1282 од 10. 9. 2012)

Поступајући у оквиру законом прописане надлежности да прати спровођење закона који се тичу забране дискриминације и препоручује органима јавне власти и другим лицима мере за остваривање равноправности (чл. 33. тач. 7. и 9. Закона о забрани дискриминације- „Сл. гласник РС”, бр. 22/2009), повереница за заштиту равноправности даје граду Нишу

ПРЕПОРУКУ МЕРА ЗА ОСТВАРИВАЊЕ РАВНОПРАВНОСТИ

1. Град Ниш треба да предузме све потребне мере како би, у оквиру своје надлежности и расположивих буџетских средстава, финансијски подржао рад специјализованих организација цивилног друштва са подручја града Ниша које пружају помоћ и подршку женама које преживљавају породично/партнерско насиље.
2. Град Ниш ће обавестити Повереницу за заштиту равноправности о предузетим мерама, најкасније у року од 30 дана од дана пријема ове препоруке.

Образложење

Поступајући у оквиру законом прописаних надлежности из чл. 33. Закона о забрани дискриминације, повереница за заштиту равноправности дошла је до сазнања да се велики број организација цивилног друштва у Србији, које пружају подршку и услуге женама које преживљавају насиље, суочава са изразито тешким условима рада, због недостатка финансијске подршке локалне самоуправе на чијој територији делују. Повереница, такође, има сазнања да је одређени број ових организација, управо због недостатка финансијских средстава, принуђен да укине специјализовани сервис намењен женама које преживљавају насиље, и поред несумњивог доприноса који им се признаје и огромног волонтерског рада који је уложен.

С тим у вези, повереница је утврдила да *Мрежу жена против насиља* чини 27 женских организација које пружају услуге женама у Србији које преживљавају насиље од стране мушкараца. Утврђено је и да су поједине чланице *Мреже* престале са радом, услед недостатка финансијске подршке локалне самоуправе на чијој територији пружају ову врсту услуга.

Овакво стање последица је неиспуњавања обавеза које је Србија преузела приступањем међународним организацијама и ратификацијом међународних уговора, и израз је непоштовања националних правних аката у домену родне равноправности које је сама усвојила.

Повереница указује да *Конвенција УН о елиминисању свих облика дискриминације жена (CEDAW)* - „Сл. лист СФРЈ”, бр. 11/81, коју је Република

Србија ратификовала, представља најважнији међународни уговор у области права жена. Општа препорука бр. 19 Комитета за елиминисање свих облика дискриминације жена из 1992. године налаже предузимање свих неопходних мера ради укидања дискриминације жена и сузбијања насиља над женама.

Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици из 2011. године, чији је свеобухватан циљ заштита права жртава насиља, превасходно права жена над којима је извршено насиље, прописује правно обавезујуће стандарде спречавања насиља над женама и насиља у породици, са принципима заштите жртава и кажњавања извршиоца. Према одредби чл. 3. ове конвенције, насиље над женама је кршење људских права и облик дискриминације, обухвата сва дела родно заснованог насиља која доводе, односно могу да доведу до физичке, сексуалне, психичке, економске повреде, односно патње жена, обухватајући и претње таквим делима, принуду, односно арбитрарно лишавање слободе, било у јавности, било у приватном животу. Одредбом чл. 8. прописано је да се стране обавезују да одвоје одговарајућа финансијска средства и људске ресурсе за адекватно спровођење интегрисаних политика, мера и програма за спречавање и борбу против свих видова насиља обухваћених овом Конвенцијом, укључујући и оне које спроводе невладине организације и цивилно друштво. *Конвенција*, такође, препознаје значајан допринос које невладине организације имају у спречавању и борби против свих облика насиља обухваћених овом конвенцијом, па чл. 9. обавезује све државе потписнице *Конвенције* да, осим признања, активно подстичу и подржавају рад посвећених НВО и организација цивилног друштва, односно омогуће им да посао обављају на најбољи могући начин.

Препорука 2002(5) Комитета министра Савета Европе о заштити жена од насиља подстиче владе држава чланица да израде националне акционе планове за превенцију насиља и заштиту жртава насиља, као и да успоставе државно координационо тело које би било надлежно за спровођење и надгледање, односно процену мера, с циљем борбе против свих облика насиља над женама. Овом препоруком предложен је низ конкретних мера које државе треба да предузму, а односе се, између осталог, и на подизање свести јавности, организовање обука и усавршавање, као и охрабривање рада невладиних организација које су посвећене борби против насиља над женама, и то на свим нивоима. Потребно је да држава оствари активну сарадњу са овим организацијама, што подразумева и одговарајућу логистичку и финансијску подршку.

Препорука 1618 (2004) Парламентарне скупштине Савета Европе – „Кампања за борбу против породичног насиља над женама у Европи” истиче да „акутна природа овог проблема мора приморати државе чланице Савета Европе да сагледају насиље у породици као национални политички приоритет и да се њиме баве у ширем политичком оквиру, уз учешће владе, парламента и цивилног друштва.”

Влада Републике Србије усвојила је 1. априла 2011. године Националну стратегију за спречавање и сузбијање насиља према женама у породици и у партнерским односима. Један од главних циљева ове стратегије јесте јачање

капацитета система заштите жена од насиља и подизање нивоа свести о насиљу над женама, као друштвеном проблему. У оквиру прве стратешке области ове стратегије, која се односи на превенцију, прописано је подстицање активне улоге јединица локалне самоуправе, међу којима је и препорука локалним самоуправама да укључе специјализоване услуге за жртве насиља у локалне системе услуга у области социјалне заштите, који се финансирају из буџета јединица локалне самоуправе.

Један од циљева Националне стратегија за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности („Службени гласник РС”, бр. 15/09) јесте да обезбеди систематски рад на успостављању, развијању, спровођењу и промовисању политика једнаких могућности, док се њеним усвајањем испуњавају међународне обавезе из ове области. Као посебан циљ прописана је превенција и сузбијање свих видова насиља над женама и обезбеђивање свеобухватног система заштите за жене жртве насиља, а један од појединачних циљева је јачање капацитета система заштите жена од насиља, у оквиру ког је прописано да је потребно равноправно укључити цивилни сектор у систем заштите, а посебну пажњу треба обратити на мере превенције, мере рехабилитације и ресоцијализације, као и на заштиту вишеструко дискриминисаних група. У оквиру овог појединачног циља, једна од активности јесте и обезбеђивање буџетских средстава за функционисање система заштите жена од насиља.

Устав Републике Србије („Сл. гласник РС”, бр. 98/06) у чл. 21. забрањује сваку дискриминацију, непосредну или посредну, по било ком основу, а нарочито по основу расе, пола, националне припадности, друштвеног порекла, рођења, вероисповести, политичког или другог уверења, имовног стања, културе, језика, старости и психичког или физичког инвалидитета, а чл. 15. *Устава Републике Србије* јемчи равноправност жена и мушкараца и развија политику једнаких могућности. Важно је истаћи и да *Устав* у чл. 18. ст. 3. прописује да се одредбе о људским и мањинским правима тумаче у корист унапређења вредности демократског друштва, сагласно важећим међународним стандардима људских и мањинских права, као и пракси међународних институција које надзиру њихово спровођење.

Уставна забрана дискриминације ближе је разрађена *Законом о забрани дискриминације*, који у чл. 4. прописује да су сви једнаки и уживају једнак положај и једнаку правну заштиту, без обзира на лична својства, те да је свако дужан да поштује начело једнакости, односно забрану дискриминације. Одредбом чл. 20. ст. 2. *Закона о забрани дискриминације* забрањено је физичко и друго насиље, експлоатација, изражавање мржње, омаловажавање, уцењивање и узнемиравање с обзиром на пол.

Закон о равноправности полова („Сл. гласник РС”, бр. 104/2009) у чл. 2. прописује да су државни органи, органи аутономних покрајина, органи јединица локалне самоуправе, организације којима је поверено вршење јавних овлашћења, као и правна лица која оснива или финансира у целини, односно у претежном делу Република Србија, аутономна покрајина и јединица локалне самоуправе, дужни да прате остваривање равноправности засноване на полу у

свим областима друштвеног живота, као и примену међународних стандарда и Уставом зајемчених права у овој области.

Закон о локалној самоуправи („Сл. гласник РС”, бр. 129/07) у чл. 20. ст. 1. т. 29. прописује да је једна од надлежности јединица локалне самоуправе да помаже и подстиче активности и пружа помоћ организацијама и другим социјално – хуманитарним организацијама на својој територији.

Повереница за заштиту равноправности констатује да је равноправност жена и мушкараца једно од основних начела нашег друштва, али да реални показатељи указују на то да су жене у нашем друштву у неповољнијем положају у односу на мушкарце, да су жртве насиља у породици углавном жене, као и да је насиље над женама једна од основних препрека за хармоничан, хуман и демократски развој друштва. Повереница, такође, указује на то да је већина података о обиму и распрострањености насиља над женама у нашој земљи обезбеђена захваљујући истраживањима невладиног сектора и она показују да је овај вид насиља веома раширен. Најчешћи видови насиља над женама у Србији су насиље у породици или партнерском односу, сексуално насиље над женама и трговина женама.

Неспорно је да многе услуге жртвама насиља у породици, као и услуге жртвама других облика родно заснованог насиља, пружају невладине организације, међу којима су услуге пружања правних савета, психолошко саветовалиште, сигурне куће, С. О. С. телефони, као и друге неопходне услуге. Повереница за заштиту равноправности посебно наглашава значајан допринос који ове организације имају у спречавању и борби против свих облика насиља над женама, а самим тим и на њихов немерљив допринос демократизацији и модернизацији друштва, као и промовисању људских права и демократских вредности. Оснаживање жена које преживљавају насиље, услуга је коју пружају специјализоване невладине организације, што свакако доприноси успостављању хармоничних односа и добробити целокупног друштва.

Имајући све ово у виду, а у циљу остварења пуне родне равноправности, јединице локалне самоуправе треба активно да подстичу и подржавају рад посвећених организација које пружају услуге женама које преживљавају породично/партнерско насиље на њиховој територији. Такво активно учешће јединица локалне самоуправе подразумева и неопходну финансијску подршку овим организацијама, како би свој посао обављале на најбољи могући начин. Повереница напомиње да, у циљу сузбијања насиља над женама и пружања адекватне помоћи женама које су жртве породичног/партнерског насиља, јединице локалне самоуправе као приоритет морају имати сагледавање и решавање овог проблема, и морају пружити неопходну помоћ свим организацијама које доприносе спречавању и борби против насиља над женама на територији локалне самоуправе. На тај начин свакако се доприноси и побољшању квалитета живота свих грађана и грађанки.

Ценећи утврђене чињенице и правне прописе, повереница за заштиту равноправности, сагласно чл. 33. тач. 9. *Закона о забрани дискриминације*, упућује препоруку граду Нишу, ради предузимања радњи којима ће финансијски подр-

жати рад специјализованих организација цивилног друштва које пружају услуге женама које преживљавају породично/партнерско насиље, а налазе се на територији града Ниша.

Препорука општини Пријепоље за усвајање мера за остваривање родне равноправности (дел. бр. 1262 од 10. 9. 2012)

Поступајући у оквиру законом прописане надлежности да прати спровођење закона који се тичу забране дискриминације и препоручује органима јавне власти и другим лицима мере за остваривање равноправности чл. 33. т. 7. и 9. Закона о забрани дискриминације („Сл. гласник РС“, бр. 22/2009), повереница за заштиту равноправности даје општини Пријепоље

ПРЕПОРУКУ МЕРА ЗА ОСТВАРИВАЊЕ РАВНОПРАВНОСТИ

1. Општина Пријепоље предузеће све потребне мере како би, у одлукама о оснивању месних заједница, њиховим статутима и другим актима, у органима месних заједница и поступцима за избор у те органе, обезбедила равноправност полова и остваривање једнаких могућности, у складу са уставном гаранцијом равноправности мушкараца и жена и обавезом свих органа јавне власти да развијају активну политику једнаких могућности у свим областима друштвеног живота, што подразумева равноправно учешће полова у свим фазама планирања, доношења и спровођења одлука које су од утицаја на положај жена и мушкараца.
2. Општина Пријепоље обавестиће Повереницу за заштиту равноправности о планираним мерама у циљу поступања по препоруци, најкасније у року од 30 дана од дана пријема ове препоруке.

Образложење

Поступајући у оквиру прописаних надлежности чл. 33. Закона о забрани дискриминације, повереница за заштиту равноправности дошла је до сазнања да у месним заједницама општине Пријепоље, у њиховим саветима и другим органима, као и у поступцима избора за те органе, жене нису заступљене у довољном броју, или нису уопште заступљене.

Повереница за заштиту равноправности најпре констатује да бројни документи међународних организација чија је Република Србија чланица, указују на потребу отклањања сваког вида дискриминације жена.

Међународни пакт о грађанским и политичким правима из 1966. године посебно гарантује једнакост мушкараца и жена у њиховом праву да уживају сва грађанска и политичка права. У *Пекињској декларацији и Платформи за акцију* из 1995. године наведено је да је оснажење и унапређење друштвеног, економског и политичког статуса жена од основне важности за постизање одговорне и транспарентне власти, те да низак проценат жена међу економским и политичким органима, који одлучују на локалном, државном, регионалном и међународном нивоу, одржава структуралне баријере и немогућност приступа,

које се морају решавати путем афирмативних мера. Стога, државе треба да предузму мере како би обезбедиле пуно учешће у жена у структурама власти и одлучивања .

Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена (CEDAW, 1979), између осталог, прописује да су државе чланице у обавези да се уздрже од сваког поступка или праксе дискриминације жена и да обезбеде да јавни органи и институције поступају у складу са овом обавезом. Ратификацијом ове конвенције, Србија се обавезала да у свим областима, а посебно у политичкој, друштвеној, економској и културној сфери, предузима одговарајуће мере како би обезбедила потпун развој и напредак жена, како би им се гарантовало остваривање и уживање људских права и основних слобода, равноправно са мушкарцима. Чланом 8. ове конвенције одређено је да државе чланице предузимају све потребне мере како би обезбедиле женама могућност да под једнаким условима са мушкарцима, без дискриминације, представљају своје владе на међународном нивоу, као и да учествују у раду међународних организација.

Повереница за заштиту равноправности указује и на документа која су усвојена на нивоу Европске уније, и то: *Резолуцију Савета Европе о уравнотеженом учешћу мушкараца и жена у одлучивању, Резолуцију Европског парламента о женама у одлучивању, Резолуцију Европског парламента о женама у међународној политици, Резолуцију Савета Европе 95/Ц 168/02, Препоруку о уравнотеженом учешћу жена и мушкараца у политичком и јавном одлучивању* и др. Такође, релевантни су и Миленијумски циљеви развоја, према којима је, као један од постављених циљева које треба остварити до 2015. године, и повећање заступљености жена на најмање 30 %, на свим нивоима политичког одлучивања.

Устав Републике Србије прописује да је забрањена дискриминација, непосредна или посредна, по било ком основу, а нарочито по основу расе, пола, националне припадности, друштвеног порекла, рођења, вероисповести, политичког или другог уверења, имовног стања, културе, језика, старости и психичког или физичког инвалидитета . Поред тога, у чл. 15. прописано је да држава јемчи равноправност жена и мушкараца и развија политику једнаких могућности.

Уставна забрана дискриминације ближе је разрађена *Законом о забрани дискриминације*, који у чл. 4. прописује да су сви једнаки и уживају једнак положај и једнаку правну заштиту, без обзира на лична својства, те да је свако дужан да поштује начело једнакости, односно забрану дискриминације. Одредбом чл. 20. овог закона одређено је да дискриминација на основу пола постоји ако се поступа противно начелу равноправности полова, односно начелу поштовања једнаких права и слобода жена и мушкараца у политичком, економском, културном и другом аспекту јавног, професионалног, приватног и породичног живота.

Равноправност полова подразумева равноправно учешће жена и мушкараца у свим областима јавног живота, што је и прописано чл. 2. *Закона о равноправности полова*, док је чл. 37. одређено да се равноправност полова обезбеђује приликом кандидовања за изборе на све функције и приликом именовања у органе јавне власти, финансијске и друге институције. *Закон о равноправности полова* чл. 39. прописао је и обавезу за органе јединица локалне самоуправе да,

у оквиру својих надлежности, обезбеђују равноправност полова и остваривање једнаких могућности. Органи јединице локалне самоуправе имају обавезу да подстичу и унапређују равноправност полова, у оквиру својих надлежности и послова везаних за равноправност полова. Истим чланом прописано је да, у процесу усвајања развојних планова и других аката, надлежни органи јединица локалне самоуправе разматрају мере и активности које су у функцији равноправности полова и остваривања једнаких могућности. Поред тога, прописано је и да се у органима јединице локалне самоуправе организује стално радно тело или да се одреди запослени за родну равноправност и обављање послова остваривања једнаких могућности.

Националном стратегијом за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности утврђена је целовита и усклађена политика државе у циљу елиминисања дискриминације жена, побољшања њиховог положаја и интегрисања принципа родне равноправности у све области деловања институција система, као један од елемената модернизације и демократизације друштва, у циљу бржег, равномернијег и ефикаснијег друштвеног развоја. Овај документ истиче да повећање учешћа жена у процесима одлучивања у јавним пословима, на свим друштвеним нивоима и у свим областима, представља подстицај за даљи развој друштва, а претпоставка је да родна равноправност мора бити укључена у креирање друштвених политика, као допринос остваривања демократије, транспарентности институција, владавине права, правде, развоја и мира. Један од посебних циљева постављених у овом документу је и остваривање права жена да равномерно са мушкарцима учествују у одлучивању. Овај циљ се сматра за један од темеља демократије, а остваривање права жена и њихово подстицање да учествују у одлучивању шири демократске процесе, води до мирнијег и стабилнијег друштва у које су укључени различити аспекти људских потреба, те поспешује транспарентност у доношењу одлука и праведнију расподелу утицаја у друштву.

Ценећи утврђене чињенице и правне прописе, повереница за заштиту равноправности, сагласно чл. 33. тач. 9. *Закона о забрани дискриминације*, дала је препоруку општини Пријепоље за предузимање мера у циљу обезбеђивања равноправности полова и остваривања једнаких могућности.

Препорука Народној скупштини РС за усвајање мера за остваривање родне равноправности при формирању парламентарних делегација (дел. бр. 1257 од 11. 9. 2012)

Поступајући у оквиру законом прописане надлежности да прати спровођење закона који се тичу забране дискриминације и препоручује органима јавне власти и другим лицима мере за остваривање равноправности (чл. 33. тач. 7. и 9. Закона о забрани дискриминације- „Сл. гласник РС”, бр. 22/2009), повереница за заштиту равноправности даје Народној скупштини Републике Србије

ПРЕПОРУКУ МЕРА ЗА ОСТВАРИВАЊЕ РАВНОПРАВНОСТИ

1. Народна скупштина Републике Србије предузеће, без одлагања, све потребне мере у складу са својим овлашћењима, како би обезбедила да у саставу свих делегација Народне скупштине Републике Србије у међународним парламентарним институцијама буде најмање 30 % лица мање заступљеног пола, сагласно пропису из чл. 38. ст. 2. Закона о равноправности полова.
2. Народна скупштина Републике Србије ће без одлагања регулисати на који ће начин бити обезбеђено да у саставу свих парламентарних делегација које суделују у међународној сарадњи буде најмање 30% лица мање заступљеног пола, сагласно пропису из чл. 38. ст. 2. Закона о равноправности полова.
3. Народна скупштина Републике Србије обавестиће Повереницу за заштиту равноправности о предузетим мерама, најкасније у року од 30 дана од дана пријема ове препоруке.

Образложење

Поступајући у оквиру надлежности прописаних чл. 33. Закона о забрани дискриминације, повереница за заштиту равноправности анализира је Одлуку о утврђивању састава сталних делегација Народне скупштине Републике Србије у међународним парламентарним институцијама од 23. јула 2012. године (у даљем тексту: одлука НСРС), са аспекта полне структуре чланова наведених делегација, односно, са аспекта примене одредбе чл. 38. Закона о равноправности полова.

Наиме, одлуком НСРС изабрани су чланови и заменици чланова девет сталних делегација Народне скупштине РС у међународним парламентарним институцијама. Повереница за заштиту равноправности анализира је заступљеност мушкараца и жена чланова у овим делегацијама, на основу одлуке НСРС и актуелних података са интернет презентације Народне скупштине РС, те је утврдила да је полна структура парламентарних одбора следећа:

- Делегација у Парламентарној скупштини Савета Европе:
 - чланови/це: 55 % мушкараца и 45 % жена;
 - заменици/це: 35% мушкараца и 65% жена;

- Делегација у Интерпарламентарној унији:
 - чланови/це: 75 % мушкараца и 25 % жена;
 - заменици/це - нису именовани;

- Делегација у Парламентарној скупштини ОЕБС-а:
 - чланови/це: 50 % мушкараца и 50 % жена;
 - заменици/це: 100% мушкараца;

- Делегација у Парламентарној скупштини Црноморске економске сарадње:
 - чланови/це: 67 % мушкараца и 33 % жена;
 - заменици/це - нису именовани;

- Делегација у Парламентарној скупштини Медитерана:
 - чланови/це: 34 % мушкараца и 66 % жена;
 - заменици/це: 25% мушкараца и 75% жена;

- Делегација у Парламентарној димензији Централноевропске иницијативе:
 - чланови/це: 55 % мушкараца и 45 % жена;
 - заменици/це: 50% мушкараца и 50% жена;

- Делегација у Интерпланетарној скупштини православља:
 - чланови/це: 100 % мушкараца;
 - заменици/це - нису именовани;

- Делегација у Парламентарној скупштини НАТО-а:
 - чланови/це: 100 % мушкараца;

- заменици/це: 100% мушкараца;
- Делегација у Парламентарној скупштини Франкофоније:
 - чланови/це: 100 % мушкараца;
 - заменици/це - нису именовани.

Повереница за заштиту равноправности најпре констатује да бројни обавезујући и необавезујући документи међународних организација чија је Република Србија чланица указују на потребу отклањања сваког вида дискриминације жена.

Међународни пакт о грађанским и политичким правима посебно гарантује једнакост мушкараца и жена у њиховом праву да уживају сва грађанска и политичка права . У *Пекинској декларацији и Платформи за акцију* наведено је да је оснажење и унапређење друштвеног, економског и политичког статуса жена од основне важности за постизање одговорне и транспарентне власти, те да низак проценат жена међу економским и политичким органима који одлучују на локалном, државном, регионалном и међународном нивоу одржава структуралне баријере и немогућност приступа, што се мора решавати путем афирмативних мера. Стога, државе треба да предузму мере како би обезбедиле пуно учешће жена у структурама власти и одлучивања .

Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена (CEDAW, 1979), коју је Република Србија ратификовала, између осталог, прописује да су државе чланице у обавези да се уздрже од сваког поступка или праксе дискриминације жена и да су дужне да обезбеде да јавни органи и институције поступају у складу са овом обавезом. Ратификацијом ове конвенције, Србија се обавезала да у свим областима, а посебно у политичкој, друштвеној, економској и културној сфери, предузима одговарајуће мере како би обезбедила потпун развој и напредак жена, и како би им се гарантовало остваривање и уживање људских права и основних слобода, равноправно са мушкарцима. Чланом 8. *Конвенције* одређено је да државе чланице предузимају све потребне мере како би обезбедиле женама могућност да под једнаким условима са мушкарцима, без дискриминације, представљају своје владе на међународном нивоу, као и да учествују у раду међународних организација.

Повереница за заштиту равноправности указује и на документа, која су усвојена на нивоу Европске Уније, и то: *Резолуцију Савета Европе о уравнотеженом учешћу мушкараца и жена у одлучивању, Резолуцију Европског парламента о женама у одлучивању, Резолуцију Европског парламента о женама у међународној политици, Резолуцију Савета Европе 95/Ц 168/02, Препоруку о уравнотеженом учешћу жена и мушкараца у политичком и јавном одлучивању и др.*

Устав Републике Србије прописује да је забрањена дискриминација, непосредна или посредна, по било ком основу, а нарочито по основу расе, пола, националне припадности, друштвеног порекла, рођења, вероисповести, политичког или другог уверења, имовног стања, културе, језика, старости и психичког или физичког инвалидитета . Поред тога, у чл. 15. прописано је да држава јемчи рав-

ноправност жена и мушкараца и развија политику једнаких могућности.

Уставна забрана дискриминације ближе је разрађена *Законом о забрани дискриминације*, који у чл. 4. прописује да су сви једнаки и да уживају једнак положај и једнаку правну заштиту, без обзира на лична својства, те да је свако дужан да поштује начело једнакости, односно забрану дискриминације. Одредбом чл. 20. овог закона одређено је да дискриминација на основу пола постоји ако се поступа противно начелу равноправности полова, односно начелу поштовања једнаких права и слобода жена и мушкараца у политичком, економском, културном и другом аспекту јавног, професионалног, приватног и породичног живота.

Чл. 38. ст. 1. *Закона о равноправности полова*, као посебног антидискриминационог закона, гарантује право жена и мушкараца да, без дискриминације, учествују у међународној сарадњи, да буду представљени у међународним организацијама и институцијама, као и да учествују у раду међународних организација и институција. Обавезна квота од 30 % лица мање заступљеног пола у саставу делегација које представљају Републику Србију, прописана чл. 38. ст. 2. *Закона о равноправности полова*, само је једна од посебних мера, чији је циљ да допринесе стварању једнаких могућности за остваривање права на равноправно учешће жена и мушкараца у међународној сарадњи.

Анализом састава сталних делегација Народне скупштине РС повереница за заштиту равноправности утврдила је да од девет установљених делегација, састав четири делегације не обезбеђује равноправно учешће оба пола у складу са домаћим и међународним стандардима. Наиме, Делегацију у Интерпарламентарној унији чини само 25 % жена, док посебно забрињава чињеница да у саставу Делегације у Интерпланетарној скупштини православаља, Парламентарној скупштини НАТО-а и у Парламентарној скупштини Франкофоније, нема ниједне жене. Полна структура заменика/ца чланова трију делегација: делегације у Парламентарној скупштини Медитерана, делегације у Парламентарној скупштини Савета Европе и делегације у Парламентарној димензији Централноевропске иницијативе, повољнија је у односу на полну структуру сталних чланова/ца, али је забрињавајуће да нема ниједне жене међу заменицима чланова делегације у Парламентарној скупштини НАТО-а и Парламентарној скупштини ОЕБС-а.

Повереница за заштиту равноправности посебно указује на устаљену праксу у домаћим, али и светским оквирима, да се, приликом избора у органе, институције, секторе и радна тела у области одбране, безбедности и мира, изостављају или недовољно укључују жене. Анализом састава делегација Народне скупштине РС потврђено је овакво стање, имајући у виду да у саставу Делегације у Парламентарној скупштини НАТО-а нема ниједне жене, чак ни међу заменицима чланова делегације. Овакво стање је одраз недовољне сензибилизације, неинформисаности и уврежених стереотипа везаних за улогу жене у друштву и њиховом вековном онемогућавању да учествују у одлучивању и разматрању одбрамбене и безбедносне политике, равноправно са мушкарцима.

Повереница подсећа да је Савет безбедности УН, управо из ових разлога, усвојио резолуцију 1325 под називом *Жене, мир, безбедност* којом су, између осталог, позване државе чланице да обезбеде већу заступљеност жена на

свим нивоима одлучивања у међународним институцијама за спречавање, управљање и решавање сукоба, те да укључе жене у све механизме имплементације мировних споразума .

С друге стране, треба похвалити састав већине (5 од 9) делегација, које испуњавају стандарде у вези са учешћем од најмање 30 % лица мање заступљеног пола. Важно је, ипак, нагласити да је недопустиво да Републику Србију представљају делегације које у свом саставу немају жене или које не испуњавају прописане квоте за учешће оба пола, узимајући у обзир чињеницу да се не може говорити о равноправности полова без равноправног учешћа жена и мушкараца у свим областима јавног и политичког живота.

Будући да *Закон о равноправности полова* не регулише ближе примену посебне мере из чл. 38. ст. 2. овог закона, неопходно је да Народна скупштина РС одговарајућим прописима операционализује начин њене примене. Имајући у виду да је већ спроведен избор чланова/ица делегација Народне скупштине РС, као и избор заменика/ца пет делегација, те да састав неких делегација не испуњава стандарде равноправног учешћа оба пола, повереница оставља избор Народној скупштини РС да пронађе најпогодније начине, у складу са својим процедурама и могућностима, за испуњење обавезе из чл. 38. ст. 2. *Закон о равноправности полова*.

Ценећи утврђене чињенице и правне прописе, повереница за заштиту равноправности, сагласно чл. 33. тач. 9. *Закон о забрани дискриминације*, упућује препоруку Народној скупштини РС, ради предузимања радњи којима ће обезбедити једнако право мушкараца и жена да под једнаким условима, без дискриминације, учествују у раду сталних делегација Народне скупштине РС у међународним парламентарним институцијама.

III УПОЗОРЕЊА ЈАВНОСТИ

На основу поднетих притужби, путем сазнања из средстава јавног информисања и другим путем, Повереник стиче увид о учесталим, најчешћим, типичним и тешким случајевима дискриминације о којима потом упозорава јавност.

Упозорења јавности представљају још једно од законских овлашћења Повереника за заштиту равноправности и својеврстан су инструмент превентивног деловања Повереника и апел надлежним органима и установама да благовремено реагују, у циљу отклањања и спречавања дискриминације.

У овом поглављу *Зборника мишљења и препорука Повереника за заштиту равноправности* налази се укупно 5 упозорења јавности.

Упозорење јавности поводом непримереног представљања жена у медијима (дел. бр. 160/2010 од 23.12. 2010. год.)

Повереница за заштиту равноправности упозорава да је представљање жена у медијима веома често непримерено и да представља флагрантно кршење обавезе медија да поштују и штите људско достојанство и равноправност полова. Истовремено је у директној супротности са њиховом обавезом да кроз своје програме развијају свест о равноправности заснованој на полу и предузимају одговарајуће мере ради измене друштвених и културних образаца, обичаја и сваке друге праксе која подржава стереотипе, предрасуде и дискриминацију жена.

Повереница за заштиту равноправности упозорава јавност на недопустиво дискриминаторно представљање жена у медијима, и позива медије да поштују законске прописе и професионалне стандарде и тако доприносе генералном напретку жена, промовишући родну равноправност, једнаке могућности и партнерске односе између мушкараца и жена, како у сфери јавне политике, тако и у вези приватних ставова и понашања.

Упозорење јавности на Међународни дан жена (дел. бр. 191/2011 од 8. 3. 2011. год.)

Међународни дан жена и сто година од његовог установљавања, представља повод да цело друштво размисли о томе колико се у нашој земљи заиста

поштује равноправност. Уместо поклона, упитајмо се зашто жене у Србији имају 18 одсто мању плату од својих колега који обављају исти посао и имају исто образовање. Уместо букета, сазнајмо због чега послодавци у Србији и даље питају жене да ли планирају децу. Уместо празничног ручка, откријмо због чега је сексуално узнемиравање на радном месту у Србији честа појава. Иако данас постоје закони који омогућавају женама да имају све оно за шта се Клара Цеткин борила, ти закони се често не поштују или се игноришу. Због тога би 8. март требало само да буде подсећање и за државу и за друштво да се и свих осталих дана у години, не само декларативно већ суштински, боре за једнакост и равноправно учешће жена у свим областима живота. Србија мора схватити да утакмицу не може добити са половином свог тима на клупи за резервне играче!

Упозорење јавности поводом садржаја уџбеника за шести разред (дел. бр. 1150/2011 од 12. 10. 2011. год.)

Повереница за заштиту равноправности оцењује да део у уџбенику за 6. разред, у коме се као пример за објашњење суфикса наводи “глупача – женска особа”, представља драстичан пример вређања и омаловажавања жена и повреду начела равноправности полова. Недопустиво је да се овако нешто нађе у уџбенику из кога уче 12-годишња деца, и невероватно је да је овако нешто добило одобрење за штампу и користи се као школски приручник. Повереница апелује на Министарство просвете, Завод за унапређење образовања и на Национални просветни савет, да одмах повуку овај уџбеник и утврде ко је одговоран што је овакав текст стигао пред основце. Школство је најдиректнији пут којим се младима преносе друштвене вредности. Шта од њих можемо да очекујемо, ако их од малена овоме учимо? Повереница за заштиту равноправности је у јуну послала препоруке свим релевантним институцијама образовног система да се ревидирају садржаји наставних материјала, управо да се овако нешто не би десило. Повереница зато закључује да је било времена, ако не да се штампају нови, а онда барем да се из употребе и продаје повуку баш овакви уџбеници, којих у Србији и даље има много.

Упозорење јавности на Међународни дан жена (дел. бр. 207/2012 од 8. 3. 2012)

Међународни дан жена, повод је да сви размислимо о томе зашто се и данас у многим ситуацијама не поштују закони који омогућавају да жене имају све оно за шта се Клара Цеткин борила. Жене су и данас у многим ситуацијама дискриминисане.

У Србији је постала нормална појава да послодавци женама унапред отворено кажу да немају права да користе боловање, како због деце, тако и у случају кад су саме болесне. У Србији се догађа да су жене после повратка са породилског одсуства распоређене на нижа и мање плаћена радна места. У Србији је распрострањено сексуално узнемиравање и уцењивање жена на радном месту, баш као и омаловажавање и потцењивање од стране шефова и колега.

Због тога би 8. март требало само да буде подсећање и за државу и за друштво да се и свих осталих дана у години, не само декларативно већ суштински, боре за једнакост и равноправно учешће жена у свим областима живота.

Упозорење јавности на Међународни дан жена (дел. бр. 06-00-4/2013-01 од 8. 3. 2013)

Повереница за заштиту равноправности Невена Петрушић честита свим грађанкама Србије Међународни дан жена – 8. Март. Тим поводом, она оцењује да се у Србији из године у годину доста тога ради на побољшању положаја жена, али да је стање у нашем друштву далеко од задовољавајућег. Жене су и даље изложене разним облицима дискриминације, код нас и даље владају традиционални, патријархални стереотипи о друштвеним улогама жена и мушкараца.

У последње време, све више се говори о положају трудница и породиља, и због тога је добро што ће се изменити законске одредбе које ће омогућити њихову већу заштиту. Такође, у посебно тешком положају и по више основа дискриминисане су Ромкиње, жене са села, самохране мајке, жене с инвалидитетом. То су најдискриминисаније друштвене групе, када су у питању жене, и зато је потребно да се посебно обрати пажња на те категорије.

Поље на коме морамо посебно радити јесте економско оснаживање жена. Од степена остваривања родне равноправности директно зависи економски развој и напредак земље, и зато сви морају знати да се Србија не може развити ако женама не буде пружена шанса да искористе све своје потенцијале. То морају знати сви они који имају уставну дужност да спроводе политику једнаких могућности, закључује повереница.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

316.647.82:305(497.11)
341.231.14(497.11)"2010/2013"

ДИСКРИМИНАЦИЈА на основу пола и родног
идентитета : зборник мишљења, препорука и упозорења Повереника
за заштиту равноправности / [уредник Невена Петрушић]. - Београд :
Повереник за заштиту равноправности, 2013 (Београд : Дигимар). -
153 стр. ; 24 cm

Тираж 300. - Стр. 9-11: Предговор / Невена Петрушић. - Напомене и
библиографске референце уз текст.

ISBN 978-86-88851-13-8

a) Дискриминација - Спречавање - Србија
b) Родна равноправност - Србија c) Родни идентитет - Заштита - Србија
d) Људска права - Међународна заштита - Србија -
2010-2013
COBISS.SR-ID 202150668

Штеди
Рециклирај
Поново употреби

